

Det materielle og det menneskelige

*Natur, produkt og menneskers rolle i eksport fra
treforedlingsindustrien i Norge til Kina fra ca. 1890 – 1937*

Anders Fylling

Masteroppgave i historie

Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap

Universitetet i Bergen

Høst 2020

© Anders Fylling

20.11.2020

Det materielle og det menneskelige – Natur, produkt, og menneskers rolle i eksport fra treforedlingsindustrien i Norge til Kina fra ca. 1890 – 1937.

<https://bora.uib.no/>

FORORD

Jeg vil begynne med å takke min veileder Camilla Brautaset for all god veiledning, gode råd og gode innspill. Takk for en inspirerende introduksjon til kinesisk historie, som var stor grunn til motivasjonen til å gjennomføre dette masterprosjektet. Takk for alle de gode diskusjonene, og for at du alltid utfordret meg faglig slik at jeg kunne utvikle meg til den historikeren jeg er nå.

Jeg vil også takke alle professorer og medstudenter i seminargruppen «På tvers av grenser». Deres bidrag gjennom konstruktiv kritikk, tips og diskusjon har vært til stor nytte. Jeg vil også rette en takk til NIAS, mine to uker hos dem på Universitetet i København var inspirerende, spennende og givende. I den sammenheng vil jeg rette en spesiell takk til Inga-Lill Blomkvist ved NIAS. Takk for hjelp til utallige litteratursøk, og for innsatsen i kontakt med aktører på universitet i Kina og Taiwan. Jeg vil også rette en særskilt takk til Arne Fylling, din korrekturlesing har vært uvurderlig for prosjektet. I tillegg vil jeg rette en takk til Eirin Rinke og Svein Hasund Kollen, for nyttig korrekturlesing i innspurten.

Til slutt vil jeg takke min familie og mine venner for å alltid motivere og bidra med gode avbrekk fra masterlesning og masterskriving. Jeg vil også takke Ellen Sofia Nilsson, som med sin smittsomme latter og snille vesen har bidratt til at det siste året på lesesal har blitt så bra som det kunne ha blitt. Takk også til alle masterstudenter, som har bidratt med gode kaffepauser på gangen.

Anders Fylling

ABSTRACT

This thesis' aim is to analyse how different actors can be interpreted to have been involved in the export of products from the wood processing industry in Norway to China from approximately 1890 – 1937. The main research question for this thesis: *What can a historical analysis of nature, products and people tell us about the export from the wood processing industry in Norway to China from about 1890 – 1937?* This question is analysed utilising an analytical framework, which combine perspectives from transnational history, Actor-Network Theory and New Materialism. The analytical framework seeks to take these abstract perspectives and combine them into a concrete framework of interpretation. Due to this unconventional approach, a second thesis question is also under scrutiny: *What insights could such an expansion of the framework of interpretation give historical research?*

The analysis structure incorporates three chapters, each focusing on a different grouping of actors, and each seeking to interpret the actors in relation to the thesis questions. The first analysis chapter explores the non-human actors grouped under *nature: water and trees*. This chapter seeks to answer how the material capacity of these elements can be interpreted to have had agency in a dynamic interplay with the human actors who interacted with them. The second analysis chapter examines the human actors who can be understood to have acted as *regime makers*. This chapter aspires to analyse the actors: *states, cartels, consulates and Chinese actors*. The goal of this chapter is to contribute to a comprehension how actors, through a transnational perspective, operated in between and through the political entities such as states and nation states. The final analysis chapter focuses on non-human actors grouped under *products: paper and newspapers*. The goal of this chapter is, as with the chapter analysing nature, to investigate the material capacity and agency of these non-human actors.

The findings suggest that through an analysis of nature, products and people, through an analytic framework combining the transnational and New Materialistic perspectives, the understanding of the actors involved with the export from the wood processing industry Norway to China from about 1890 – 1937 can be historized. It also suggests that an expanded framework of interpretation can challenge and give new insight to what can be viewed as an actor.

Innhold

Forord	i
Abstract	ii
1. Introduksjon	1
1.1 Problemstilling.....	2
1.2 Masteroppgavens avgrensning	3
1.3 Historisk kontekst.....	6
1.4 Tidligere forskning: kinesiske perspektiv og et fokus på det transnasjonale.....	10
1.5 Definisjoner og begrepsforklaring.....	13
1.5.1 Aktører.....	13
1.5.2 Vestlige og kinesiske aktører	13
1.5.3 Treforedlingsindustrien	14
1.5.4 Mekanisk og kjemisk tremasse.....	14
1.5.5 Kartell	14
1.6 Kilder.....	16
1.6.1 Metodisk tilnærming til kildematerialet	16
1.6.2 Kvantitative kilder.....	17
1.6.3 Konsulatarkiv	18
1.6.4 Kilder etter næringslivsaktører.....	19
1.6.5 Aviser og tidsskrift	20
1.6.6 Ikke brukte kilder og utilgjengelig materiale.....	21
1.7 Masteroppgavens oppbygging	22
2. Historiske perspektiv og teori.....	24
2.1 Global historie: en historie uten senter	25
2.2 Transnasjonalt historieperspektiv og ny-materialisme	26
2.2.1 Transnasjonalt historieperspektiv og aktør-nettverksteori	27
2.2.2 Ny-materialisme og den materielle kapasitet	29
2.2.3 Menneskelige aktører.....	31
2.2.4 Ikke-menneskelige aktører.....	32
2.2.5 Typologisering av relasjoner.....	33
2.3 Analytisk rammeverk.....	34
3. Natur og dets materialitet.....	36
3.1 Vann og dets materialitet.....	37
3.2 Trær og dets materialitet	44
3.3 Typologisering av aktørene	50
4. Regimeskapere	53

4.1	Stater og traktater	54
4.1.1	Nanjingtraktaten, Kantontraktaten og tolltraktaten av 1928	54
4.2	Mennesker; handel og forflytning.....	57
4.2.1	Konsulat.....	58
4.2.2	Kartell	64
4.2.3	Perspektiv på kinesiske aktører og comradorenes rolle	73
4.3	Typologisering av aktørene	77
5.	Produkt og dets materialitet	80
5.1	Papir og dets materialitet.....	80
5.2	Aviser og dets materialitet	86
5.3	Typologisering av aktørene	92
6.	Konkluderende drøftinger	96
6.1	Det materielle.....	97
6.2	Det menneskelige.....	100
6.3	Konklusjon	104
6.4	Videre forskning	105
7.	Tabeller.....	107
	Tabell 7.1 Oversikt over registrert eksport av mekanisk og kjemisk tremasse fra Norge til Kina fra 1903 – 1937 i Norges handelsstatistikk, NOS.....	107
	Tabell 7.2 Oversikt over totalt registrert eksport av papir i tonn fra Norge til Kina mellom 1905 – 1937 i Norges handelsstatistikk, NOS.....	108
	Tabell 7.3 Oversikt over registrert eksport av M. G. Cap i tonn fra Norge til Kina mellom 1905 – 1937 i Norges handelsstatistikk, NOS.....	109
8.	Forkortelser, kilder og litteratur.....	110
8.1	Forkortelser	110
8.2	Ikke trykte kilder.....	110
8.3	Trykte kilder.....	112
8.3.1	Konsulatberetninger.....	112
8.3.2	Norges handelsstatistikk	112
8.3.3	Aviser og tidsskrift.....	115
8.3.4	Hathi Trust.....	116
8.3.5	Customs' Gazette	117
8.3.6	Bilder	117
8.4	Litteratur.....	118

1. INTRODUKSJON

The commercial relations between China and Norway were opened 200 years ago. And although this is our first visit to your country we do not feel like strangers among you, but we feel quite at home. Owing to the spontaneous courtesy of your people, we consider, that we have come among very old friends.

- Duanfeng, generalguvernør av Liangjiang.¹

Sitatet over kommer fra Duanfeng² – generalguvernør av Liangjiang og sentral i den keiserlige delegasjons besøk til Norge i 1906 – under middag på Holmenkollen Turisthotell med Handels- og børskomiteen i Kristiania. At lille Norge som fersk, selvstendig stat skulle bli valgt ut for en «lynvisitt» av en delegasjon som hadde besøkt USA, England, Tyskland og Frankrike, kan virke smått uforståelig. Selve besøket var et resultat av at enkekeiserinnen Cixi, i et forsøk på å tilrettelegge for reform, sendte delegasjoner til andre land i verden for å studere konstitusjonelle systemer, teknologisk utvikling, utdanningssystem, men også for å vise velvilje mot de landene de besøkte.³ Norge ble inkludert på kort varsel den 27. april, etter invitasjon fra Norges utenriksdepartement den 23. samme måned.⁴ Var besøket og Duanfengs uttalelse en ren diplomatisk høflighet? Eller kan det tolkes som et reelt uttrykk for kinesere og nordmenns tette bånd? Hva slags grunnlag hadde Duanfeng til å si at han var blant «old friends»? Norge ble ikke en selvstendig stat før i 1905, men Duanfengs utsagn antyder at de menneskelige kontaktene kan ha vært sterke selv uten en selvstendig, nasjonalstatlig ramme å operere i.

Gjennom min tid som historiestudent har jeg i økende grad blitt bevisstgjort på trender i historieforskningen som søker å flytte perspektivet bort fra et nasjonalt sentrum og et eurosentrisk perspektiv. Gjennom studieløpet har jeg fått stor interesse for historie knyttet til det asiatiske kontinentet, da spesifikt kinesisk historie. Mine interesser har blitt trukket mot historieforskning som kan fortelle noe om hvordan verden henger sammen. Dette har ledet til

---

¹ Farmand, «Report of the Visit of the Imperial Chinese Special Mission to Chirstiania April 27th, 28th and 29th 1906», 1906, s. 30. På engelsk.

² I kilden er dette navnet listet som Tuan Fang, dette var før implementeringen av pinyin-systemet på 1950-tallet. Pinyin gir oversettelse fra kinesiske karakterer til det latinske alfabetet. Der det er mulig via annen litteratur brukes pinyin-versjonen.

³ Sun, «The Chinese Constitutional Missions of 1905 – 1906», s. 255.

⁴ Farmand, «Report of the Visit of the Imperial Chinese Special Mission to Chirstiania April 27th, 28th and 29th 1906» 1906, s. 2. På engelsk.

en fasinasjon av de historiske prosessene som omfatter handel. Handel var og er en sentral situasjon som har knyttet mennesker sammen, helt siden det ble produsert produkter utover det som trengtes til egen overlevelse. Dette førte meg til å se etter en tematisk avgrensning for masteroppgaven som kunne gi en tolkning av historiske prosesser knyttet til handel, som også kunne inkludere perspektiver på kinesisk deltagelse i disse prosessene. Mer om valgene tatt rundt den tematiske avgrensningen vil bli presentert senere. Først vil jeg gi en presentasjon av denne masteroppgavens problemstilling.

1.1 PROBLEMSTILLING

Med denne personlige interessen som grunnlag, vil jeg i denne masteroppgaven analysere eksporten fra treforedlingsindustrien i Norge til Kina fra ca. 1890 – 1937. Valgene bak denne tematiske og tidsmessige avgrensningen vil bli gjort rede for senere i kapittelet. Først vil jeg skissere kort hva jeg ønsker å oppnå med denne masteroppgaven, og hva som er problemstillingene jeg ønsker å utforske med analysen. Analysen i denne masteroppgaven vil basere seg på en tilnærming som har utgangspunkt i et transnasjonalt historieperspektiv, med et fundament i aktør-nettverksteori, og ny-materialistiske perspektiver. Disse perspektivene, og hva de vil bety for analysens tilnærming, vil bli utdypende diskutert i kapittel to. Kort fortalt vil jeg i kapittel to undersøke hvordan et utgangspunkt i det abstrakte kan anvendes, og gi en utvidet innsiktsgevinst, i en studie på konkret historisk materiale og problemstillinger. Gjennom analysen vil det undersøkes hvordan en slik tilnærming kan bidra til utvidede forståelsesrammer for tolkningen av treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina fra ca. 1890 – 1937. Med forståelsesrammer menes hva som inkluderes og vektlegges som viktig i studier av historiske prosesser og hendelser. Denne tilnærmingen sikter dermed på å utvide hva som vektlegges og kan tilegnes agens opp mot treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina fra ca. 1890 – 1937; hvem og hva kan tolkes å ha hatt påvirkning på denne eksporten?

Hvordan vil et transnasjonalt historieperspektiv og aktør-nettverksteori i en kombinasjon med perspektiver fra ny-materialismen åpne opp tolkningsmulighetene av kildegrunnlaget? Gjennom et transnasjonalt historieperspektiv vil jeg sette mennesker og objekter i sentrum for denne historiske forskningen. I kombinasjon med dette vil jeg også anvende ny-materialistiske perspektiv, og dens fokus på natur og objekters agens i samspillet med mennesker. De nevnte perspektivene har et høyt abstraksjonsnivå, og i visse tilfeller er ny-materialismen eksplisitt kritisk til aktør-nettverksteori. Analyseobjektene som vil danne grunnlag for masteroppgavens

Introduksjon

analysekapittel vil dermed være: *natur, produkt og mennesker*. I gjennomgangen av grunnlaget for den tematiske avgrensning vil disse valgene utdypes videre. Hovedproblemstillingen for denne masteroppgaven blir dermed:

Hva kan en historisk analyse av natur, produkt og mennesker fortelle oss om eksport av treforedlingsprodukter fra Norge til Kina fra ca. 1890 – 1937?

Grunnet det høye abstraksjonsnivået i perspektivene er ikke denne problemstillingen, og utforskningen av den, uten risiko. Derfor vil besvarelsen også sikte på å svare på underproblemstillingen:

Hvilke innsiktsgevinster kan en slik utvidelse av forståelsesrammene gi historisk forskning?

1.2 MASTEROPPGAVENS AVGRENING

Treforedlingsindustrien utviklet seg til en av de største og viktigste industriene i Norge i løpet av 1800-tallet. Næringen har vært studert og utforsket av flere historikere og samfunnsvitere.⁵ Som nevnt innledningsvis har jeg en stor interesse for historie om Asia, og for historieforskning som forteller noe om hvordan verden, og samfunnene i den, henger sammen. Jeg har valgt å avgrense denne masteroppgaven tematisk til å fokusere på eksporten fra treforedlingsindustrien i Norge til Kina. Norge og Kina vil fungere som geografiske hovedsentre for analysen, men analysen vil også omfatte hvordan aktører opererte gjennom, og mellom, disse sentrene. Dette valget henger også sammen med hvordan jeg ønsker å utforske mulige forståelsesrammer av denne eksporten gjennom en kombinasjon av et transnasjonalt historieperspektiv, og et ny-materialistisk perspektiv. Som nevnt ved presentasjonen av problemstillingen vil analyseobjektene i denne masteroppgaven være natur, produkter og mennesker. Jeg vil videre her gi en kort presentasjon av hvorfor akkurat disse er blitt valgt.

Med en ny-materialistisk tilnærming ble natur som analyseobjekt valgt i sammenheng med masteroppgavens fokus på eksporten fra treforedlingsindustrien: produktene ble produsert av ressurser fra naturen. Ettersom hovedressursen til denne industrien er trær, vil dette være en av

---

⁵ Både Fritz Hodne, Francis Sejersted, Kåre Fasting og Pål T. Sandvik er tydelig på disse industrienes bidrag i det norske næringslivet.

Introduksjon

underkategoriene av natur som vil analyseres. Gjennom en ny-materialistisk tilnærming vil analysen sikte på å undersøke hvordan trær kan tolkes som en ikke-menneskelig aktør med agens i tilknytning masteroppgavens tema. Den andre underkategorien som vil analyseres er vann. Vann spilte både en sentral rolle for treforedlingsindustrien som energikilde, og som transportåre – uten hav og elver ville ikke eksporten og handelen i seg selv vært mulig. Her vil det også gjennom ny-materialistiske perspektiv siktes på å utvide tolkningen og forståelsen av denne mulige ikke-menneskelige aktøren som en aktør med agens, i motsetning til en passiv og utnyttet naturressurs. Den andre kategorien av mulige ikke-menneskelige aktører som vil analyseres, er produkt. Produkter som analyseobjekt henger også sammen med et ønske om å undersøke hva slags innsiktsgevinst en slik utvidelse av forståelsesrammene for hva som kan tolkes som aktører, kan gi. Denne kategorien vil utforske papir og aviser som underkategorier. Et interessant moment i analysen vil være å utforske hvordan produktene papir og aviser, som kom som resultat av treforedlingsindustriens produksjon, kan tolkes å ha hatt agens i nettverk for treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina fra ca. 1890 – 1937.

Det siste som skal analyseres, er mennesker og deres rolle som aktører. Selv om masteroppgaven sikter på å undersøke hvordan ikke-menneskelige aktører kan tolkes å ha hatt agens, vil fremdeles menneskers agens og vilje til å få ting til å skje, være sentral. Denne viljen til å få ting til å skje, gjør at jeg definerer dem som regimeskapere. Grunnlaget for denne definisjonen vil bli utdypende diskutert i kapittel to, men kort beskrevet handler dette om aktører som gjennom sine valg og handlinger skapte mulighetsrom for eksport.⁶ Analyseobjektene jeg har valgt for dette kapittelet er: stater, kartell, konsulat og compradorer. Denne analysen av mennesker vil fokusere på en tolkning av deres roller i situasjoner tilknyttet handel og forflytning.⁷ En stat er ikke et «menneske» men inkluderes her i kategorien for menneskelig aktører. Her må det presiseres at analysen vil sikte på å tolke denne aktørens påvirkning gjennom traktater. Stater og de traktatene de inngikk, kom som et resultat av menneskers vilje til å utnytte institusjonelle rammer til å påvirke verden rundt seg, derfor inkluderes denne mulige aktøren under regimeskapere. Her er det viktig å presisere at et av målene til transnasjonal historie, slik det er presentert av Saunier, er å skrive en historie *med* nasjonalstater som ikke handler *om* nasjonalstater.⁸ For kartell og konsulat vil fokuset være på hvordan de menneskelige aktørene opererte gjennom dem. Målet vil dermed både være å gi en

---

⁶ Saunier, *Transnational history*, s. 77

⁷ Valget av disse vil bli utdypende forklart i kapittel to.

⁸ Saunier, *Transnational History*, s. 8.

Introduksjon

tolkning av de som opererte gjennom kartell og konsulat, men også å gi en tolkning av kartellets og konsulatets rolle i kraft av seg selv.

En masteroppgave er begrenset i både omfang og mengden tid en har til rådighet. Derfor har jeg gjort noen valg knyttet til hva som skal inkluderes i den videre analysen. Jeg vil her kort liste mulige aktører og analyseobjekt som ikke har blitt inkludert i denne masteroppgaven, men som kunne ha hatt relevans for en studie av treforedlingsindustriens eksport. Den første av disse er *skipsfart*. Norsk skipsfart utviklet seg raskt og i stor grad i løpet av 1800-tallet, og var en av de største næringene i norsk historie.⁹ Skipsfart har som analyseobjekt et så stort omfang og potensiale, at det i seg selv kunne vært hovedtema for en studie med et transnasjonalt historieperspektiv. Det andre mulige analyseobjektet som ikke vil inkluderes her, er *teknologi*. Som skipsfart er teknologi i seg selv et interessant undersøkelsesområde. For denne studien ville det blitt for omfattende, ettersom det ville inkludert teknologi knyttet til treforedlingsindustriens produksjon, frakt av produktene og kommunikasjonsmuligheter, for å nevne noen. Den siste av disse analyseobjektene som ikke vil inkluderes er *krig*. I det som er den tidsmessige avgrensningen for masteroppgaven er det forskjellige kriger – i stor og liten, i global og lokal størrelsesorden – som har stor påvirkningskraft på de to geografiske hovedsentrene for analysen. Disse konfliktsituasjonene er, på samme måte som skipsfart, preget av så nyanserte og komplekse situasjoner og hendelser at de ville krevd en studie i seg selv for å kunne gi noen meningsfulle svar. Selv om disse nevnte undersøkelsesobjektene ikke i seg selv vil bli analysert, vil de trekkes frem for å gi relevant kontekstualisering av hendelser og situasjoner som de analyserte aktørene levde og opererte gjennom.

Masteroppgavens periodiske avgrensning vil ligge mellom 1890 – 1937. Det er flere faktorer som gjør at jeg setter 1890 som startår for denne masteroppgavens analyse. Den ene faktoren er knyttet til treforedlingsindustrien. Treforedlingsindustrien hadde en stor vekst i løpet av perioden fra ca. 1870 – 1890. Denne førte til en generell metning og overproduksjon rundt 1890, og det er da en ser dannelsen av kartell tilknyttet denne industrien her i Norge.¹⁰ Som det skal utdypes senere, var kartelldannelse et middel for aktører til å kunne utøve markedsinnflytelse på et mer intensivt og globalt marked. Den andre faktoren er knyttet til en stigende trend i tilstedeværelsen og interaksjonen mellom norske og kinesiske aktører i Kina etter 1890. Dette

---

⁹ Sandvik, *Nasjonens velstand*, s. 82.

¹⁰ Hodne, *Norges økonomiske historie 1815 – 1970*, s. 87 – 94.

blir poengtert av Camilla Brautaset i boken *Møter med Kina*, da en ser en markant økning i skipsfart og kristen misjon til Kina etter 1890 og frem til 1900.¹¹ Denne avgrensningen betyr ikke nødvendigvis at det ikke foregikk eksport som er relevant for masteroppgavens tema før dette året. Men basert på tidligere forskning og preliminare kildeundersøkelser – blant annet en gjennomgang av Norges offisielle eksportstatistikk – har jeg funnet det hensiktsmessig å sette 1890 som startpunkt for analysen.

Sluttåret for undersøkelsen avgrenses ved den japanske hærens massakre av Nanjings – datidens kinesiske hovedstad – sivilbefolkning i 1937. Dette markerer det som blir sett på som en utvikling av den andre kinesisk-japanske krigen inn i total krig, etter lengre tid med konflikt etter Japans invasjon av Mandsjuria i 1931.¹² Etter 1937 går Kina, det ene hovedsenteret for analysen, over i en lang periode uten fred og stabilitet. Denne uroen fortsetter frem til slutten av borgerkrigen mellom Kommunistpartiet og Nasjonalistpartiet 1950, da Mao Zedongs maktovertakelse i 1949 ble endelig.¹³ 1937 blir sluttpunktet for denne masteroppgavens analyse, da det markerer et markant brudd i muligheter for interaksjon mellom de to geografiske hovedsentrene for masteroppgaven.

1.3 HISTORISK KONTEKST

Det er flere historiske prosesser eller fenomener som er relevante for den kontekstuelle bakgrunnen til denne analysen. Et fenomen som ofte blir trukket frem i sammenheng med handel, er begrepet globalisering. Globalisering som begrep og klassifiseringsverktøy er et omdiskutert tema, som ikke analyseres i dybden her.¹⁴ Den klassiske ideen av hva globalisering innebærer, lener seg på Jeffrey Williamsons inndeling av globalisering i tre faser, og har blitt adoptert av Verdensbanken, med visse modifikasjoner. Williamson beskrev fasene slik: Fase én varte fra 1850 – 1914, og omfatter globaliseringens begynnelse. Dette ble brutt opp av fase to; en periode med av-globalisering fra 1914 – 1950, hvor nasjoner vendte seg innover og ble mer proteksjonistiske. Deretter kom perioden fra 1950 til slutten av 1900-tallet, hvor nasjonene igjen blomstret i globalisering.¹⁵ Disse avgrensningene har av flere blitt kritisert for kun å basere

---

¹¹ Brautaset, *Møter med Kina*, s. 22.

¹² Westad, *Restless Empire*, s. 247 – 249; Brautaset, *Møter med Kina*, s. 21.

¹³ Brautaset, *Møter med Kina*, s. 21.

¹⁴ Diskusjoner rundt dette aspektet kan leses i: Saunier, «Globalisation», s. 456 – 462; Paisley, Scully, *Writing Transnational History*, s. 12 – 22.

¹⁵ Saunier, «Globalisation», s. 458.

Introduksjon

seg på de økonomiske aspektene av, og et eurosentrisk fokus på, utviklingsmønstrene i den nord-atlantiske sfæren. Historikeren Rolf Hobson har definert den første «fasen» av globalisme som en periode mellom 1850- og 1870-tallet, for så å gå over i en periode med proteksjonisme og antiglobalisering i Europa fra 1870 – 1880.¹⁶ Denne diskusjonen danner bakteppe for Sauniers forståelse av hva et transnasjonalt historieperspektiv kan besvare, nemlig: Når var, og hva er, «globalisering»?¹⁷ De overordnede bevegelsene som kan spores og som gir en kontekstuell ramme for masteroppgavens periodiske avgrensning, preges av: tettere integrering av markeder, politisk og teknologisk modernisering, samt migrasjon.

Tettere integrering av markeder henger sammen med flere hendelser og prosesser. I en periode hvor Storbritannias store nettverk av kolonier ble dannet, var opphevelse av tollsatser på over 750 varer i 1842 et sentralt skifte i integrering av markeder. Etter lange år med høy toll for å finansiere krig, og deretter krigsgjeld, gikk det europeiske markedet over til å bære sterkt preg av frihandel og økonomisk liberalisme.¹⁸ For norsk deltagelse på flere og mer spredte markeder var Storbritannias opphevelse av Navigasjonsakten i 1849 en sentral faktor. For den norske industrien betød dette en stor økning i alle de sentrale industrier frem mot 1875, samt at handelsflåten vokste til enorm størrelse i samme periode.¹⁹ Norge hadde i 1890 den tredje største handelsflåten i verden, og det var derfor få markeder hvor en ikke så varer fraktet på skip under det norske flagget.²⁰ Denne integreringen av markeder førte ikke utelukkende til fremgang, og som historikeren Pål T. Sandvik påpeker, var det flere dype konjunkturfall i slutten av både 1840- og 1850-årene.²¹ Lav- og høykonjunkturer var en gjennomgående trend i Norge gjennom hele 1800-tallet, men også dype internasjonale konjunkturer preget markedene. En integrering av markeder resulterte dermed i at flere ble påvirket av disse svingende konjunkturerne. For treforedlingsindustrien førte disse internasjonale konjunktursvingningene til at prisnivået steg og sank i varierende perioder i løpet av andre halvdel av 1800-tallet. Fritz Hodne og Francis Sejersted peker eksempelvis på at treforedlingsindustrien nesten ikke tjente

---

¹⁶ Hobson, «Etter liberalismen kommer nasjonalismen: 1880-årene viser vei», s. 2 – 3.

¹⁷ Saunier, «Globalisation», s. 458 – 459.

¹⁸ Sandvik, *Nasjonens velstand*, s. 60 – 61.

¹⁹ Sandvik, *Nasjonens velstand*, s. 63; Hodne, *Norges økonomiske historie*, s. 135 – 136; Sejersted, *Demokratisk kapitalisme*, s. 59 – 61.

²⁰ Brautaset, *Møter med Kina*, s. 22.

²¹ Sandvik, *Nasjonens velstand*, s. 81.

Introduksjon

penger i årene mellom 1873 – 1880, en periode hvor trelastnæringene opplevde en drastisk nedgang i pris.²²

«Modernisering», både politisk og teknologisk, setter også kontekstuelle rammer for denne masteroppgaven. Det har allerede blitt nevnt at det europeiske markedet gikk mot et sterkt preg av frihandel og økonomisk liberalisme i masteroppgavens tidsavgrensning. I sammenheng med den politiske moderniseringen i Norge kom gjennombruddet for norsk trelastnæring i 1860, ved opphevelsen av sagbruksprivilegiene. Dette har av flere historikere blitt satt som startskuddet for en dramatisk og stor vekst i industrier tilknyttet trelastnæringen frem mot 1900-tallet.²³ De generelle trekkene for politisk modernisering henger sammen med etableringsfrihet – ved oppbrudd av monopoler – forbrukerfrihet og avtalefrihet.²⁴ I tillegg peker også flere historikere på at mobilisering av kapital samt et verdifast pengesystem – frem til bruddet i 1914 – i form av at Norge gikk over til gullstandarden i 1874, var sentrale politiske moderniseringer som påvirket samfunnet.²⁵ Etter første verdenskrigs omveltninger opplevde Norge en lengre nedgangstid på 1920-tallet som har blitt omtalt som «Den særnorske krisen».²⁶ Denne nedgangstiden ble preget av et forsøk på å få ting tilbake til det «normale» ved å gå tilbake til gullstandarden gjennom det som er omtalt som «paripolitikken».²⁷

De nevnte konjunktorene, prisen i næringene og den lange nedgangstiden etter første verdenskrig var med på å føre til at flere produsenter skiftet beite, og snudde seg til mer lønnsomme deler av treforedlingsindustrien. Grunnlaget for dette skiftet var teknologiske nyvinninger i produksjonsmetoder og utnyttelsesgrad.²⁸ Teknologisk modernisering kom også i sammenheng med frakten av produkter. Selv om seilskutene fortsatt var konkurransedyktige inn i det 20. århundre, var det ifølge Hodne dampskipenes utvikling som bidro til en revolusjonerende senkning i transportkostnader fra sent på 1800-tallet til tidlig på 1900-tallet.²⁹ Av nyere forskning har blant annet Sandvik påpekt at også før dampskipenes inntreden på

---

²² Hodne, *Norges økonomiske historie 1815 – 1970*, s. 92; Sejersted, *Demokratisk kapitalisme*, s. 98 – 99.

²³ Ibid, s. 79 – 95. Dette nevnes også av Sandvik og Sejersted.

²⁴ Ibid, s. 220 – 223; Sandvik, *Nasjonens velstand*, s. 66.

²⁵ Grytten, Hodne, *Norsk økonomi i det nittende århundre*, s. 218 – 221; Sejersted, *Demokratisk kapitalisme*, s. 64; Sandvik, *Nasjonens velstand*, s. 129 – 130.

²⁶ Grytten, Hodne, *Norsk økonomi 1900 – 1990*, s. 106.

²⁷ Ibid, s. 103 – 106.

²⁸ Hodne, *Norges økonomiske historie 1815 – 1970*, s. 83 – 89.

²⁹ Ibid, s. 133 – 134.

Introduksjon

slutten av 1800-tallet, var transportkostnadene drastisk synkende på grunn av at nordmenn seilte billigere, hadde billigere sjøforsikring og grunnet et tettere informasjonsnettverk.³⁰

Vendes blikket mot det andre geografiske hovedsenteret for denne masteroppgaven, nemlig Kina, og perspektivene fra periodens trender, kan den historiske konteksten karakteriseres som én ting: omveltende. Etter at Qingdynastiet led nederlag overfor England i den første opiumskrigen (1839 – 1842) og deretter mot en koalisjon mellom Frankrike og England – denne gangen med militær støtte fra USA og Russland – i den andre opiumskrigen (1856 – 1860), fulgte en lang periode med omveltninger.³¹ Etter sine første tap mot en fremmed stormakt gikk Qingdynastiet og Kina inn i en periode hvor utenlandsk tilstedeværelse ble mer og mer omfattende. Dette skjedde gjennom en rekke traktater og reparasjonsavtaler som var ekstremt ensidige, og derfor ofte blir omtalt, med rette, som *de ikke-gjensidige traktatene*. Dette førte blant annet til åpningen av traktathavner, hvor utenlandske handelsmenn og borgere i praksis hadde fritt spillerom.³² I det kinesiske historieminnet blir denne perioden starten på det som refereres til som 100 år med nasjonal ydmykelse.³³ Ikke nok med at vestlige stormakter skapte omveltninger, men også Kinas asiatiske nabo Japan involverte seg, og skapte omveltninger for det kinesiske samfunnet. Japan invaderte Qing-kontrollerte områder i dagens Korea i 1894, og den påfølgende krigen varte til 1895. Denne blir referert til som den første sino-japanske krigen, og stoppet kun etter vestlig intervensjon, noe som igjen ledet til enda flere ikke-gjensidige traktater og traktathavner.³⁴

I tillegg til det ytre presset som førte til omveltninger, var det også indre faktorer som skapte uroligheter og omveltninger. Fra ca. 1850 – 1864 herjet borgerkrigen mest kjent som Taipingopprøret.³⁵ Denne borgerkrigen var basert på en egen form for kristendom, og resulterte i okkupasjon av 16 av Kinas 18 provinser og et tap av mellom 20 – 40 millioner menneskeliv.³⁶ Det skulle utenlandsk intervensjon til for å få slutt på borgerkrigen, og forskning peker på at et svakt Qingdynasti ble ansett som mer nyttig av vestlige stormakter enn et rike styrt av en voldelig, og dypt troende, kult som brøt opp handelsmønstre i landet. Uavhengig av om

---

³⁰ Sandvik, *Nasjonens velstand*, s. 82 – 85.

³¹ Brautaset, *Møter med Kina*, s. 18 – 19; Wang, *Never Forget National Humiliation*, s. 48 – 52; Westad, *Restless Empire*, s. 42 – 43.

³² Brautaset, *Møter med Kina*, s. 19.

³³ Wang, *Never Forget National Humiliation*, s. 47 – 48.

³⁴ Westad, *Restless Empire*, s. 102 – 103.

³⁵ Brautaset, *Møter med Kina*, s. 18.

³⁶ Bohr, *Taiping Religion and Its Legacy*, s. 371.

Introduksjon

Taipingopprøret var basert på kristendom eller ikke, så var stabil handel viktigere for de vestlige stormaktene.³⁷ Et annet eksempel på indre uro var Bokseropprøret som varte fra ca. 1899 – 1901. Stor hungersnød og desperasjon hos fattige bønder endte i en «total krig» rettet mot utenlandsk påvirkning. Denne gangen var det en direkte militær intervensjon fra Frankrike, Italia, Japan, Russland, Storbritannia, Tyskland, USA og Østerrike-Ungarn som ledet til en slutt på opprøret. Etter dette endte Qingdynastiet opp med å signere Bokserprotokollen. Denne gav Qingdynastiet byrden av å betale reparasjoner til de intervenerende stormaktene tilsvarende fire ganger den årlige inntekten til dynastiet over en periode på 40 år.³⁸ Qingdynastiet reiste seg aldri etter dette, og Kinas tusenvis av år gamle tradisjon med keisermakt endte i Xinhai-revolusjonen i 1911. I 1912 proklamerte Kina seg som republikk med Sun Yat-sen som sin første president.³⁹ Dette blir etterfulgt av flere tiår med interne stridigheter – referert til som *krigsherretiden* – frem til borgerkrigen mellom nasjonalistene og kommunistene i 1927.⁴⁰ Etter lange perioder med interne stridigheter førte Japan til den siste omveltningen, med sin invasjon av Mandsjuria i 1931 og utvikling til total krig og okkupasjon av store deler av Kina i 1937 og frem til 1945.⁴¹

Modernisering, integrering og omveltninger danner dermed den historiske konteksten som preger den globale scenen. Mens Kina før 1842 var i en posisjon hvor de kontrollerte og styrte hvordan kontakten med «Vesten» skulle foregå, ble de med de ikke-gjensidige traktatene tvunget til å bli del av en global markedsscene. Dette førte til at relasjoner mellom kinesiske og vestlige menneskelige aktører fikk nytt spillerom. Disse relasjonene har blitt studert og forsket på av flere, og vil bli mer utfyllende diskutert i masteroppgavens neste del omhandlende tidligere forskning.

1.4 TIDLIGERE FORSKNING: KINESISKE PERSPEKTIV OG ET FOKUS PÅ DET TRANSNASJONALE

Økonomisk historie i den vestlige sfæren var lenge preget av det som kan klassifiseres som et *eurosentrisk historiesyn*. Et eurosentrisk perspektiv blir av Samin Amin beskrevet som anti-universalistisk, og som hevder at imitasjonen av den «vestlige modellen» av alle mennesker er

---

³⁷ Westad, *Restless Empire*, s. 48.

³⁸ Westad, *Restless Empire*, s. 127-130; Brautaset, *Møter med Kina*, s. 18 – 19.

³⁹ Brautaset, *Møter med Kina*, s. 20.

⁴⁰ Ibid, s. 20 – 21.

⁴¹ Westad, *Restless Empire*, s. 247 – 249.

Introduksjon

den eneste løsningen for å få en bedre fremtid.⁴² Det kan dermed spores en slags tolkning av at Europa var eksepsjonelt. En av årsakene til dette kan komme av det Fernand Braudel beskriver som en idé om at «Europe invented historians and then made good use of them».⁴³ Andre Gunder Frank beskriver i sin bok *ReOrient: Global Economy in the Asian Age* hvordan denne tanken om «the West and the Rest» dannet fundamentet for flere verk som siktet på å forklare hvorfor Europa endte i den posisjonen de befant seg i det 20. århundret.⁴⁴ Eksempler på slike verk som argumenterer for en vestlig eksepsjonalisme er *The European Miracle* av Eric L. Jones utgitt i 1981 og *The Wealth and Poverty of Nations* av David Landes i 1998. Her går Landes langt i å eksplisitt uttrykke at målet var å være eurosentrisk, og at de som ikke er det, ignorerer virkeligheten.⁴⁵ Det vil ikke gis en uttømmende beskrivelse av denne typen forskning og litteratur, da disse verkene eksemplifiserer den overordnede trenden i eurosentrisk forskning og litteratur. Som et motsvar på eurosentrisk tankesett og forskning vokste det frem forskning som fokuserer på kinesiske perspektiver samt et transnasjonale aspekter ved historien, og de skal presenteres her.

Den allerede nevnte boken *ReOrient: Global Economy in the Asian Age* av Andre Gunder Frank er et slikt tilsvar. Den sikter på å gi et motsvar til Landes ved å plassere Europa i et globalt økonomisk system med lange perspektiver. Ved å gjøre dette, ønsker han å flytte den største påvirkningskraften på dette globale systemet fra Europa til Kina. Dette i seg selv kan tolkes som et overordnet sinosentrisk fortolkningssyn, som igjen i ekstrem versjon er det samme som å ha et eurosentrisk syn. Frank gjør et omfattende forsøk på å gi en historisk forståelse og tolkning av de andre kontinentenes, da med spesielt fokus på Asias og Kinas, rolle i den globale økonomien.

På samme vis har Roy Bin Wong i sin bok *China Transformed* spilt på å sette eurosentrisme og sinosentrisme opp mot hverandre. Denne boken kom som direkte resultat av at Wong i sin doktorgradsutspørring ble spurt av Landes hva han, som forsker på Europeisk historie, kunne lære av å studere Kina.⁴⁶ I tillegg til å gi en utdypende analyse av hvordan Kinas økonomiske og statlige utvikling langt på vei ikke var så «bakvendt» som Landes konkluderer med i sin bok, er det en annen konklusjon som er vel så viktig. Resultatet av Wongs studie bunner ut i en

---

⁴² Amin, *Eurocentrism*, s. viii

⁴³ Braudel sitert i: Frank, *Reorient*, s. 2.

⁴⁴ Frank, *ReOrient*, s. 8 – 12.

⁴⁵ Landes, *The Wealth and Poverty of Nations*, s. xxi.

⁴⁶ Wong, *China Transformed*, s. ix.

Introduksjon

forståelse av hvordan fortolkningen vi gjør av fortiden avhenger av de perspektivene som brukes, samt av hvilken bakgrunn forskeren kommer fra.

Det har på norsk arena vært utført flere forskningsprosjekt som har siktet på å se bort ifra det «vestlige» som basis og «mal» for hva som er den beste og «riktige» utviklingen. Dette faller tett på det som et transnasjonalt historieperspektiv ønsker å gjøre. Et eksempel er boken *Møter med Kina*. Den er redigert av Camilla Brautaset, Malin Gregersen og Karina Hestad Skeie, og inneholder flere forskeres transnasjonale studier av mennesker og varer. Da for eksempel hvordan norsk tran var viktig for et kinesisk marked⁴⁷, hvordan norske skip og skipsmeglere tok del i den kinesiske skipsfarten⁴⁸ og hvordan nordmenn arbeidet i det kinesiske tollvesen.⁴⁹ Sistnevnte tema har også blitt utdypende analysert i en doktorgradsavhandling av Olga Medvedeva; «Norwegian Employees of the Chinese Customs Service, 1890-1927» fra 2017.⁵⁰ Sentralt for denne masteroppgaven, og for historisk forskning på relasjoner mellom Norge og Kina, er artikler fra Elisabeth Eide og Rune Svarverud. I en artikkel fra 1998 titulert «Norsk sjøfart, handel og forretningsdrift i det gamle Shanghai» gir de et bredt innblikk i hvordan norske handelshus og mennesker opererte i Shanghai. Det presenteres også hvilke norske produkter som var viktige på det kinesiske markedet, hvor også papir blir kort diskutert av dem. Videre har Rune Svarverud gitt ut flere artikler i tidsskriftet *Historie* hvor opplevelsene til nordmenn og de relasjonene de hadde med kinesere, står i sentrum.⁵¹

Av masteroppgaver har det vært flere interessante bidrag til forskning som bidrar til å forstå og tolke hvordan aktører knyttet bånd mellom Kina og Norge. For eksempel Ingvild Helles masteroppgave: «Med verdifull last – norske rederiers deltagelse i frakt av kinesiske arbeidsmigranter i perioden 1895 – 1930»⁵², Espen Storms «Det Oversøiske Compagnie – Et norsk multinasjonalt selskaps vekst og fall»⁵³ og Ingrid Myrstadts «Generalkonsulatet i Kina – En studie av en svensk-norske utenriksstasjon 1842-1905»⁵⁴. Disse har gitt innsikt i hvordan norske og kinesiske aktører samhandlet, og hvordan disse opererte gjennom og mellom

---

⁴⁷ Brautaset, *Møter med Kina*, s. 129 – 142.

⁴⁸ Ibid, s. 93 – 106.

⁴⁹ Medvedeva, «Christian Fredrik Wyller Schjøth i det kinesiske tollvesenet», s. 119 – 128.

⁵⁰ Medvedeva, *Norwegian employees of the Chinese customs service, 1890 – 1927*.

⁵¹ Svarverud, «- Et halvt Snes skjævoide og citronfarvede Gentleman - Kinesisk stastbesøk i Norge anno 1906» publisert i 1997; «I Shanghais tjeneste. Nordmenn i Shnanghai før 1. verdenskrig» publisert i 1999.

⁵² Helle, «Med verdifull last».

⁵³ Storm, «Det Oversøiske Compagnie».

⁵⁴ Myrstad, «Generalkonsulatet i Kina».

nasjonalstatlige rammer og regler. Med denne masteroppgaven ønsker jeg å supplere forskningsfeltet med en analyse av aktørene som i dynamisk samspill påvirket eksporten fra treforedlingsindustrien i Norge til Kina fra ca. 1890 – 1937.

1.5 DEFINISJONER OG BEGREPSFORKLARING

Det er flere begreper og navn på aktører og produkter som vil brukes jevnlig gjennom denne masteroppgavens analyse. For å ha et klart og tydelig bilde av hva som menes med de ulike begrepene, vil de her avklares og defineres. For noen av begrepene vil en enkel avklaring være nok. For andre vil det følge en mer omfattende forklaring basert på forskning rundt de aktuelle begrepene.

1.5.1 Aktører

Aktører er et begrep som allerede har blitt brukt, og vil bli brukt, hyppig i denne masteroppgaven. Dette begrepet henger sammen med aktør-nettverksteori, og vil bli mer dyptgående gjennomgått i kapittel to. Men en kort definisjon av hva jeg i denne masteroppgaven definerer som en aktør er en kombinasjon av: gjenstander, steder, natur og mennesker som har agens – altså påvirkningskraft og potensiale – til å få ting til å skje.⁵⁵ Mulige aktører vil i analysen bli delt inn i menneskelige og ikke-menneskelige aktører. Hva denne distinksjonen kan gi forståelsesrammene til denne masteroppgaven vil bli nærmere diskutert i kapittel to.

1.5.2 Vestlige og kinesiske aktører

I denne oppgaven vil jeg bruke begreper som: «vestlige menneskelige aktører» og «kinesiske menneskelige aktører». Når jeg bruker «vestlige menneskelige aktører» definerer jeg dette som alle individer som har sin opprinnelse fra, eller identitetsforståelse knyttet til, de geografiske områdene som tradisjonelt sett blir betegnet som «Vesten». Dette betyr dog ikke at det ikke fantes forskjellige identitetsforståelser blant de aktørene som blir analysert i denne masteroppgaven. Men det vil fungere som en måte å kunne skille aktører fra «Vesten» fra de som hadde sin opprinnelse i Kina. Disse vil omtales under begrepet: «kinesiske menneskelige aktørene». Dette gjelder individer som har sin opprinnelse fra det geografiske hovedsenteret Kina. På samme måte som med «vestlige menneskelige aktører» må det her legges inn et

---

⁵⁵ Latour, *Reassembling the Social*, s. 70 – 74.

forbehold: Befolkningen i Qingdynastiet, og senere nasjonalstaten Kina, bestod ikke av en homogen gruppe mennesker med en homogen kultur eller identitet. Når masteroppgaven da diskuterer «kinesiske menneskelige aktører» eller snakker om «kinesisk kultur» er det ikke ment som å betegne en homogen gruppe mennesker eller en homogen kultur, men som måte å kunne klart skille det «vestlige» fra det «kinesiske».

1.5.3 Treforedlingsindustrien

Skogsindustrien har som tidligere nevnt en lang og omfattende historie i norsk næringsliv. For å begrense omfanget av masteroppgaven bestemte jeg meg for å rette søkelyset mot produkter fra to deler av skogsindustrien: tresliperi – en fabrikk som produserte tremasse eller cellulose i ulike prosesser – og papirmøller.⁵⁶ Når jeg dermed bruker begrepet «treforedlingsindustrien» i analysen, vil det omfatte begge disse delene av skogsindustrien.

1.5.4 Mekanisk og kjemisk tremasse

Som nevnt over, produserte deler av treforedlingsindustrien tremasse og cellulose. Begge kan generelt beskrives som tremasse, da de kommer fra samme basisprodukt. Forskjellen på produktene er at tremasse slik det brukes her, er fremstilt ved hjelp av en mekanisk prosess, mens cellulose blir fremstilt kjemisk.⁵⁷ Begge disse produktene kan deles inn i respektive tørr og våt versjon. Denne distinksjonen vil kun trekkes frem i spesifikke tilfeller. Ettersom begge er typer tremasse, vil de videre i denne masteroppgaven beskrives som henholdsvis mekanisk og kjemisk tremasse.

1.5.5 Kartell

En av næringslivsaktørene som vil bli inkludert i denne masteroppgavens analyse er: *kartell*. Kartell brukes om en gruppe med interesser innenfor visse områder, som på ulikt vis kom sammen for å påvirke og utøve kontroll over markedene de var en del av. Dette er sentralt for masteroppgaven da dens tidsavgrensning er satt til å begynne i ca. 1890, når en kan se de første kartellene for treforedlingsindustrien dukke opp i Norge. Disse kartellenes opprettelse og virke

---

⁵⁶ Hodne, *Norges økonomiske historie*, s. 87 – 89.

⁵⁷ Biermann, *Handbook of Pulping and Papermaking*, s. 55.

Introduksjon

var knyttet til flere avanserte faktorer, og det er derfor nødvendig å kort utdype hva forskning sier om kartelldannelse.

Kartellene som er relevante for denne masteroppgaven kan beskrives som horisontale kartell. Hodne beskriver deres primære oppgave å innlede samarbeid tilknyttet produksjonsmengde, marked, pris og, i noen tilfeller, fortjeneste.⁵⁸ Gjennom kartellvirksomhet kunne produsenter dermed utøve mer omfattende markedsrett ved hjelp av et kollektiv. Mer spesifikt kan kartellene som vil presenteres og analyseres i denne masteroppgaven beskrives som: *oligopol*. I oligopol ønsket hver deltaker i kartellet å sikre seg mer markedsrett, ettersom de hver for seg hadde veldig liten mulighet til å utøve en slik type kontroll alene.⁵⁹ Hvorfor noen produsenter valgte å gå sammen for å samarbeide om disse aspektene av deres virksomhet, er et viktig og sentralt spørsmål. Dette spørsmålet har forundret flere forskere, og stilles også av Margaret C. Levenstein og Valerie Y. Suslow: «[...] why an industry that was not colluding yesterday would start colluding today?»⁶⁰ Levenstein og Suslows har skrevet flere artikler som spesifikt retter seg mot kartellvirksomhet. I «What Determines Cartel Success?», fra 2006, presenterer Levenstein og Suslow et utvidet svar på spørsmålet om hvorfor produsenter valgte å gå sammen i kartell. De baserte seg på en studie av en rekke kartell hvor rammene for dannelsen ble undersøkt. De argumenterer for at fallende priser ikke hang sammen med en nedgang i etterspørsel, og at dette dermed blir et for enkelt svar på et veldig nyansert spørsmål. Den overordnede trenden Levenstein og Suslow identifiserte, var at i nesten ingen tilfeller var de fallende prisene sett i sammenheng med fallende etterspørsel: Hverken for det spesifikke produktet eller generelt i økonomien.⁶¹ Det interessante med resultatene var at de kom frem til at kartelldannelse i stor grad hang sammen med en dyp endring i markedsstruktur: Integrering av markeder førte til en intensivering av markedskonkurranse.⁶²

Slike kartell kan møte på det som av flere har blitt beskrevet som *oligopolproblemet*. Dette innebærer at hvis et av medlemmene tror de andre overholder en prisavtale, kan dette medlemmet tjene mer på å bryte avtalene: på den ene siden er et samarbeid rasjonelt fordi det maksimerer det som da blir et felles overskudd, men det blir individuelt irrasjonelt fordi hvert

---

⁵⁸ Hodne, *Norges økonomiske historie 1815-1970*, s. 94.

⁵⁹ Sylos-Labini, «Oligopoly», s. 9773.

⁶⁰ Levenstein, Suslow, «Cartels and Collusion Empirical Evidence», s. 447

⁶¹ Levenstein, Suslow, «What Determines Cartel Success», s. 67.

⁶² Levenstein, Suslow, «Cartels and Collusion Empirical Evidence», s. 447.

medlem kan tjene mer på å bryte avtalen.⁶³ I flere tilfeller peker forskning på at grunnen til kartells overlevelse – og at deres medlemmer kom seg unna det som blir referert til som «The Prisoners' Dilemma» – hang sammen med at: korttidsfortjenesten av å bryte avtalen på et tidspunkt, var mindre enn det den forventede nedgangen i fortjeneste ved at avtaler om pris opphører.⁶⁴

1.6 KILDER

Denne masteroppgavens kildeomfang er i første omgang avgrenset av studiets tematiske undersøkelsesområde. Grunnet omfangsmuligheten til en studie som det her forsøkes å gjennomføre, har jeg gjort valg av hvilke kilder som inkluderes, og hvilke som ekskluderes. De inkluderte kildene består av både kvantitative og kvalitative kilder. Selv med et avgrenset kildegrunnlag har jeg endt opp med en omfattende mengde kilder, som har gitt grunnlag til å utforske masteroppgavens problemstilling.

Videre vil jeg nå utdype min metodiske gjennomgang av kildematerialet. Deretter vil jeg presentere kildegrunnlaget jeg har valgt ut og anvendt i denne masteroppgavens analyse. Begrunnelsen for valget av disse kildene, kildetype og anvendelsesmuligheter, vil bli utdypende diskutert fortløpende for alle kildene. I tillegg til egne, bevisste valg, har også andre begrensende faktorer påvirket kildeomfanget. For meg er det også et poeng å gjøre disse begrensningene eksplisitte og tydelige, og jeg vil derfor gjøre rede for både egne, aktive valg og andre avgrensende faktorene for kildeutvalget.

1.6.1 Metodisk tilnærming til kildematerialet

Kildematerialet som har blitt utvalgt har blitt lest og analysert med en hermeneutisk lesestrategi.⁶⁵ Dette ble utført ved at jeg startet prosessen med å lese oversiktene til de ulike arkivenes innhold med visse søkeord, for eksempel «papir», «tremasse/cellulose» og «Kina». Det samme ble utført i det av kildematerialet som var søkbart digitalt, samt i registre for innhold hvis dette fantes. Ved identifiseringen av kilder hvor denne skumlesningen gav resultater gikk jeg over til nærlesning. Nærlesning er en metodisk tilnærming som sikter på å se: hva står

---

⁶³ Stigler, «A Theory of Oligopoly», s. 46.

⁶⁴ Levenstein, Suslow, «What Determines Cartell Success», s. 45 – 46.

⁶⁵ Hermeneutikk handler om vår fortolkning og forståelse av det vi leser. Krogh, *Hermeneutikk: om å forstå og fortolke*, s. 11.

konkret i kilden?⁶⁶ Denne nærlesningen tok sikte på å finne ut hvordan kilden kunne bidra til å svare på problemstillingen, men ble i tillegg brukt til å rette meg mot nye søkeord og eventuelt annet kildemateriale som kunne være interessant. Dermed følger prosessen et mønster hvor ulikt kildemateriale bidrar til forståelse av det som kommer frem i annet kildemateriale. En slik prosess for utvidende forståelse av det kildematerialet en jobber med, kan i fortolkningslære refereres til som den hermeneutiske sirkel.⁶⁷ Dermed blir forståelsen av fortolkningsmulighetene utvidet etter hvert som analysen har blitt gjennomført.

I denne nærlesingen vil perspektiv fra Ann Laura Stolars *Along the Archival Grain – Epistemic Anxieties and Colonial Common Sense* fra 2009 være et viktig bidrag til tolkningen. Som det skal presenteres senere i kildegjennomgangen, er kildematerialet som er etterlatt av kinesiske aktører, av mange grunner, utilgjengelig for meg. Det vil derimot være mulig å kunne gi visse tolkninger av de kinesiske aktørene, gjennom å lese det tilgjengelige arkivmaterialet med et «opp-ned» perspektiv. Tolkingsmulighetene kan utvides gjennom nærlesning med Stolars perspektiv på arbeid med arkiv: å gå bort fra å forstå møtet med arkivmateriale som en metodologisk utvinning av informasjon, til at det er et etnografisk prosjekt.⁶⁸ Dette vil gjelde nærlesingen av alt kildemateriale, men spesielt i arbeidet med arkiv etterlatt av generalkonsulatet i Shanghai. Med dette perspektivet vil nærlesningen sikte på å kunne stille spørsmål ved arkivs identitet som en «stabil enhet» som har «sann» informasjon, og utfordre hva som kan bli sagt og tolket med grunnlag i materialet som er etterlatt.⁶⁹ For å gi et konkret eksempel på denne lesestrategien; nærlesning av for eksempel kilder knyttet til konsulatvirksomhet kan si mer om konsulens rolle utover det å være en diplomat, samt gi informasjon som kan bidra til tolkningsmuligheter av andre aktører enn konsulatet. Dette gir rom for tolkninger av kinesiske aktørers roller som ikke kun baserer seg på hvordan de er beskrevet i arkivmateriale som omtaler dem.

1.6.2 Kvantitative kilder

I søket etter å kunne gi svar på problemstillingene, har jeg arbeidet med flere forskjellige kvantitative kilder. Den ene kvantitative kilden er statistikk knyttet til handel; «Tabeller vedkommende Norges handel». Dette var statistikk opprinnelig utgitt av Tabellkontoret i

---

⁶⁶ Ryymän, «Å arbeide med tekstanalyse», s. 49.

⁶⁷ Krogh, *Hermeneutikk: om å forstå og fortolke*, s. 25.

⁶⁸ Stoler, *Along the Archival Grain*, s. 47.

⁶⁹ *Ibid*, s. 51.

«Departementet for det Indre», og strekker seg tilbake til 1835.⁷⁰ Utgivelsen av denne ble overtatt av Statistisk Sentralbyrå (SSB) ved dets opprettelse i 1876, og er tilgjengelig i digitalisert form på SSB sine sider. For denne masteroppgavens tidsavgrensing har det derfor blitt studert utgaver av denne fra 1890 til og med 1937. En av flere utfordringer med handelsstatistikken, er at selv om den representerer en sammenhengende kilderekke, så endrer innholdet seg over tid. For eksempel hadde «papir» som kategori i 1890 kun to typer; «skrivpapir» og «pakpapir».⁷¹ Ser en på «papir» i 1937, var ble det som før kun ble registrert som «skrivpapir» og «pakpair», nå registrert i hele 13 forskjellige kategorier.⁷² Det er dermed ikke gitt om det er papireksporten som har blitt mer differensiert, om det er handelsstatistikken som har blitt mer detaljert, eller om statistikken gir uttrykk for begge deler. Et annet problem er det som Camilla Brautaset beskriver i boken *Møter med Kina*: Slik statistikk registrerte helt frem til 1935 kun direktehandel fra tollstedene.⁷³ Dermed ble ikke den alltid endelige destinasjonen for eksporten registrert, men til der mellommennene oppholdt seg eller til transitthavnene varene gikk via.⁷⁴

På samme måte har det vært siktet på å undersøke det som er tilgjengelig av statistikk fra kinesisk side. Grunnet utilgjengelighet til kilder fra kinesiske aktører, har denne studien lent seg på det som kan komme frem i annet kildemateriale. Eksempler på dette er tall som kommer frem fra konsulatarkiv, samt en sammenfatning og beskrivelse av statistikken fra boken «China's Foreign Trade Statistics, 1864-1949» skrevet av Hsiao Liang-lin og publisert i 1974.

1.6.3 Konsulatarkiv

Kildematerialet etter konsulattjenesten kan bidra både som kvalitative- og kvantitative kilder. En av konsulenes og konsulattjenestens fremste oppgaver var nemlig å fremme og beskytte sin stats kommersielle interesser. Deretter fulgte varierende oppgaver omfattende alt fra å sørge for at innkommende skip fulgte lover og reguleringer, til å sørge for sin nasjons undersåtters velbehag.⁷⁵ Kildematerialet som er benyttet, er etter generalkonsulatet i Shanghai. Dette arkivmaterialet er lokalisert på Riksarkivet i Oslo.⁷⁶ Som øverste representant for Norge i sitt

---

⁷⁰ Statistisk sentralbyrå, «Utenrikshandel, Statistikkgrunnlag». Ble utgitt årlig etter 1851.

⁷¹ NOS, «Tabeller vedkommende Norges Handel i Aaret 1890», s. 170.

⁷² NOS, «Norges Handel 1937», s. 194 – 197.

⁷³ Brautaset, *Møter med Kina*, s. 132 – 133.

⁷⁴ Ibid, s. 95.

⁷⁵ Berridge, James, «Consular functions», s. 53.

⁷⁶ RAO, arkivnøkkel: S-2611.

område vil kontakt med, og gjennom, generalkonsulen, antas å ha vært viktig for menneskelige aktører som var interessert i kontakt og samarbeid med menneskelige aktører som befant seg i Kina. Arbeid med dette kildematerialet, vil gjennom den hermeneutiske tilnærmingen og med Stolors perspektiv ikke kun gi informasjon om konsulatet i seg selv, men også om vestlige og kinesiske aktører med interesser tilknyttet treforedlingsindustriens produkter. Jeg har også gått gjennom konsulatberetningene som er digitalisert av SSB.⁷⁷ Disse rapportene var standardiserte, men de gir et tydelig bilde av de utviklingstrekk og hendelser konsulatet så på som viktigst å formidle til offentligheten.

Selv om dette kildematerialet kan gi nyttig forståelse og tolkninger av andre aktører enn konsulatet i seg selv, er det ett kildeproblem som er sentralt her. I mange tilfeller hvor konsulatarkivet kan bidra til tolkninger og forståelsesrammer av andre aktører, så vil dette bidraget være begrenset av nettopp det faktum at jeg kun har den vinklingen og det synet som kommer frem fra konsulatet, tilgjengelig.

1.6.4 Kilder etter næringslivsaktører

Arkivmaterialet etterlatt av kartell er sentralt i arbeidet med å få innsikt i menneskelige aktørers deltagelse i eksport og import av produkter fra treforedlingsindustrien i Norge til Kina. Ettersom kartell fungerte som en inngang til markedsmakt og kontroll, blir disse arkivene viktige for å se hvordan en slik makt ble forsøkt utøvd. I forlengelse vil det da bli mulig å gi en tolkning av hvordan kartellet i seg selv, og medlemmene i det kan tolkes å ha fungert som menneskelige aktører opp mot masteroppgavens problemstilling. I denne forbindelsen har jeg undersøkt arkivene etter Norsk celluloseforening og De norske papirfabrikanter forening, disse finnes på Riksarkivet.⁷⁸ Arkivet etter De norske papirfabrikanter forening strekker seg tilbake til 1892, og er ordnet og strukturert. Her vil protokoller etter generalforsamlinger og styremøter, korrespondanse og saksarkiv gi tolkningsmuligheter av kartellets rolle i nettverk. Arkivet etter Norsk celluloseforening er, i motsetning til De norske papirfabrikanter forenings arkiv, aldri blitt ordnet. Dette betyr at arkivmaterialet er grovt fordelt etter generelle arkivnøkler. Dermed var det på forhånd uvisst hva som fantes i det. Etter mye arbeid og god hjelp fra ansatte ved Riksarkivet, viste det seg at materialet strakk seg tilbake til 1903. Det ble dermed oppdaget at

---

⁷⁷ Statistisk Sentralbyrå, «Diverse fra SSBs digitaliseringsprosjekt - publikasjoner utenfor serie» <https://www.ssb.no/a/histstat/publikasjoner/histemne-08.html>

⁷⁸ RAO, arkivnøkkel: PA-0821 og PA-0617. «De Norske Papirfabrikanter Forening» ligger under arkivet til «Papirindustriens Sentralforbund».

det dessverre er store hull i kildematerialet fra kartellets opprettelse i 1890, til 1903. I dette arkivmaterialet vil årsberetninger og kopibøker være nyttig for den videre analysen. Dette arkivet hadde også en utgave av en jubileumsbok for Norsk celluloseforening som dekker perioden 1890 – 1915. Denne boken har jeg ikke funnet spor av utenfor dette arkivet, og den kan derfor gi nyttig informasjon om den perioden av kartellets historie som ikke dekkes av kildematerialet. Som med konsulatarkivet, er det i flere tilfeller materiale etter disse næringslivsaktørene som gir fortolkningsmuligheter for andre aktører enn dem selv. På samme måte vil disse fortolkingene være farget, og begrenset, av at vinklingene fra kartellet er basert på deres oppfatning av disse andre aktørene.

1.6.5 Aviser og tidsskrift

Tidsskriftet *Farmand* har vært en av hovedkildene i arbeidet med denne masteroppgaven. *Farmand* var en avis som fulgte norsk næringsliv tett. I tillegg til å være rettet mot det hjemlige markedets lesere, var det i hver av dets utgaver en, hovedsakelig, engelspråklig del. Denne besto av direkte oversatte versjoner av de norske innleggene, men også av innlegg som kun var rettet mot de utenlandske leserne. Dette vil bidra til innsikt og tolkningsmuligheter av hvordan aktører kan ha påvirket nettverk de var en del av. I tillegg kan avisen gi innsikt i aktører som ikke nødvendigvis kan tolkes som åpenbare aktører, både menneskelige og ikke-menneskelige. Fokuset og valget av spesifikt denne avisen, henger sammen med hvordan det i nærlesning av annet kildemateriale ble tydelig at *Farmand* ble vurdert som en sentral informasjonskilde og «offentlighet» for treforedlingsindustrien. For eksempel blir avisen nevnt i flere referater fra kartellenes møter, og i kopibøker til kartellenes korrespondanse mellom dem og avisens oppretter og redaktør; Einar Sundt. Årgangene til *Farmand* har vært gjort tilgjengelige via universitetsbiblioteket i Bergen.

Det har vært en ambisjon å kunne ta i bruk aviser og tidsskrift som ble utgitt i Kina. Den ene avisen som er blitt brukt, er tilgjengelig via Universitetsbiblioteket i Bergen og heter *The North-China herald and supreme court & consular gazette*. For å få tilgang til aviser og tidsskrift utover dette ble NIAS, Nordisk institutt for Asiastudier, sin ressurs «Asiaportal» tatt i bruk.⁷⁹ Her ble det utført søk via utvalgte søkeord som best kunne finne frem til relevante innlegg og artikler i et heller omfattende materiale. Denne fremgangsmåten kan i seg selv være

---

⁷⁹ <https://www.asiaportal.info/region/asia/>

begrensede, ved ikke å åpne opp for andre aktører enn dem jeg – etter arbeid med annet kildematerialet – ønsket å finne informasjon om. Restriksjonene om hva som søktes etter henger sammen med valgene jeg tok for hva som skulle inkluderes i masteroppgaven grunnet tidsmessig omfang. Et problem ved dette arbeidet var at NIAS sa opp sin lisens på databasen som var relevant for dette studiet i februar 2020. De begrenset dermed muligheten for supplering av søk etter dette tidspunktet. Som jeg vil komme tilbake til, gjør også språkbarrieren sitt til at søket har vært begrenset til engelskspråklige kilder.

På samme måte som NIAS sine digitale ressurser ble brukt, tok jeg i bruk det digitale biblioteket sammenfattet av Hathi-stiftelsen.⁸⁰ Stiftelsen er et felles digitaliseringsprosjekt mellom amerikanske universiteter. Her er ikke alt tilgjengelig for alle, men store deler av materialet gis det delvis tilgang til og en god del gir full tilgang til skannet materiale. Her ble de samme søkeordene brukt som ved søk i databaser via NIAS.

1.6.6 Ikke brukte kilder og utilgjengelig materiale

Det har vært flere kildemuligheter som ikke har blitt anvendt i denne masteroppgaven. Grunnlaget for dette er som tidligere nevnt at det ble gjort en del valg og begrensninger for hva som ble inkludert. Disse valgene henger sammen med hva som har vært mulig å arbeide seg gjennom på den tiden som var til rådighet. Under vil det kort listes opp hvilke kildemuligheter som kunne gitt nyttig informasjon til masteroppgaven, og hvorfor disse er blitt valgt bort.

For det første gjelder dette kildematerialet etter flere av de større produsentene i treforedlingsindustrien. Av disse kan det nevnes arkivmaterialet etter for eksempel Borregaard The Kellner Partington Paper Pulp Co. Ltd., And. H. Kiær & Co Ltd. og Union Co. Disse arkivene kunne gitt innsikt i spesifikke produsenters rolle som menneskelige aktører, men ble valgt bort etter en lengre gjennomgang av det som var tilgjengelig av Union Co. sitt arkiv på Riksarkivet i Oslo. Å velge én av disse over de andre og se på de transnasjonale aspektene av deres rolle i nettverk, ble for meg et prosjekt som i seg selv kunne krevd en egen masteroppgave. Fokuset ble dermed å se hvordan disse aktørenes roller og deltagelse i nettverk kunne tolkes og forstås gjennom kartellene de var en del av.⁸¹ Slik forsvinner de ikke helt ut av narrativet. I

---

⁸⁰ <https://www.hathitrust.org/>

⁸¹ Det vil også refereres til verkene; *Borregaard The Kellner Partington Paper Pulp Co. Ltd. 1889 – 1939, Plankeadel: Kiær- og Solberg-familien under den 2. industrielle revolusjon og Union 1873-1973. En norsk treforedlingsbedrifts liv og eksistenskamp*, der de kan gi innsikt til analysen eller der de kan bidra med kontekst.

tillegg ble det tydelig i arbeidet med generalkonsulatet i Shanghais korrespondansearkiv at informasjon om spesifikke produsenter og aktører også kom frem der.

Det er flere norske agenturer og aktører som opererte i Kina i masteroppgavens tidsavgrensning. Arkivmaterialet av disse eksisterer ikke, eller har blitt tapt som ved for eksempel arkiv etter rederiet Wallem & Co. Dette ble tapt i en brann i Hongkong i 1941, samt i en oversvømmelse i lokalene i Erviken i Bergen i 1975.⁸² Analysen av disse er dermed begrenset til det eventuelt annet kildemateriale kan fortelle om dem, samt tidligere forskning på disse aktørene.

Det er flere problemer med å ville utforske kinesiske perspektiver i en masteroppgave. Det første problemet henger sammen med hvilke kilder som er tilgjengelige. Ønsket om å bidra til å forstå og fortolke kinesiske perspektiv blir begrenset av to fakta: For det første vil eventuelle relevante primærkilder være på et språk jeg ikke kan, nemlig mandarin. For det andre hadde Kina store interne omveltninger, beskrevet tidligere i dette kapittel, som har ført til at mye kildemateriale har gått tapt.⁸³ Analysen vil derfor lene seg sterkt på primærkilder som ikke nødvendigvis er produsert av kinesiske aktører, men som omtaler dem. Materialet etter generalkonsulatet har blant annet gitt verdifull mulighet til å identifisere kinesiske aktører, og hvordan deres perspektiver fremstod for menneskene i konsulatvesenet. Men, tolkningen av dette kildematerialet må som nevnt hele tiden ta utgangspunkt i forbeholdet om at kildene forteller *om* kinesiske aktører, men er ikke nedtegnet *av* dem.

1.7 MASTEROPPGAVENS OPPBYGGING

Masteroppgaven vil videre sikte på å bygge opp analysen på en slik måte at påfølgende kapitlers analyse lener seg på de som kommer før dem. Før jeg går inn i analysen av kildene, vil jeg trekke opp hvilke teorier og historiefaglige perspektiver som legges til grunn for analysen. I kapittel to vil jeg derfor diskutere og presisere hvordan et transnasjonalt historieperspektiv kan gi en innsiktsgevinst opp mot masteroppgavens problemstilling. Her vil det også gjøres rede for hvordan og hvorfor et utgangspunkt i en kombinasjon av aktør-nettverksteori og ny-materialistiske perspektiver kan utvide forståelsesrammene for hva som kan tolkes å ha hatt agens som aktør. Disse delene vil sammen legge grunnlaget for et analytiske rammeverk og

---

⁸² Helle, «Med Verdifull last», s. 23 – 24.

⁸³ Dette påpekes også av Camilla Brautaset. Brautaset, *Møter med Kina*, s. 33.

Introduksjon

tilnærminger jeg har benyttet i møte med kildematerialet. Dette rammeverket vil også bli presentert i kapittel to, og strukturerer en typologisering av mulige aktørers roller som: fasilitator, vedlikeholder, obstruktør og destruktør.

Deretter vil analysen skje gjennom tre kapittel hvor kapitlene er navngitt etter de aktørene som analyseres i dem. Kapittel tre fokuserer på natur. Her vil de ikke-menneskelige aktørene vann og trær analyseres. Fokuset i dette kapitlet blir å svare på hvordan en analyse av disse ikke-menneskelige aktørene – gjennom en kombinasjon av et transnasjonalt historieperspektiv og ny-materialistiske perspektiv – kan gi innsiktsgevinster i tolkningen av hva som kan tolkes som aktører i tilknytning treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina mellom ca. 1890 – 1937. Kapittel fire vil fokusere på regimeskaperne. Her vil de menneskelige aktørene som kan tolkes å ha hatt skapt et mulighetsrom for eksport av produkter tilknyttet masteroppgavens tematiske avgrensning. De menneskelige aktørene som inkluderes i dette kapitlet er: stater, kartell, konsulat og mennesker. Deretter vil jeg flytte fokuset over på det som i kapittel fem kategoriseres som produkter. Det som har blitt valgt ut som mulige ikke-menneskelige aktører i denne delen er produktene: aviser og papir. Her vil det igjen fokuseres på hvordan ny-materialistiske perspektiver kan bidra til mulige fortolkningsmuligheter, og hvordan dette kan utvide forståelsesrammene av treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina mellom ca. 1890 – 1937. Til slutt følger et konklusjonskapittel som sikter på å samle alle trådene og beskrive hvordan de ulike aktørene sammen har påvirket nettverk de var en del av.

2. HISTORISKE PERSPEKTIV OG TEORI

Med problemstilling og den tematiske avgrensningen for oppgaven presentert, vil jeg i dette kapitlet utdypende diskutere de perspektivene og teorien som vil danne utgangspunktet for analysen. Før jeg gjør dette, vil jeg først gi en kort redegjørelse for perspektiv knyttet til globalhistorie. Dette vil gi et rammeverk for forståelsen for vendingen til et transnasjonalistisk historieperspektiv av flere historikere, og diskusjonen rundt dette perspektivet. Dette vil også gi grunnlag for hvorfor et transnasjonalt historieperspektiv og ny-materialisme vurderes som en mulighet til å utvide forståelsesrammene for masteroppgavens tematikk. Deretter vil kapitlet diskutere transnasjonal historie som perspektiv, slik det blir presentert av historikeren Pierre-Yves Saunier i boken *Transnational History*. Dette perspektivets tolkning av roller til mulige aktører i nettverk lener seg på aktør-nettverksteori, først presentert av sosiologen Michel Callon, antropologen Bruno Latour og sosiologen John Law på 1980-tallet.⁸⁴ Denne teoriens synspunkter på aktører vil derfor også kort gjennomgås, slik at grunnlaget for aktørperspektiv i Sauniers presentasjon av det transnasjonale historieperspektivet er tydelig. Deretter vil jeg diskutere det ny-materialistiske perspektivet slik det er presentert av historikeren Timothy J. LeCain i boken *The Matter of History: How Things Create the Past*. Det ny-materialistiske perspektivet vil være sentralt i forsøket på å utvide forståelsesrammene for hva som kan tolkes å ha vært aktører med agens i treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina mellom ca. 1890 – 1937.

Det vil bli diskutert hvordan kombinasjonen av disse perspektivene kan bidra til en utvidet tolkning av historiske prosesser knyttet til masteroppgavens problemstilling. Utgangspunktet i det abstrakte vil dermed danne grunnlaget for mitt analytiske rammeverk. Dette analytiske rammeverket vil strukturere hvordan jeg vil anvende de transnasjonale- og ny-materialistiske perspektivene i analysen. Gjennom det analytiske rammeverket vil det undersøkes hva slags innsiktsgevinst en slik tilnærming til kildematerialet kan gi en historisk tolkning av treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina fra ca. 1890 – 1937. Gjennom det analytiske rammeverket vil aktørene typologiseres i fire troper for tolkningen av deres roller i nettverk: *fasilitator*, *vedlikeholder*, *obstruktør* og *destruktør*.

---

⁸⁴ Latour, «On actor-network theory: A few clarifications», s. 369

2.1 GLOBAL HISTORIE: EN HISTORIE UTEN SENTER

Som alle historiske perspektiv er også det globalhistoriske omdiskutert. Leidulf Melve argumenterer for at det er en generell enighet om at målsettingen for hva globalhistorie ønsker å oppnå er å skrive én sammenhengende historie, og ikke en samling av fremstillinger av forskjellige samfunn og politiske enheter.⁸⁵ Historikeren Katja Naumann presenterer dette som en målsetning hos forskere i å forsøke å gå bort fra universelle og orientaliserende synspunkt. Dette kan ifølge Naumann oppnås ved å ha en tolkning av fortiden uten et «sentrum» for denne tolkningen, som da kan bringe frem likhetene og ulikheten i historiske prosesser.⁸⁶ For å utdype hvorfor dette er sentralt vil det fokuseres på to verk som presenterer perspektiver på globalhistorie: *What is Global History* skrevet av Pamela K. Crossley⁸⁷ og *Global and Transnational History: The Past, Present, and Future* av Akira Iriye.⁸⁸

Crossley presiserer i sin bok fra 2008 at et globalhistorisk perspektiv kan gi historikere verktøy til tolkning og forståelse av fortiden som et nasjonalsentrert perspektiv ikke kan, men at dette også gjelder den andre veien.⁸⁹ Crossley ser dermed ikke på nasjonalsentrert historie som unyttig, tvert imot bidrar den med viktig tolkning av fortiden, samtidig som det gir verdifull innsikt til de som ønsker å skrive globalhistorie. Med dette deler det globalhistoriske en tankegang som også er tilstede i et transnasjonalt historieperspektiv: Målet er ikke å erstatte eller fjerne de perspektivene som kommer frem gjennom nasjonalsentrert historieskriving, men å supplere dem med andre perspektiv slik at tolkning av fortiden kan utvides. I sin bok presenterer Iriye en beskrivelse av hva han opplever som fundamentet for en nasjonalsentrert historieskriving:

A country's past was a precious heritage passed down from generation to generation and constituted the shared memory of all its citizens. The historian's task in such a context, we learned, appeared to consist of exploring that heritage in all its nuances and then to pass it on to

---

⁸⁵ David Christian sitert i: Melve, «Nye Historier: Kvinne- og kjønns historie og globalhistoriske tilnærminger», s. 240.

⁸⁶ Naumann, «Long-term and decentred trajectories of doing history from a global perspective: institutionalization, postcolonial critique, and empiricist approaches, before and after the 1970s», s. 336.

⁸⁷ Pamela Crossley har skrevet flere verk knyttet til Asia historie da med spesielt fokus på moderne kina, Qing dynastiet og global historie. Hennes bok «What is Global History» gir et overblikk og en gjennomgang av hvordan ulike strategier og fremgangsmåter brukes til å skrive global historie.

⁸⁸ Akira Iriye har sin akademiske trening og skolestiske erfaringer fra diplomatisk historie. De siste tiårene har han endret perspektiv fra nasjonssentrerte historieskrivingen til å snu til et mer globalhistorisk og transnasjonalt perspektiv.

⁸⁹ Crossley, *What is Global History*, s. 3.

readers. "Exceptionalism" was thus a tendency that frequently characterized the way any nation's past was studied and understood.⁹⁰

Forståelsen av denne «arven» er farget av ens oppvekst, skolegang, sosiale krets og kultur, og hvordan den blir formidlet gjennom historikers arbeid. På denne måten blir også historikere, og forskere innenfor andre fagdisipliner, påvirket. Dette har farget flere forsøk på å skrive global- eller verdenshistorie.⁹¹ Det globalhistoriske perspektivet søker å vende bort fra et nasjons-sentret fokus, men: De klart geografiske avgrensede politiske enheter står fremdeles sentralt som referansepunkt for historien som er skrevet. Det er her det transnasjonale historieperspektivet nyanserer seg fra det globalhistoriske. En historiker som jobber med transnasjonal historie er i følge Iriye en som: «[...]focuses on cross-national connections, whether through individuals, non-national identities, and non-state actors, or in terms of objectives shared by people and communities regardless of their nationality.»⁹² Det transnasjonale historieperspektivet sikter ikke på å «hviske ut» eller endre nasjonalsentrert historieskriving, men at historikere kan nyansere forståelsen av fortiden gjennom å skrive en historie *med* nasjonalstater, ikke *om* nasjonalstater.⁹³ Dette perspektivet, samt et ny-materialistisk perspektiv, vil videre bli presentert og det vil utdypes hva en slik tilnærming vil kunne tilføre en analyse av treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina mellom ca. 1890 – 1937.

2.2 TRANSNASJONALT HISTORIEPERSPEKTIV OG NY-MATERIALISME

I denne delen vil jeg nå diskutere perspektivene som blir presentert i Pierre-Yves Sauniers bok *Transnational History* og Timothy J. LeCains *The Matter of History: How Things Create the Past*. Med dette vil jeg tydeliggjøre hvordan disse perspektivene kan bidra til å utvide tolkningsmulighetene av masteroppgavens tematiske avgrensning. Målet med å bruke denne kombinasjonen av historiske perspektiver, er ikke å avkrefte eller erstatte historiske studier som allerede er skrevet, men å gi en utvidet tolkning av de historiske prosessene som har blitt studert.

---

⁹⁰ Iriye, *Global and Transnational History*, s. 3.

⁹¹ Resultatet av dette bunner ut i eksemplene som ble presentert i kapittel én, da med fokus på: Andre Gunder Franks *ReORIENT: Global Economy in the Asian Age* og David Landes bok *Wealth and Poverty of Nations: Why Some Are So Rich and Some So Poor*, Henholdsvis et sinosentrisk og eurosentrisk perspektiv.

⁹² Iriye, *Global and Transnational History*, s. 15.

⁹³ Saunier, *Transnational History*, s. 8

Masteroppgaven sikter derfor på å utforske hvordan en slik tilnærming kan gi muligheter for en utvidet tolkning – gjennom utvidede forståelsesrammer – av treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina mellom ca. 1890 – 1937. Saunier presenterer det transnasjonale historieperspektivet som en tankegang som er orientert mot en åpenhet og eksperimentering med både tema og metodologi.⁹⁴ Det er denne tankegangen som gjør at jeg ønsker å eksperimentere med en kombinasjon av det som har blitt beskrevet som aktør-nettverksteori og ny-materialistiske perspektiver. Som nevnt i kapittel en er dette to perspektiv som i visse tilfeller er motstridende, og hvor ny-materialismen har kommet med eksplisitt kritikk av aktør-nettverksteori. Jeg ønsker å ta Saunier på ordet, og eksperimentere med hvordan et utgangspunkt i det abstrakte kan gi innsiktsgevinster i undersøkelsen av det konkrete: Hvem og hva kan tilegnes agens opp mot treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina mellom 1890-1937?

2.2.1 Transnasjonalt historieperspektiv og aktør-nettverksteori

Saunier presenterer i sin bok *Transnational History* tre spørsmål, eller utfordringer, som sentrale for hva historikere kan belyse ved hjelp av et transnasjonalt historieperspektiv. De tre utfordringene er viktige for masteroppgavens problemstilling, og vil tydeliggjøre hvorfor jeg ser på et transnasjonalt historieperspektiv som fordelaktig for den videre besvarelsen av denne. Disse vil kontekstualisere hvorfor jeg mener et transnasjonalt historieperspektiv vil være et fordelaktig utgangspunkt for tolkninger av de historiske prosessene knyttet til treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina mellom ca. 1890 – 1937. Deretter vil jeg gi en kortfattet beskrivelse av aktør-nettverksteori, ettersom det transnasjonale perspektivet Saunier presenterer, baserer seg på dette.

Den første utfordringen Saunier presenterer, handler om hvordan en historiserer kontakten mellom felleskap, politiske enheter og samfunn.⁹⁵ For denne masteroppgaven blir utfordringen dermed hvordan en historiseres treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina mellom ca. 1890 – 1937. Hvordan kan et transnasjonalt historieperspektiv historisere denne eksporten hvis nasjonalstaten ikke står i sentrum for analysen? Hva kan tolkes som viktige aktører i denne historiseringen? Og hvordan kan disse aktørene tolkes og beskrives? Denne utfordringen ledet meg til utvalget av menneskelige- og ikke-menneskelige aktører: natur, produkt og

---

⁹⁴ Saunier, *Transnational History*, s. 4.

⁹⁵ *Ibid*, s. 3.

regimeskapere. Gjennom det analytiske rammeverket som presenteres senere, vil dette utvalget av aktører analyseres, og dermed vil det gi en mulighet til å utvide tolkningen og historiseringen av masteroppgavens problemstilling. Den neste utfordringen Saunier presenterer, handler om hvordan en historiserer og vurderer i hvilken grad ytre forhold kan tolkes å ha bidratt til påvirkning av indre forhold, og hvordan indre forhold kan ha bidratt til de ytre.⁹⁶ Saunier argumenterer for at hvis en er bevisst på dette samspillet, så kan forståelsen av nasjonalstater, sivilisasjoner og andre politiske enheter bli nyansert gjennom å belyse hvordan disse enhetene hang sammen.⁹⁷ Masteroppgavens analyse av aktører sikter da på å gi en tolkning av hvordan aktører i de to geografiske hovedsentrene Norge og Kina kan forstås å ha påvirket, og blitt påvirket av, både ytre og indre forhold.

Til slutt presenterer Saunier utfordringen om hvordan en kan få frem de aktørene og faktorene i historiske prosesser som ofte har vært tilsidesatt, eller til og med usynlige, i tolkningen av disse prosessene.⁹⁸ Saunier argumenterer for at dette kan oppnås gjennom å fokusere på trender, mønstre, organisasjoner og individer som levde gjennom og mellom politiske enheter; enheter som ofte blitt satt som sentrum for historiske forskning.⁹⁹ Gjennom et transnasjonalt historieperspektiv og nærlesning av kildegrunnet – med perspektivene fra Stolors *Along the Archival Grain* – har flere mulige aktører som kan tolkes å ha operert gjennom og mellom politiske enheter, blitt identifisert. Målet vil dermed være å undersøke hvordan det analytiske rammeverkets tilnærming kan gi en utvidet tolkning av aktører knyttet til treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina mellom ca. 1890 – 1937.

I denne masteroppgaven har jeg referert til ikke-menneskelige og menneskelige aktører. Disse begrepene og hva de vil si for et transnasjonalt historieperspektiv, baserer Saunier på aktør-nettverksteori. Etter at Latour, Callon og Law presenterte teorien på 1980-tallet, har teorien blitt utbrodert og diskutert av flere forskere, men også vært gjenstand for kritikk. Aktør-nettverksteori tilegner både ikke-menneskelige aktører og menneskelige aktører påvirkningskraft og evne. Og det er denne evnen, opp mot andre aktører, som Latour presenterer som grunnlag for hva som kan klassifiseres som en mulig aktør.¹⁰⁰ Aktør-nettverksteori har også vært gjenstand for kritikk fra blant annet ny-materialismen. Blant annet kritiseres aktør-

---

⁹⁶ Saunier, *Transnational History*, s. 3.

⁹⁷ Ibid, s. 41.

⁹⁸ Ibid, s. 3.

⁹⁹ Ibid, s. 57.

¹⁰⁰ Latour, *Reassembling the social*, s. 71.

nettverksteori for å utelukkende knytte aktørers agens til hvordan aktører *handler* i sammenheng med andre aktører. Kritikken fra ny-materialismen går på at ved å gjøre dette, så mistes en essensiell forklaringsramme av historiske prosesser, nemlig: de iboende materielle egenskapene til ikke-menneskelige aktører.¹⁰¹ Hvordan kan et ny-materialistiske perspektiv nyansere og utvide tolkningsmulighetene av ikke-menneskelige aktører?

2.2.2 Ny-materialisme og den materielle kapasitet

Ny-materialisme, slik den blir presentert av LeCain bunner ut i et enkelt premiss: at materie spiller en essensiell rolle i historiseringen av hva det vil si å være menneske, men også i menneskehetens historie.¹⁰² Ved å anvende perspektivene LeCain presenterer, ønsker jeg å supplere det som er nevnt som utfordringene et transnasjonalt perspektiv kan svare på. Denne utvidede tolkningsmuligheten kommer gjennom ny-materialismens fokus på den iboende materielle kapasiteten til natur og objekter. Det er dette perspektivet som vil danne grunnlaget for det analytiske rammeverkets tilnærming til analysen av de ikke-menneskelige aktørene: natur og produkt. LeCain presenterer fire konsepter som det ny-materialistiske perspektivet struktureres rundt. Disse vil nå bli kort utdypet, og det vil diskuteres hva det kan gi en analyse av ikke-menneskelige aktører.

Det første konseptet handler om hvordan et ny-materialistisk perspektiv avviser at det finnes noen essensiell distinkt kategorisering av det naturlige og det antropogeniske.¹⁰³ Med dette menes at gjennom å avvise at det finnes en analytisk og ontologisk forskjell mellom menneske-relaterte objekter eller teknologi, og natur, kan dette utvide forståelsesrammene for hvordan en kan tolke historiske prosesser. Ifølge LeCain kan dette gjøres ved å avvise oppfatningen av at mennesket kun lager og dominerer det materielle, og godta eksistensen av en iboende agens i det materielle.¹⁰⁴ Gjennom det analytiske rammeverket vil analysen av natur og produkt sikte på å undersøke hvordan en slik tilnærming kan fungere i praksis. Kombinasjonen av produkt og natur vil undersøke nettopp hvordan en avvisning av distinksjonen mellom menneske-relaterte produkt og natur kan utvide forståelsesrammene for masteroppgavens tematiske avgrensning.

---

¹⁰¹ Ian Hodder og Graham Harman refert til i: LeCain, *The Matter of History*, s. 88 – 89.

¹⁰² Ibid, s. 11.

¹⁰³ Ibid, s. 20.

¹⁰⁴ Ibid, s. 126 – 128.

For det andre argumenterer LeCain hvordan et ny-materialistisk perspektiv fokuserer på den kreative dynamikken i biotisk og abiotisk materiale, og deres samspill med mennesker.¹⁰⁵ Med dette menes at ved å forstå denne dynamikken, og agensen til det materielle, kan blikket vendes bort fra en tolkning om et passivt reservoar av råmaterialer og naturressurser. Ifølge LeCain kan historikeren på denne måten utvide sin forståelse av interaksjonen mellom det materielle og menneskelige, uten en forutinntatt tanke om at det finnes en kategorisk forskjell mellom dem.¹⁰⁶ Denne abstrakte forståelsen av aktørers samspill vil gjennom det analytiske rammeverket konkretiseres, og dermed kunne anvendes i analysen av natur, mennesker og produkter. Hvordan vil en slik tolkning av dette samspillet utvide forståelsen av treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina mellom ca. 1890 – 1937?

For det tredje argumenterer LeCain for hvordan det materielle kan tolkes å ha agens i hva det vil si å være menneske, ikke bare biologisk, men også kulturelt.¹⁰⁷ Argumentene til LeCain baserer seg på at både mennesket, som alle organismer, og kultur utvikler seg og vokser gjennom en kontinuerlig prosess med det materielle: Ved å inkludere det materielle kan det skapes ny dybde i forståelsen av konseptet kultur.¹⁰⁸ Dette er kanskje det ny-materialistiske perspektivet som i størst grad er en abstraksjon av en tradisjonell forståelse for historiske prosesser, og dermed også mest krevende å anvende. Her vil det analytiske rammeverket være sentralt for å kunne overføre denne abstrakte tilnærmingen til det konkrete kildematerialet og masteroppgavens problemstilling. Hvordan kan de ikke-menneskelige aktørene natur og produkter tolkes å ha formet det kulturelle? Og hvordan påvirket det kulturelle det materielle?

Til slutt konkluderer LeCain at hvis en aksepterer de foregående konseptene, så viser dette hvordan humanister og andre forskere kan utvikle en mindre antroposentrisk inngang til deres forståelse av både mennesket og materielle ting.¹⁰⁹ Dette avsluttende konseptet fra LeCain kombinerer jeg med det transnasjonale historieperspektivets ønske om å skrive en historie hvor nasjonalstater ikke står i sentrum. LeCain argumenterer for at på denne måten kan historikere gå bort fra den tradisjonelle praksis som setter mennesket alene som senter for historiske narrativ.¹¹⁰ Ved å åpne for at det materielle i et dynamisk samspill med mennesker kan tolkes å

---

¹⁰⁵ LeCain, *The Matter of History*, s. 20.

¹⁰⁶ Ibid, s. 128 – 132.

¹⁰⁷ Ibid, s. 20.

¹⁰⁸ Ibid, s. 132 – 134.

¹⁰⁹ Ibid, s. 20.

¹¹⁰ Ibid, s. 134 – 136.

ha hatt en agens i historiske prosesser, vil det kunne tøye forståelsesrammene for tolkningen av historiske prosesser knyttet til treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina mellom ca. 1890 – 1937.

2.2.3 Menneskelige aktører

Rollen som individer, mennesker og grupper har hatt i historiske prosesser er trolig et av de mest studerte aspektene i historisk forskning. Men hvis analysen vendes mot sporene etter deres virksomhet som kan plasseres i og mellom sosiale og politiske konstruksjoner vil deres roller ofte være vanskelig å identifisere.¹¹¹ For analysen av menneskelige aktører vil det derfor fokuseres på to observasjonssteder. Dette utgangspunktet har også gjort det lettere å identifisere mulige menneskelige aktører, og gir det analytiske rammeverket rammer for tolkningen av dem. De to observasjonsstedene som jeg har valgt ut med tanke på tolkninger av de menneskelige aktørenes agens, er: situasjoner og roller.

Den første situasjonen som vil være sentral for den videre analysen i denne oppgaven er: handel. Denne situasjonen beskrives av Saunier som sentral i å kunne skape og opprettholde nettverk. Handel er hvor aktører driver med bestilling, transport og salg av varer som har sitt utgangspunkt fra et annet geografisk sted enn dens destinasjon.¹¹² Gjennom mitt analytiske rammeverk vil målet med en analyse av aktører i denne situasjonen, være å gi en innsiktsgevinst i hvem som kan tolkes som aktører, og i hvordan påvirkningen fra disse aktørene på masteroppgavens tematiske avgrensning kan tolkes og forstås. Den neste situasjonen som er viktig for denne masteroppgavens analyse er: forflytting. Emigrasjon og migrasjon av store grupper mennesker presenteres av Saunier som historiske hendelser som skapte nettverk, både med de stedene de forlot, men også med befolkningen i aktørenes nye hjemland.¹¹³ Menneskelige aktørers forflytting, og analysen av den, vil utforske hvordan dette påvirket masteroppgavens tematikk. I disse situasjonene kan aktørene tolkes å ha inntatt ulike *roller*, men her blir klassifiseringen litt mer komplisert. Saunier poengterer at ulike situasjoner generelt gir menneskelige aktører muligheter og begrensninger til å innta ulike roller, men at en studie av aktørene ikke må begrenses til den tydeligste og mest fremtredende rollen de kan tolkes å ha hatt.¹¹⁴ I denne masteroppgaven vil for eksempel analysen av konsulatet bli snever og begrenset

---

¹¹¹ Saunier, *Transnational History*, s. 35 – 36.

¹¹² Ibid, s. 38.

¹¹³ Ibid, s. 39.

¹¹⁴ Ibid, s. 41 – 42.

hvis en låser konsulenes rolle til kun en diplomatisk rolle som en stats representant det stedet de var utplassert. Gjennom nærlesing av kildemateriale ulike aktører etterlot seg, vil det bli mulig å gi en tolkning av aktørers ulike roller, i ulike situasjoner.

2.2.4 Ikke-menneskelige aktører

Som presentert over, åpner aktør-nettverksteori for at ikke-menneskelige aktører inkluderes i forståelsen og tolkningen av historiske prosesser. Ikke-menneskelige aktører kan defineres bredt, og ordet i seg selv dekker all natur eller objekt som på en eller annen måte kan tolkes å ha bidratt som aktører i nettverk. For å utvide hva og hvordan ikke-menneskelige aktører kan tolkes og forstås, vil det analytiske rammeverkets tilnærming basere seg på en kombinasjon av aktør-nettverksteori og ny-materialistiske perspektiv. I tillegg til det ny-materialistiske perspektivet fra LeCain, vil rammeverket lene seg på de fire kategoriseringene av objekt som blir presentert av Saunier.

Første kategorisering omfatter objekter som i sin rolle som ikke-menneskelig aktør kan tolkes å ha en materiell kapasitet til å gjøre nettverk mulige.¹¹⁵ Sett i lys av oppgavens tidsavgrensning vil dette være en sentral kategori, da perioden beskrives som perioden med størst grad av «globalisering». Hvordan kan en slik abstraksjon av hva som kan ha gjort nettverk mulige gi en innsiktsgevinst i forståelsen av treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina mellom ca. 1890 – 1937? Den andre kategoriseringen omfatter den evnen objekt kan tolkes å ha hatt til å skape nettverk utover dens egen fysiske posisjon i et gitt tidspunkt, og til å skape en forlenget avhengighet til noen andre.¹¹⁶ Hvordan dette kan kombineres med ny-materialistiske perspektiv, er et interessant aspekt og vil undersøkes gjennom analysen. Abstraksjonen av hvordan et objekt kan tolkes å skape en vedvarende avhengighet mellom mennesker, vil konkretiseres gjennom det analytiske rammeverket. Den tredje kategoriseringen handler om objekter som blir appropriert inn til forskjellige anvendelser.¹¹⁷ Kan noen av de produktene som analyseres i denne masteroppgaven kategoriseres som dette? Og i så tilfelle hvem approprierte hva? Den siste kategoriseringen inkluderer objekter hvis bruk skaper et felles og omstridt landskap av identitet, oppfinnsomhet og praksiser.¹¹⁸ Hva kan et slikt felles landskap av identitet, oppfinnsomhet og praksiser tolkes å ha betydd for de menneskelige aktørene i nettverk

---

¹¹⁵ Saunier, *Transnational History*, s. 47.

¹¹⁶ Ibid, s. 48.

¹¹⁷ Ibid, s. 48.

¹¹⁸ Ibid, s. 49.

knyttet til masteroppgavens tematiske avgrensning? I kombinasjon med den utvidede abstraksjonen av hva ikke-menneskelige aktørers agens innebærer, blir det interessant å se om og hvordan ny-materialistiske perspektiv på det materielles rolle i utformingen av kulturell identitet og praksiser kan gi en innsiktsgevinst i forståelsen av treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina mellom ca. 1890 – 1937.

2.2.5 Typologisering av relasjoner

Saunier presenterer fire troper for typologisering av relasjoner: *dedikasjon*, *dominans*, *mobilisering* og *innretting*. Dette må ikke misforstås dithen at det finnes klare, avgrensede klassifiseringer for relasjonene aktører gikk inn i. Her ser man, som med klassifiseringen av roller til menneskelige aktører, at det ikke nødvendigvis bare er én typologisering som hver enkel relasjon kan tolkes under.¹¹⁹ I Sauniers bok presenteres disse tropene for relasjoner i tilknytning til samspillet mellom menneskelige aktører. Jeg vil kort skissere dem her, ettersom jeg vil inkludere ideen bak disse tropene i mitt eget analytiske rammeverk, som da vil utvide disse tropene til å kunne gjelde for både ikke-menneskelige og menneskelige aktører.

Den første tropen Saunier presenterer, handler om *dedikasjon*. Denne plasserer søkelyset på relasjoner hvor aktørene kommer sammen med gjensidig forståelse for et felles mål om begges fortjeneste.¹²⁰ I hvilke tilfeller kan aktørers relasjon i tilknytning masteroppgavens tematiske avgrensning tolkes å ha vært mot et felles mål? Et enda mer interessant spørsmål å stille i den senere analysen, er om en kan se tilfeller hvor de ulike aktørene ikke var klar over at begges fortjeneste var resultatet av relasjonen. Den neste tropen Saunier presenterer er: *dominans*. Dominans omhandler relasjoner hvor en kan identifisere en ubalanse i gjensidigheten mellom deltakerne i den gitte relasjonen.¹²¹ For analysen blir det her interessant å se om aktører som inngikk i denne tropen av relasjoner, var klar over sin egen posisjon, eller om deres forståelse av relasjonen ikke stemmer med det faktiske resultatet av den. Den tredje tropen for typologisering av relasjoner vil refereres til som: *mobilisering*. Her er tropen rettet mot relasjoner mellom aktører hvor én part blir påvirket i mindre eller meget liten grad.¹²² Mobilisering som trope åpner for vurdering av aktørers relasjoner opp mot en av de sentrale utfordringene Saunier argumenterer for at et transnasjonalt historieperspektiv kan besvare;

---

¹¹⁹ Saunier, *Transnational History*, s. 82.

¹²⁰ Ibid, s. 82 – 86.

¹²¹ Ibid, s. 86 – 89.

¹²² Ibid, s. 89 – 92.

hvordan utenlandske bidrag har påvirket det indre, og vice versa. Til slutt kommer tropen Saunier kaller *innretting*. Dette er en trope som ser på konvergens, hvor aktørene blir påvirket av opprettelsen av et felles sett av referanser grunnet relasjonen mellom dem.¹²³ For denne masteroppgavens analyse blir det interessant å se hvordan ulike referanserammer og måter å drive handel, på skapte relasjoner mellom aktører i Norge og Kina, og med aktører fra andre land.

2.3 ANALYTISK RAMMEVERK

Den presenterte teorien og perspektivene klargjør hvordan en kan unngå å låse forståelsesrammene til hva som kan være aktør, og til hva aktørenes mulige roller i et nettverk kan tolkes å ha vært. I analysen og beskrivelsen av aktørene anvendes både Sauniers klassifisering av objekt og LeCains ny materialistiske konsept for hvordan det materielle kan tolkes å ha hatt agens. Med dette som utgangspunkt, vil jeg basere min analyse på et analytisk rammeverk som inkorporerer perspektivene og tilhørende teori presentert i dette kapitlet. Videre her vil overgangen fra disse abstrakte perspektivene til et konkret analytisk rammeverk utdypes. Dette analytiske rammeverket vil sikte på å utfordre og utvide forståelsesrammene for hva som kan tolkes å ha vært aktører, og hvordan aktører kan tolkes å ha påvirket historiske prosesser tilknyttet masteroppgavens problemstilling.

Det analytiske rammeverket vil typologisere både de ikke-menneskelige og de menneskelige aktørene i fire troper for hvordan de påvirket nettverk: fasilitator, vedlikeholder, obstruktør og destruktør. Ved å bruke samme typologiseringer på ikke-menneskelige og menneskelige aktører sikter jeg på å bruke det abstrakte til å si noe konkret. Her vil det, på samme måte som av Saunier, gjøres rom for at ulike aktører kan typologiseres under ulike troper. Dette rammeverket vil konkretisere Sauniers fire troper for relasjon; dedikasjon, dominans, mobilisering og innretting. Denne konkretiseringen gjør at disse tropene kan anvendes i typologiseringen av både ikke-menneskelige og menneskelige aktørers roller. For både typologisering og troper gjelder at det her hele tiden ses opp mot masteroppgavens problemstilling og tematiske avgrensning.

---

¹²³ Saunier, *Transnational History*, s. 92 – 97.

Den første typologiseringen har jeg valgt å kalle: fasilitator. For å falle under denne kategorien må aktøren kunne tolkes å ha hatt en rolle som startet nettverk knyttet mot treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina mellom ca. 1890 – 1937. Fasilitator vil brukes opp mot de aktørene som kan tolkes å ha hatt en agens – enten fra sin vilje som menneskelige aktør eller via sin iboende materielle kapasitet som ikke-menneskelig aktør – til at det oppstod nettverk. Mens det transnasjonale historieperspektivet gir rom for tolkning av menneskelige aktører opp mot en slik typologisering, vil det ny-materialistiske perspektivs utvidede forståelse av hvordan det materielle kan tolkes å ha hatt agens, gi rom også for ikke-menneskelige aktører. Den andre typologiseringen har jeg kalt: vedlikeholder. Dette er aktører som gjennom sine roller opprettholder og muliggjør videre eksistens for eksisterende nettverk. Denne typologiseringen sikter på å utvide forståelsen for hvem og hva som kan tolkes å ha opprettholdt de nettverk som var relevante her. En analyse av hvilke relasjoner vedlikeholdende aktører kan tolkes å ha hatt vil nyansere forståelsesrammene for hvordan nettverk ble opprettholdt. Dette kan for eksempel gjelde beskrivelsen av den ofte antatte vestlige dominansen i forholdet til Kina i vestlig forskningslitteratur. Fasilitator og vedlikeholder er to positivt ladde typologiseringene i det analytiske rammeverket, dette betyr derimot ikke at relasjonene mellom aktørene under disse typologiseringene nødvendigvis kan tolkes å ha vært positive for alle involverte.

Den tredje typologiseringen kalles: obstruktør. Dette er en direkte motpart til den første typologiseringen, og vil da omfatte de aktørene som kan ha tolkes å ha hatt en rolle mot at et nettverk skal opprettes. Et interessant moment ved denne typologiseringen, er sammenhengen mellom å kunne tolkes under tropen obstruktør og hva slags relasjoner disse aktørene hadde til andre aktører. Er relasjonene annerledes enn i tilfeller aktører kan tolkes som fasilitator? Den fjerde og siste typologiseringen klassifiseres som: destruktør. Dette vil omfatte alle aktører som gjennom sin påvirkning enten bryter opp nettverk, eller aktivt jobber for at nettverk skal opphøre. Gjennom masteroppgavens analyse vil det undersøkes hva slags relasjoner de menneskelige og ikke-menneskelige aktørene som kan typologiseres som destruktører – kan tolkes å ha hatt. Igjen så er det viktig å presisere at under disse typologiseringene vil relasjonene mellom aktørene ikke nødvendigvis være av en negativ art.

3. NATUR OG DETS MATERIALITET

I dette kapitlet vil jeg gjennomgå og analysere materialiteten til ikke-menneskelige aktører som jeg klassifiserer som *natur*. Som beskrevet i kapittel en, vil jeg i dette kapitlet analysere underkategoriene: *vann* og *trær*. Grunnlaget for valget av disse analyseobjektene ble beskrevet i kapittel en, og henger sammen med deres relevans for masteroppgavens tematiske avgrensning. Ved å analysere disse ikke-menneskelige aktørene ved hjelp av mitt analytiske rammeverk, er målet å utforskes hvordan forståelsesrammene for eksporten av produkter fra treforedlingsindustrien i Norge til Kina kan utvides og utdypes. I kombinasjon med transnasjonale perspektiver på natur, vil analysen undersøke hvordan ny-materialistiske perspektiver kan gi en tolkning av ikke-menneskelige aktørers agens.

Som presentert i kapittel to, er det å tøyne forståelsen av hva som kan påvirke rammene for vår forståelse av fortiden, en nødvendig og sentral del av å skrive transnasjonal historie. Av Saunier blir betydningen av elver, sjøer og kanaler et av aspektene ved tolkningen av fortiden et transnasjonalt historieperspektiv bør strebe mot å utforske.¹²⁴ Ved siden av dette vil det være interessant å se hvordan en ny-materialistisk tilnærming kan bidra i til å utdype og utvide våre forståelsesrammer. Abstraksjonsnivået for hva som kan tilegnes agens er her høyt, og det vil undersøkes hvordan dette kan tøyne forståelsen av hva som kan klassifiseres som aktører gjennom ny-materialistiske konsepter. For det første; hvordan kan en avvise noen essensiell distinkt kategorisering av det naturlige ved vann og trær, og det antropogeniske? For det andre; vil en undersøkelse av den kreative dynamikken i biotisk og abiotisk materiale, og deres samspill med mennesker, kunne bidra til å utvide forståelsesrammene i historisk forskning? I så tilfelle, hvordan og hvorfor? Som presisert i kapittel to, så argumenterer LeCain for behovet for å utvikle en mindre antroposentrisk inngang til forståelsesrammer av både mennesker og materielle ting.¹²⁵ Hva slags innsiktsgevinst vil en analyse av natur gi fortolkningsmulighetene av treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina fra ca. 1890 – 1937? Og hvordan fungerer en slik tilnærming i praksis i en historisk analyse?

---

¹²⁴ Saunier, *Transnational History*, s. 55 – 56.

¹²⁵ LeCain, *The Matter of History*, s. 19 – 20.

3.1 VANN OG DETS MATERIALITET

Denne delen av analysen vil sikte mot å studere den ikke-menneskelige aktøren: *vann*. Innad i denne kategoriseringen ligger det flere aspekter av *vann* som vil analyseres. Disse inkluderer *elver*, *sjø* og *nedbør*. *Vann*, i alle dets former, er noe mennesker må håndtere og operere sammen med hver dag og i mange situasjoner. Fra menneskers reise på flåter mot Påskeøya til store dampskip av metall, har *vann* og *sjø* blitt utnyttet som en fartsåre som knyttet verden mer sammen. Samtidig har det også vært en avgjørende faktor for industri og næringsliv, da spesielt for treforedlingsindustrien. Dette synes kanskje innlysende, men det er sentralt å ha i mente for den videre analysen at disse aktørene ikke er begrenset av menneskelig påvirkning, samtidig som mennesker kan påvirke dem. Denne dualiteten er et av momentene som vil bli diskutert gjennom analysen av *vann* og dets underkategorier. Det må følgelig også nevnes at dette ikke er en meteorologisk- eller klima-studie av vær-data, men en analyse som vil sikte på å utdype denne ikke-menneskelige aktørens rolle gjennom arbeidet som er gjort med det kildematerialet som har blitt anvendt. Hvordan kan denne ikke-menneskelige aktørens agens tolkes å ha hatt påvirkning på nettverk knyttet til treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina? Hvordan kommer dette frem i kildene?

Elver er som presisert en enhet som er viktig for å tolke hvordan *vann* kunne ha fungert som en ikke-menneskelig aktør. Historisk forskning av tømmer- og treforedlingsindustrien er samstemt om betydningen av elver, både som transportmetode og som kilde til energi. I sin bok *Norges økonomiske historie 1815-1970* peker Fritz Hodne for eksempel på Akerselva, Mosse-, Skiens-, Glomma- og Drammensvassdragene som viktige for disse områdenes store ressurser av skog.¹²⁶ Denne enigheten er derimot rettet mot menneskets bruk av vannet, ikke dets samspill med det. Dette mangfoldet av vassdrag og elver knyttet til store skoger er i seg selv et eksempel på at denne ikke-menneskelige aktøren kan tolkes å ha hatt en rolle som skapte vedvarende avhengighet av *vann* og dets kretsløp.¹²⁷ I løpet av årene mellom 1870 og 1890 ble det etablert 55 nye tresliperier i Norge, hvor de fleste av disse befant seg ved elver langs Oslofjorden.¹²⁸ Ser en bort fra et antroposentrisk syn, kan det argumenteres for at *vann* hadde en stor rolle med agens og kapasitet til å påvirke nettverk og menneskelige aktører. Det er denne dynamikken

---

¹²⁶ Hodne, *Norges økonomiske historie 1815 – 1970*, s. 80 – 93.

¹²⁷ I en artikkel i *Farmand* 05.05.1900 gis den en beskrivelse av forholdene til cellulose- og tremasse-markedet. Dette ble gitt etter henvendelse fra en «Konsul i Udlandet». Her lister *Farmand* to ting som nødvendig for produksjon av mekanisk og kjemisk tremasse: Billig trevirke og «Store, ved Exporthavne heldige beliggende Vandfald med rend Vand». *Farmand*, «Cellulose og Træmasse» 10, nr. 18, s. 375.

¹²⁸ Hodne, *Norges økonomiske historie 1815 – 1970*, s. 89.

med den naturlige verden som gjør en tolkningen av at mennesket ikke alene kan ilegges en sentral rolle i vår historie, mulig.¹²⁹ Lignende vedvarende avhengighet ser en når blikket vendes mot elven Chiang Jiang i Kina, bedre kjent under navnet Yangtze.

Yangtze munner ut ved Shanghai, og viktigheten av denne elvens rolle i nettverkene knyttet til treforedlingsindustrien er sentral i sammenheng med to aspekter. For det første var områdene langs elven sentrale forbrukere av varer importert til Shanghai, som også var den største mottakeren av eksport fra treforedlingsindustrien i perioden som studeres her. Det poengteres av importører at hele 75 prosent av ett spesifikt type papir¹³⁰ som ble importert til Shanghai ble sendt videre, da hovedsakelig til områder langs Yangtze.¹³¹ For det andre var flere kinesiske papirprodusenter lokalisert langs Yangtze, eksempelvis ved Jiangxi og Sichuan. Disse nevnes som henholdsvis nummer to og tre i papirproduksjon i 1920.¹³² På samme måte som vassdrag og elver leder ut i Oslofjorden, vil nærliggende områder av Yangtze ha elver og vassdrag som leder ut i den. Også langs Yangtze nær Shanghai finner vi flere papirmøller, blant annet den kinesiske møllen Pao Yuan som ble opprettet i 1891. Denne hadde to produksjonsavdelinger i Shanghai, og var fremdeles i drift så sent som i 1923.¹³³ Den ny-materialistiske tilnærmingen gir dermed en tolkning av elvers kapasitet som ikke-menneskelige aktører til å skape en vedvarende avhengighet: Nettverk de var en del av, var avhengige av deres eksistens og det mulighetsrommet de lagde.

Yangtze var en sentral livslinje for handel til og fra det indre Kina. En eksemplifisering av dens historiske materielle kapasitet er kommer frem i *Customs Gazette* for andre kvartal i 1869, en rapport utgitt hvert kvartal av Det kinesiske maritime tollvesen.¹³⁴ Samtlige av traktathavnene som her lister innklarerte og utklarerte skip, har Shanghai som en av byene med flest registrerte skip i begge kategorier.¹³⁵ Shanghai hadde sammen med Hongkong blitt senter for både utenlandske og internt produserte innkommende varer. Som en ser av figur 3.1¹³⁶ var et stort

---

¹²⁹ LeCain, *The Matter of History*, s. 134.

¹³⁰ Denne papirtypen var M. G. Cap, og vil være sentral for masteroppgavens videre analyse i kapittel fem.

¹³¹ UGSK, D/Db/L0210/0002. H4-OIII-84/26. Papirmarkedet i Kina 1927.

¹³² UGSK, D/Db/L0212/0005. H4-OV-84/28. Kinas papirindustri, papirfabrikker i Kina. Chinesese Government Bureau of Economic Informations, 25.05.1923, s. 6 – 7.

¹³³ UGSK, D/Db/L0212/0005. H4-OV-84/28. Kinas papirindustri, papirfabrikker i Kina. Chinesese Government Bureau of Economic Informations, 25.05.1923, s. 6 – 7.

¹³⁴ Lister handelen fra 14 traktathavner, ekskludert Hongkong.

¹³⁵ *Customs Gazette No. II – April-June, 1869*, s. 1 – 66.

¹³⁶ *China Treaty Ports 1900-1920*, Chinasage, 'Foreign treaty ports and enclaves in China', 7 Dec 2016, lest 16.10.2020, <https://www.chinasage.info/maps/TreatyPorts1900.jpg>. Shanghai og Chongqing er lagt til for å illustrere løpet til Yangtze.

antall av traktathavnene direkte tilknyttet Yangtze, noe som eksemplifiserer denne elvens agens som hovedpulsåre for handel i Kina. Dette henger sammen med den ovenfornevnte kapasiteten til elver og vann. Av totalt 488 innklarerte skip kom 268 fra andre kysthavner og 51 kom fra elvehavner, dette er henholdsvis hele 55 prosent og 10 prosent av det totale antallet innklarerte skip i dette kvartalet. Lignende store tall kan sees i utklarerte skip, da hele 289 av 444

Figur 3.1: Antall traktathavner i Kina 1920. Som en ser det traktathavnene langs Yangtze fra Shanghai til Chongqing som knyttet innlandskina til import og eksport.

skip, 65 prosent, ble uklarete til kysthavner, mens, 51 skip, 11 prosent, ble uklarete til elvehavner.¹³⁷ Denne utviklingen holdt seg, og i 1925 lå verdien av re-eksport av utenlandske varer fra Shanghai på hele 174 millioner Hk.Tls.¹³⁸ I datidens kronekurs tilsvarte det 495 millioner norske kroner, eller 12 milliarder norske kroner i 2019. Det kan også registreres at verdien av eksporten av lokale produkter fra Shanghai til kinesiske havner lå på hele 264 millioner Hk.Tls.¹³⁹ Syklusene til regn var også en sentral del av denne handelen, og Yangtze blir derfor beskrevet av Hoseau Ballou Morse¹⁴⁰ som lettest forsert gjennom vintermånedene.¹⁴¹ Vann kan dermed tolkes som en sentral ikke-menneskelig aktør i flyten av varer; agensen lå ikke kun i menneskelige aktørers handlinger.

Shanghai og de menneskelige aktørenes valg av dette stedet har direkte tilknytting til Yangtzes agens. Shanghais lokasjon i seg selv er en avgjørende faktor for dens rolle som handelssentrum i Kina. Yangtze munner ut ved det som kan karakteriseres som «midten» av Kinas kystlinje. Shanghais rolle som sentral handelsby for menneskelige aktører kan tolkes å ha sammenheng

¹³⁷ Customs Gazette No. II – April-June, 1869, s. 24

¹³⁸ UGSK, D/Db/L0195/0005. H2-OII-36/26. De forskjellige nasjoners andel i skipsfart. «skipsfarten paa Kina» bilag AIIId.

¹³⁹ UGSK, D/Db/L0195/0005. H2-OII-36/26. De forskjellige nasjoners andel i skipsfart. «Brev til det Kgl. Utenriksdepartement» 13.11.1925, s. 6.

¹⁴⁰ Jobbet i Imperial Maritime Customs Service og skrev etter sin pensjon flere historiske verk om Kina og dets samhandling med vesten. Spesielt med fokus på handel.

¹⁴¹ Morse, «The Trade and Administration of the Chinese Empire», s. 307 – 311.

med rollen til den ikke-menneskelige aktøren Yangtze. Det er menneskelige aktørers valg å bosette seg ved munningen av Yangtze, og danne Shanghai. Men det er dette skillet mellom agensen til mennesker og ikke-menneskelige aktører som innenfor denne masteroppgavens analytiske rammeverk kan viskes ut. I dynamikk med Yangtze hadde mennesker grunnlag for et langvarig og for menneskene givende samspill. Det er nettopp slike sterke partnerskap som ved nærmere undersøkelser kan utdype våre forståelsesrammer av fortiden.¹⁴²

Denne kapasiteten diskutert over ble også brukt av menneskelige aktører ved å tilrettelegge for vannets leier. To kjente eksempler på slike tilretteleggelser er Panamakanalen og Suezkanalen. Sinolog Rune Svarverud har fokusert på de norske bidragene til oppmudringen, og vedlikeholdet, av Whangpoo-kanalens sammenheng med Yangtze ved Shanghai.¹⁴³

Svarveruds fokus er ikke på hvordan kapasiteten til vann fungerte i samspill med de menneskelige aktørenes agens, men på norske aktørers deltagelse i å demre opp denne kanalen. Med en ny-materialistisk tilnærming kan dette tolkes og forstås som et dynamisk

Figur 3.2: Grand Canal og dens forbindelse av Huang Hei nord og Chang Jiang (Yangtze) i sør.

samspill, og ikke at menneskelige aktører utnyttet og temmet et passivt element.¹⁴⁴ Analysen vil her vende blikket mot den kunstige *The Grand Canal*, som strekker seg fra Beijing i nord til Hangzhou i sør (se figur 3.2).¹⁴⁵ Denne kanalen ble ferdigstilt i løpet av Sui-dynastiets korte regjeringstid (581-618), og er verdens eldste og lengste kanal av denne typen. Ved sin ferdigstilling i år 609 bandt den sammen flere elver, da viktigst Yangtze i sør og Huang He i nord.¹⁴⁶ Den var fortsatt i bruk under masteroppgavens periodiske tidsavgrensning, da hovedsakelig som transportåre til og fra de ovenfornevnte elvene, og til å frakte den årlige tributt-risen frem til Qing-dynastiets sete i Beijing.¹⁴⁷ Konsulatberetningen fra 1898 beskriver hvordan innkommende varer til Shanghai ble fraktet videre gjennom «det udmærkede

¹⁴² LeCain, *The Matter of History*, s. 136.

¹⁴³ Svarverud, «I Shanghais tjeneste», s. 41 – 42.

¹⁴⁴ LeCain, *The Matter of History*, s. 64.

¹⁴⁵ *Course of Grand Canal of China*, september 4, 2016, Wikimedia Commons lest 19.10.2020. <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Grand-Canal.png#filelinks>

¹⁴⁶ Cao, Fu, *Introduction to the Urban History of China*, s.14; 33.

¹⁴⁷ «Repairs to the Grand Canal», s. 303; «Imperial Decree», s. 324

Kanalsystem» og på de «store seilbare Floder».¹⁴⁸ Under Bokseropprøret ble den også brukt av Qing-dynastiet til å transportere styrker og til å beskytte områder i Nord-Kina.¹⁴⁹ Dermed var den også en sentral aktør i denne store omveltningen for de kinesiske og vestlige menneskelige aktørene i Kina. Denne kanalens forbindelse av områder som ikke var direkte tilknyttet Yangtze og Huang He kan forstås å ha vært direkte avhengig av dynamikken mellom den ikke-menneskelige aktøren vann, og menneskelige aktører.

Analysen av vann viser så langt hvordan en ikke-menneskelig aktør kan tolkes å ha hatt kapasitet til å påvirke økonomiske interesser til menneskelige aktører. For flere av de menneskelige aktørene som analyseres i denne studien, vil kapasiteten til vann som ikke-menneskelig aktør resultere i to muligheter: muligheter for samarbeid, men også muligheter for konkurranse. I 1901 opplevde treforedlingsindustriens sliperi i Norge et turbulent år. En sentral del av tidsskriftet *Farmands* spalter omhandlet været, og da spesifikt mengden nedbør og vannstanden i sentrale elver. Dette var fast inventar i deres engelske og norske del gjennom hele utgivelsestiden. I *Farmands* utgivelse fra juli i 1901 presenteres markedet som labert, og at lagrene av mekanisk og kjemisk tremasse er markant mindre enn tidligere år.¹⁵⁰ Bare en måned senere kan det registreres en lengre tørkeperiode og en oppadgående trend i prisen på tremasse. Tørken fortsatte, og *Farmand* fryktet at sliperi i området rundt Arendal og Drammen ville måtte stenge om det ikke kom regn snart.¹⁵¹ Det var heller ikke kun vannstanden og nedbøren i Norge som var et tema i *Farmand*. Der henviser de til lignende tørker i Sverige, Østerrike og Tyskland.¹⁵² Den store variasjonen i elvers vannstand var sentralt for utviklingen av prisen og mulighetene for norske aktører i treforedlingsindustrien. Den ny-materialistiske tilnærmingen til forståelsen av vann og dets kapasitet som ikke-menneskelig aktør viser hvordan den ikke var begrenset av nasjonalstatlige rammer. Hvilke konsekvenser kan en slik transnasjonal hendelse ha hatt for tematikken som studeres her?

Variierende vannstand i elver grunnet tørke førte til stans i produksjon og nedgang i tilbudet av varer, selv om etterspørselen etter mekanisk og kjemisk tremasse ikke ble mindre. Dermed er det kan det argumenteres for at Levenstein og Suslows grunnliggende for hvorfor kartell dannes,

---

¹⁴⁸ KB, «Shanghai» 1899, s. 816.

¹⁴⁹ «The Rebel Emperor», s. 30.

¹⁵⁰ Farmand, «Wood Pulp», 11, nr. 27, s. 574.

¹⁵¹ Farmand, «Wood Pulp», 11, nr. 31, s. 654; Farmand, «Wood Pulp», 11, nr. 28, s.596.

¹⁵² Farmand, «Wood Pulp», 11, nr. 32, s. 675 – 677.

ikke kun avhenger av integreringen av markeder.¹⁵³ Denne analysen av vann som ikke-menneskelig aktør kan utvide og gi en større forståelsesramme for kartelldannelse. I sammenheng med den nevnte tørken i Norge, Sverige, Østerrike og Tyskland, forsøkte kartell knyttet til tremasseproduksjon å inngå flere samarbeid med mål om å påvirke markedet. Forsøkene på samarbeid kan spores i både *Farmand* og materialet etter Norsk celluloseforening.¹⁵⁴ Dette skal utdypes i analysen av kartell i neste kapittel. Her er det sentrale hvordan disse forsøkene på samarbeid kommer frem som følge av andre aktørers avhengighet av elvers kapasitet til produksjon og eksport. Dette er et eksempel på hvordan ikke-menneskelige aktører kunne skape vedvarende avhengighet mellom andre menneskelige aktører. Da været stabiliserte seg mot slutten av 1901, stabiliserte også markedet seg igjen. Her har en lav vannstand i elver ført til en vedvarende tilknytting mellom andre aktører. Ved siden av møter mellom karteller fra de fire nasjonene nevnt over, ble det også planlagt egne møter mellom de norske og svenske kartellene for å opprette egne handelskontor for disse. Dette arbeidet fortsatte til 1904 da en avtale mellom de norske og svenske cellulosekartellene kom på plass.¹⁵⁵ Uavhengig av at vær-situasjonen stabiliserte seg, kan det tolkes at den materielle kapasiteten og agensen til elver hadde ført til en vedvarende kontakt mellom menneskelige aktører, og dermed til nettverksdannelse.

Vann kan også tolkes å ha hatt en ødeleggende og omveltende kapasitet. Det har allerede blitt diskutert hvordan lite regn og dermed lav vannstand i elver påvirket pris- og eksportmulighetene til menneskelige aktører i Nord-Europa. Hva slags kapasitet kan vann tolkes å ha hatt i perioder med flom og oversvømmelser? I andre halvdel av 1898 opplevde innlandet i Kina store nedbørsmengder og påfølgende flommer. Shandongområdet hadde hele sommeren opplevde uvanlig mengder med regn som toppet seg i september, med ekstreme nedbørsmengder over fire dager. I oktober ble det som følge av dette rapportert at over 50 000 mennesker hadde blitt fordrevet og mistet all mulighet til å brødfø seg selv.¹⁵⁶ Denne oversvømmelsen spredte seg gjennom store deler av den nordlige delen av The Grand Canal, hele ni distrikt i nærheten av Shandong ble oversvømt.¹⁵⁷ Ved å forstå det naturliges kapasitet til å være både til nytte, men også til fare, trekkes tolkningen enda lenger bort fra vann som en

---

¹⁵³ Levenstein, Suslow, «Cartels and Collusion: Empirical Evidence», s. 447.

¹⁵⁴ Farmand, «Wood Pulp», 11, nr. 34, s. 722; 733; NC. Norsk Celluloseforening 1850 – 1915. Juileumbok skrevet av foreningens styre i 1915. s. 55 – 57.

¹⁵⁵ NC. Norsk Celluloseforening 1850 – 1915. Juileumbok skrevet av foreningens styre i 1915. s. 57.

¹⁵⁶ «Terrible rain storm and floods», s. 675.

¹⁵⁷ Perler, «The Great Flood», s. 872 – 873.

passiv enhet menneskelige aktører temmet.¹⁵⁸ Denne spredningen langs kanaler viser hvordan vanns kapasitet ikke avhenger av menneskelig påvirkning, men er i dynamikk med den.

Denne iboende kapasiteten til *vann* poengteres ved å se på et av resultatene av flommen i 1898. Flommen i Huang He ødela en kanal i Shandongområdet, og gjorde den til sitt nye leie. Dette endret denne elvens naturlige løp, og Huang He fikk et helt nytt utløp til Kinahavet.¹⁵⁹ Dermed er det, i tillegg til dens positive kapasitet til å skape nettverk, tolkningsmuligheter for at *vanns* kapasitet i like stor grad kan ødelegge for nettverk. Det var også denne flommen som i satte i gang det som skulle utvikle seg til Bokseropprøret. Denne forbindelsen er pekt på av flere historikere, blant annet Brautaset i *Møter med Kina*.¹⁶⁰ Den klassiske tolkningen gir de menneskelige aktørene i dette opprøret den fulle agensen. Men en inkludering av *vanns* kapasitet i form av dens ustabile kretsløp, og hva som skjer når områder får for mye vann over en kort periode, utvider forståelsesrammene for denne omveltende hendelsen. Denne materielle kapasiteten er sentral i sammenheng med treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina, da disse omveltningene hadde stor påvirkningskraft på de menneskelige aktørene i Kina.

Analysen har vist at *vann* ikke var en aktør som satt og «ventet» på at menneskelige aktører skulle innlemme det i nettverk, men hvordan *vannets* agens og menneskelige aktører inngikk i et dynamisk samspill. Denne dynamikken mellom det materielle og mennesket er et av hovedpoengene LeCain påpeker en kan gripe fatt i, ved å gå bort fra noen distinkt kategorisering av det naturlige og det antropogeniske. Det poengteres av LeCain at mennesket kontinuerlig former partnerskap eller «temmer» det materialistiske og naturlige rundt seg.¹⁶¹ *Vann*, i alle dets aspekter, og dets agens kan tolkes å ha vært en ikke-menneskelig aktør i treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina mellom 1890 – 1937. I kapittel en ble det gitt en kortfattet beskrivelse av perspektiver fra Ann Stolors *Along the Archival Grain*, om hvordan en kan gripe fatt i og tolke menneskelige aktører gjennom kildemateriale etterlatt fra kolonimakter. Det er gjennom analysen av vann blitt understøttet at disse perspektivene også kan utvides til å gjelde ikke-menneskelige aktører. En historisk analyse kan dermed gripe fatt i ikke-menneskelige aktørers agens gjennom nærlesning av kildemateriale etterlatt av de menneskelige aktørene som var i samspill med dem. Dette kapitlets analyse av vann viser da

---

¹⁵⁸ LeCain, *The Matter of History*, s. 126.

¹⁵⁹ Perler, «The Great Flood», s. 873.

¹⁶⁰ Brautaset, *Møter med Kina*, s. 18.

¹⁶¹ LeCain, *The Matter of History*, s. 126.

hvordan en ny-materialistisk tilnærming til en analyse av treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina kan fungere i praksis, og hvordan den gir en innsiktsgevinst i tolkningen av denne eksporten.

3.2 TRÆR OG DETS MATERIALITET

For å forstå hvordan *trær* kan tolkes og argumenteres for å ha vært en ikke-menneskelig aktør, må det legges en kontekstuell ramme rundt hvorfor det er viktig for masteroppgavens undersøkelsesområde; treforedlingsindustrien. Frem til midten av 1800-tallet var prosedyren for fremstilling av papir basert på tekstiler og klær. Det var ikke uvanlig å sette notiser i sine egne aviser hvor en etterspurte sine lesere å ta vare på sine filler og rester. «Rags! Rags! Rags! Save your rags» ble i 1850 skrevet av Brigham Young i hans avis i Salt Lake City, i påvente av at en ny papirmølle skulle åpne.¹⁶² Denne avhengigheten av tekstiler førte til papirmangel i perioder hvor store områder var preget av uroligheter og krig. Eksempelvis ble det under den amerikanske borgerkrigen en mangel på papir grunnet behovet av overflødig tøy til bandasjer og uniformer. Nyvinningen tilknyttet produksjonen av papir blir presentert som et resultat av implementeringen av fibre fra trær, nevnelig: mekanisk og kjemisk tremasse.

Trær kan tolkes som ikke-menneskelig aktør i kraft av den iboende kapasiteten til deres fiber. Opp mot typologiseringen av ikke-menneskelige aktører i kapittel to, faller dette inn under typologiseringen: ikke-menneskelig aktør med en materiell kapasitet til å påvirke nettverk. Her blir det igjen viktig å presisere at selv om en kan si at ikke-menneskelige aktører har agens, betyr det ikke at en tilegner dem menneskelige evner til å få noe til å skje. Ved de ulike prosessene for å produsere mekanisk og kjemisk tremasse, ønsket menneskelige aktører at resultatet ved begge var at en utnyttet restproduktene fra tømmerindustrien på den mest effektive måte. Som LeCain eksemplifiserer i sitt kapittel om silke i hans bok *The Matter of History*¹⁶³, vil det være cellulose og træs kjemiske oppbygning som er viktig for de egenskapene *papiret* ender opp med. Der LeCain snakker om silke og *The Chemistry of Smooth*¹⁶⁴, vil det her vært mer passende med *The Chemistry of Sticky*. Hvilke iboende egenskaper var det da i trær?

---

¹⁶² Hunter, *Papermaking: The History and Technique of an Ancient Craft*, 556.

¹⁶³ LeCain, *The Matter of History*, s. 202 – 207.

¹⁶⁴ *Ibid*, s. 202.

Tolkes den kjemiske sammensetningen til fibrene i trær som agensen til denne ikke-menneskelige aktøren, er det spesielt en tolkning som kan gjøres. For det første er det mulig å tolke at denne agensen dannet grunnlaget for at det i det hele tatt ble startet en industri rundt kjemisk utvinning av cellulose, i denne analysen referert til som kjemisk tremasse. I cellestrukturen til trær er det et stoff som heter lignin som er sentralt for den kjemiske industrien. Avhengig av hva slags trær en ser på, utgjør lignin mellom 18-35 % av cellenes oppbygging.¹⁶⁵ Enkelt forklart kan lignins rolle i cellen beskrives som *limet* som holder fibrene sammen.¹⁶⁶ Ved produksjon av kjemisk tremasse fikk en fjernet store mengder lignin. Denne kjemiske prosessen gav lavere mengde, men et sterkere papir.¹⁶⁷ Denne styrken kommer fra det faktum at fibrene i papir holdes sammen av hydrogenbindinger, og lignin har ikke egenskapen til å lage slike bindinger.¹⁶⁸ I tillegg førte lignin til at papir som kom i kontakt med luft og sollys, bleknet lettere.¹⁶⁹ Det er dermed nærliggende å hevde at den molekylære sammensetningen og de kjemiske egenskapene til fibrene i trær hadde stor agens i et dynamisk samspill med menneskelige aktører. Uavhengig om det er den kjemiske eller mekaniske tremassen, så er det disse iboende egenskapene som gir trær agens i produksjonen av papir og andre produkter fra treforedlingsindustrien. Hvordan påvirket denne materielle kapasiteten de menneskelige aktørene som kan tolkes å ha vært i et dynamisk samspill med trær?

Integreringen av trærnes kjemiske forbindelser for å produsere papir førte til en økning av produsenter. I tillegg var den norske gran, *Picea abies*, langfibret, og gav høyt utbytte av tremasse som gav et sterkt, høykvalitets papir.¹⁷⁰ Som tidligere nevnt ble det etablert et stort antall tresliperi i løpet av andre halvdel av 1800-tallet. I tillegg til nyetableringer, var flere av disse tresliperiene oppgraderinger av allerede eksisterende tømmerprodusenter. Dette viser brev fra Den Norske Celluloseforeningens til Den skandinaviske Tremasseforeningen angående statistikk. Her presenterer de statistikk fra tresliperi i Skien og Risør som ble anlagt ved eksisterende tømmeranlegg fra henholdsvis 1657 og 1706.¹⁷¹ At både etablerte tømmerprodusenter og nyetablerte fabrikker anla tresliperi for å tjene på denne nye

---

¹⁶⁵ Biermann, *Handbook of Pulping and Papermaking*, s. 32. De ulike formene for *cellulose* som utgjør mellom 57 – 95 prosent av cellenes oppbygging.

¹⁶⁶ Ibid, s. 36.

¹⁶⁷ Ibid, s. 55.

¹⁶⁸ Ibid, s. 41.

¹⁶⁹ Ibid, s. 55; 62.

¹⁷⁰ Ibid, s. 565.

¹⁷¹ RA/PA-0821/B/Ba, kopibok, Brev fra Den Norske Celluloseforeningen til Den skandinaviske Tremasseforeningen.

næringsveien, er i stor grad veletablert i både forskning og litteratur.¹⁷² I denne forskningen er det imidlertid den antropogene kraften til å få ting til å skje som er i fokus; mennesket er den sentrale drivkraften og utnytter en ressurs. At jeg da gir *trær* agens til denne utvikling betyr ikke det at jeg fjerner de menneskelige aktørenes agens i utviklingen, og dermed heller ikke rollen deres i påvirkning av eksporten fra treforedlingsindustrien i Norge til Kina.

De menneskelige aktørenes agens har i tidligere forskning derimot ofte vært hele grunnlaget for fortolkningen av historiske prosesser. Francis Sejersteds presenterer i sin bok *Demokratisk Kapitalisme* hvordan norske aktører i treforedlingsindustrien var et eksempel på et norsk bidrag til økonomisk imperialisme. De menneskelige aktørene reiser østover og etablerer seg i Sverige, Finland og deretter i Russland.¹⁷³ Ett hovedtrekk i Sejersteds beskrivelser er bruken av «utnytter» og «utnyttelse av ressurser». *Trær* blir her en passiv aktør i en fortolkning av en historisk prosess.¹⁷⁴ Som LeCain presiserer; så er ikke ny-materialismens ønske å gå til deterministiske teorier, men å supplere vår historiske tolkning gjennom en dypere forståelse av samspillet mellom mennesket og den materielle verden.¹⁷⁵ Å ta høyde for den store materielle kapasiteten mekanisk og kjemisk *tremasse* hadde til å påvirke menneskelige aktørers insentiver til å skape industriutvikling, kan dermed være et bidrag til å utvide eksisterende forståelsesrammer, slik de for eksempel kommer til uttrykk i Sejersteds fremstilling.

Denne materielle kapasiteten til trær kan inkluderes i en forståelse av kartellets utvikling i Norge, men også i resten av verden. Den iboende egenskapen til mekanisk og kjemisk *tremasse* har her en lignende kapasitet som vann. Levenstein og Suslows teori om økende intensitet i konkurransen grunnet integrering av markeder, kan dermed kobles til denne kapasiteten til trær. Kombineres perspektivene fra ny-materialisme og det transnasjonale historieperspektivet er det argumentert for at trær, da gjennom mekanisk og kjemisk *tremasse*, kan tolkes å ha hatt en materiell kapasitet til å påvirke nettverk.

Rettes søkelyset på eksport spesifikt til kinesiske traktathavner fra Norge, viser en gjennomgang av statistikken at første registrerte år for direkte eksport av *tremasse* i begge dets former var

---

¹⁷² Både Fritz Hodne, Francis Sejersted, Kåre Fasting og Pål T. Sandvik poengterte denne nye utnyttelsesmetodens signifikans for norsk næringsliv.

¹⁷³ Sejersted, *Demokratisk Kapitalisme*, s. 107 – 140.

¹⁷⁴ Også av Knut Sogner poengteres denne menneskelige viljen til å utnytte mulighetene i en «passiv» naturressurs som grunnlag for Kiær-Solberg familiens etablering i Russland. Sogner, *Plankeadel*, s. 101- 108.

¹⁷⁵ LeCain, *The Matter of History*, s. 74.

1903.¹⁷⁶ Slik eksport er registrert i statistikken over en periode fra 1903 til 1937, hvor det etter 1916 kun var sporadiske tilfeller med registrert eksport av mekanisk og kjemisk tremasse.¹⁷⁷ Som referert over, vil denne statistikken kun gi en pekepinn på hvilke perioder det var direktehandel med aktører i de kinesiske traktathavnene. Mekanisk tremasse er nesten fraværende i handelsstatistikken etter 1916, men det er registret eksport av kjemisk tremasse til Kina i betydelige mengder i perioden 1926 – 1929, med et enkeltstående «toppår» i 1932 på 25 000 tonn.¹⁷⁸ Nedgangen til denne eksporten kan skyldes flere faktorer, hvor fokuset på det menneskelige ofte er blitt det sentrale i forklaringsmodellen. Men kunne den materielle kapasiteten til trær tolkes å ha hatt agens i tilknytning til nedgangen i eksport fra de menneskelige aktørene i Norge til Kina?

Kilder viser at i Kina var bambus, og den tremassen den kunne gi en sentral del i store deler av deres papirproduksjon. Denne typen produksjon hadde lang tradisjon og utgjorde en stor industri i flere provinser i Kina.¹⁷⁹ Papir av denne tremassen blir dog karakterisert som av «laveste kvalitet» og finere papir ble enten importert eller laget av importert mekanisk eller kjemisk tremasse.¹⁸⁰ Det åpner for å revurdere den innledende påpekningen om at det var ved oppfinnelsen og bruken av tremasse at nyvinningen i papirproduksjon fant sted. Det var nemlig lang tradisjon i Kina for bruk av tremasse fra bambus. Bruken av tremasse var dermed ikke noe nytt, eller resultatet av overføring av kunnskap og teknologi fra «Vesten» til Kina, slik en kan få inntrykk av i litteraturen¹⁸¹. Tanken om «Vesten» som kunnskaps- og teknologileverandør til andre deler av verden har, ifølge LeCain, sammenheng med hvordan «Vesten» har plassert seg selv, sin vitenskap og sin teknologi utenfor naturen og laget en separat kultur.¹⁸² Ikke-

---

¹⁷⁶ Se tabell 7.1. Her må det spesifiseres at Kina inkluderes i en gruppering av eksportsted som blir referert til som «Ostindien, Kina og Asien for øvrigt». Det er derfor vanskelig å si noe om mengden til spesifikk Kina, men det tyder på at det var til stedet på et nivå som gjorde at «Kina» ble inkludert i denne grupperingen. Kina står ikke alene som eksportsted før i 1909.

¹⁷⁷ Se tabell 7.1.

¹⁷⁸ Se tabell 7.1.

¹⁷⁹ UGSK, D/Db/L0212/0005. H4-OV-84/28. Kinas papirindustri, papirfabrikker i Kina. «Chinese Make Paper From Bamboo», *Far Eastern Review*, November.1922, s. 703.

¹⁸⁰ UGSK, D/Db/L0212/0005. H4-OV-84/28. Kinas papirindustri, papirfabrikker i Kina. «The Chinese Economic Bulletin» 19.02.1927, s. 93.

¹⁸¹ I *Borregaard 1889 – 1939* beskrives den kinesiske produksjonen som «primitiv» og at man på 1800-tallet måtte ta i bruk «kostbare silkestoffer» for å kunne produseres papir. Oppfatningen som kommer frem i denne jubileumsboken i 1939 er at: kun med «Vestens» innpass kunne Kinas egen industri etter hvert utvides og settes i stand til utnytte én eller flere av de mangfoldige gressarter som fantes der. Aall Jr., «Borregaard i China», s. 212-214.

¹⁸² Emmanuel Kreike referert i: LeCain, *The Matter of History*, s. 92.

vestlige og «premoderne» mennesker og deres kunnskapssystem plasseres i den, påståtte, passive og mindreverdige naturen.¹⁸³

Tolkningen i tradisjonell historisk forskning er at bruken av tremasse, som en ny teknologi, var oppdaget og perfektionert av «Vesten». Denne tolkningen kan leses i flere historiske fremstillinger av treforedlingsindustriens utvikling i Norge.¹⁸⁴ Det er ikke tvil om at det skjedde store teknologiske nyvinninger innen treforedlingsindustrien i Europa både før og i løpet av perioden som studeres her. Men, den tradisjonelle fremstillingen tar hverken høyde for den iboende agensen til trær, eller til at bruken av tremasse ikke var et nytt teknologisk konsept. Det dynamiske samspillet med bambus fortsatte i Kina selv etter innføringen av maskiner og ny teknologi i treforedlingsindustrien i Kina. Tremassen fra bambus hadde agens som fremdeles førte til stor avkastning for menneskelige aktører i Kina. Dette overrasket vestlige forhandlere av tremasse, som mente at bambus og den kinesiske metoden aldri kunne konkurrere med deres egne nye prosesser.¹⁸⁵

Som nevnt over var eksporten av tremasse og cellulose til Kina nærmest ikke-eksisterende fra og med 1916.¹⁸⁶ Mengden eksportert papir av forskjellige sorter holdt seg imidlertid høy frem til 1917, og fortsatte å være høy etter første verdenskrigs avslutning i 1918.¹⁸⁷ Nedgangen i begge disse kategoriene i 1917 kan kobles til den uinnskrenkede ubåtkrigføringen som Tyskland startet i januar dette året.¹⁸⁸ Var det da slik at tremassen og cellulosens materielle kapasitet skapte en åpning for menneskelige aktører i Kina, mens den fjernet den for de i Norge? I en «Economic Bulletin» fra 1923 gjennomgås flere papirmøller og deres utvikling fra før verdenskrigen, gjennom den, og frem til 1923. For eksempel fikk en regjeringskontrollert kinesisk papirmølle statlige subsidier på 83 000 dollar fra 1911 og frem til 1916, da den fikk et lån på to millioner dollar av et sino-japansk aksjeselskap.¹⁸⁹ Totalt nevnes 11 forskjellige

---

¹⁸³ Emmanuel Kreike referert i: LeCain, *The Matter of History*, s. 92.

¹⁸⁴ Sejersted, *Demokratisk kapitalisme*, s. 89-93; Hodne, *Norges økonomiske historie 1815 – 1970*, s. 87; Sandvik, *Nasjonens velstand*, s. 114; Grytten, Hodne, *Norsk økonomi i det 19. århundre*, s. 274.

¹⁸⁵ UGSK, D/Db/L0212/0005. H4-OV-84/28. Kinas papirindustri, papirfabrikker i Kina. «Paper making From Bamboo», *ukjent avis*, 15.12.1920.

¹⁸⁶ Se tabell 7.1.

¹⁸⁷ Se tabell 7.2.

¹⁸⁸ Hodne, *Norges økonomiske historie 1815 – 1970*, s. 449.

¹⁸⁹ UGSK, D/Db/L0212/0005. H4-OV-84/28. Kinas papirindustri, papirfabrikker i Kina. «Paper Mills in China» *Chinese Governemnt Bureau of Economic Information*, 25.05.1923, s. 1.

papirprodusenter som økte sin produksjon betraktelig fra før verdenskrigen og frem til 1923, og totalt 25 moderne møller i hele Kina.¹⁹⁰

Hvor tremassen og cellulosen brukt av disse møllene kom fra, spesifiseres ikke. Men det pekes i 1923 på at det er det store skogene i Mandsjuria som etter hvert ble utnyttet for å produsere papir av høyere kvalitet.¹⁹¹ Også i det sørlige Kina ble det etablert flere sliperi. I Wenchow-regionen – en region langs kysten sør for Shanghai – var det store skoger med gran som i 1928 ble bestemt utnyttet til utvinning av tremasse.¹⁹² De store omveltningene første verdenskrig forårsaket i Europa, kan ha ledet menneskelige aktører i Kina til å vende blikket mot flere kilder for mekanisk og kjemisk tremasse enn den tidligere nevnte bambusen. De ny-materialistiske perspektivene gir en tolkning hvor den iboende materielle kapasiteten til denne ikke-menneskelige aktøren kan tolkes å ha hatt agens. Utviklingen vist over tyder på at den materielle kapasiteten og agensen til trær var i en dynamikk med ulike menneskelige aktører og bidrog til nettverksdannelse, men også til at visse menneskelige aktører falt ut av nettverk. Dermed kan det argumenteres gjennom et ny-materialistisk perspektiv for at den materielle kapasiteten til trær skapte nettverk for noen, men samtidig brøt ned tilgangen til dem for andre.

Analysen har dermed vist hvordan trær og dets materialitet kan forstås å ha hatt stor agens i sammenheng med eksporten fra treforedlingsindustrien i Norge til Kina i perioden 1890 – 1937, og hvordan det analytiske rammeverkets tilnærming gir forståelsesrammer for dette. Uavhengig om det var den mekaniske tremassen eller kjemiske fremstilte cellulosen, kan den kjemiske materialiteten til trær tolkes å ha hatt stor delaktighet i det dynamiske samspillet mellom naturen og mennesket. Denne tolkningen skaper et transnasjonalt bilde av treforedlingsindustriens utvikling og eksport fra Norge til Kina fra ca. 1890 – 1937. Bruken av tremasse var ikke noe nytt som vesten fant opp og overførte til Kina, men en materiell kapasitet som kontinuerlig hadde vært i samspill med menneskelige aktører. For de menneskelige aktørene i Kina var dynamikken mellom mekanisk tremasse og mennesket gjeldene lenge før vestlig tilstedeværelse. De kulturelle aspektene av en treforedlingsindustri i Norge så vel som i Kina reflekter dermed ikke en sammenslåing av to separate enheter, natur og kultur, men et resultat

---

¹⁹⁰ UGSK, D/Db/L0212/0005. H4-OV-84/28. Kinas papirindustri, papirfabrikker i Kina. «Paper Mills in China» *Chinese Governemnt Bureau of Economic Information*, 25.05.1923, s. 1 – 4.

¹⁹¹ UGSK, D/Db/L0212/0005. H4-OV-84/28. Kinas papirindustri, papirfabrikker i Kina. «The Far Eastern Review» November 1923, s. 691.

¹⁹² UGSK, D/Db/L0212/0005. H4-OV-84/28. Kinas papirindustri, papirfabrikker i Kina. «Kuo Min News Agency», 20.12.1928; «Paper Making in China» *North China Daily News*, 28.02.1929.

av en kontinuerlig utviklingsprosess hvor både natur og kultur utviklet seg sammen.¹⁹³ Analysen har også vist hvordan den ny-materialistiske tilnærmingen, ved å ta høyde for dynamikken mellom trær og mennesker, kan utvide forståelsen av mulige aktører og deres agens opp mot mastermasteroppgavens problemstilling.

3.3 TYPOLOGISERING AV AKTØRENE

Hittil i dette kapittelet har *vann* og *trærs* materialitet og deres kapasitet som ikke-menneskelige aktører i nettverk blitt analysert. Denne analysen har vist at natur som aktør kan tolkes å ikke ha vært passiv og «ventet» på innlemmelse i nettverk av menneskelige aktører, noe som også er fundamentet for kritikken ny-materialismen har av aktør-nettverksteori.¹⁹⁴ Dette gir grunnlag for å avvise en distinkt kategorisering av det naturlige til forskjell fra det antropogeniske. I denne oppsummerende drøftingen vil jeg søke å heve blikket ytterligere gjennom å se på noen overordnede hovedtrekk. Jeg vil også utdype hvordan disse ikke-menneskelige aktørene kan typologiseres opp mot mitt analytiske rammeverks presenterte troper: *fasilitatør*, *obstruktør*, *vedlikeholder* og *destruktør*. Jeg vil legge særlig vekt på hvordan og hvorfor analysen av vann og trær gir innsiktsgevinster som har betydning for forståelsen av historiske prosesser knyttet til eksporten av produkter fra treforedlingsindustrien i Norge til Kina mellom ca. 1890 – 1937.

Det har gjennom analysen i dette kapittelet blitt vist at både vann og trær kan typologiseres som fasilitører. Ny-materialistiske perspektiver på det dynamiske forholdet mellom det naturlige og antropogeniske ligger til grunn for en tolkning av hvordan vanns agens og menneskelige aktørers agens gav grunnlag for produksjon, frakt og utvikling. Vanns materielle kapasitet er argumentert til å ha fungert på en fasiliterende måte for nettverk knyttet til eksport av produkter fra treforedlingsindustrien i Norge til Kina. Analysen i dette kapittelet har vist hvordan nettopp denne dynamikken stod sterkt. Nærlesing av kildematerialet gir grunnlag for å hevde at en ny-materialistisk tilnærming, som ikke ser noen essensiell distinkt kategorisering av natur og mennesker, gir utvidede forståelsesrammer for transnasjonale aspekter ved treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina. Det grunnleggende argumentet for dette, er nettopp at en slik likestilt tilnærming til både natur og mennesker, legger til rette for å se klart

---

¹⁹³ Emmanuel Kreike refert i: LeCain, *The Matter of History*, s. 92.

¹⁹⁴ Graham Harman referert i: LeCain, *The Matter of History*, s. 89.

både helhetsbildet og dynamikken mellom alle aktørene, med mulige innsiktsgevinster som resultat.

Det kan gis flere eksempler på dette, et eksempel er den analyserte rollen til værets agens som, i en dynamikk med mennesker bidro til å ha skapt nettverk mellom karteller i Europa. Vannets agens sees også i elvene Huang He og Yangtzes fasiliterende rolle i å skape tilgang til markeder som ellers var utilgjengelige for vestlige menneskelige aktører. På samme måte har trær agens fungert som en fasilitator i dynamisk samspill med menneskelige aktører. Den iboende kjemiske materialiteten – som kan refereres til som *The chemistry of sticky* – gav trær en agens som var sentral i menneskers dynamikk med dem. Med det analytiske rammeverkets tilnærming til kildematerialet, utvides forståelsesrammene for hva som kan tolkes å ha hatt agens når flere menneskelige aktører flyttet produksjon ut av Norge og til omkringliggende naboland. Denne agensen som fasilitator gir grunnlag for å hevde at Sauniers andre spørsmål om hva et transnasjonalt historieperspektiv kan svare på – hvordan det interne påvirker det eksterne, og vice versa¹⁹⁵ – blir forsterket av en ny-materialistisk tilnærming til fortiden.

Disse ikke-menneskelige aktørene kan også typologiseres som vedlikeholdere og destruktører. Analysen har avdekket en dualitet hos natur som ikke-menneskelige aktører, som ikke er avhengig av menneskelige aktørers påvirkning, men som kommer frem i dynamikken med dem. Trær vil vokse og ha sin iboende kjemi uavhengig av om mennesket hogger dem ned eller ikke. Så lenge ikke dynamikken med menneskelige aktører førte til avskoging, ville denne iboende kapasiteten føre til at trær rolle kan typologiseres som vedlikeholder. Som vist i analysen hadde tremasse som ikke-menneskelig aktør lang tradisjon i en dynamikk med menneskelige aktører i Kina. Denne dynamikken med menneskelige aktører i Kina og andre steder var i konstant endring, og vises gjennom treforedlingsindustriens utvikling fra mekaniske utvinning av tremasse til en mer spisset, kjemisk utvinning av cellulose. Dermed har analysen vist at da den materielle kapasiteten til trær i visse tilfeller vedlikeholdt nettverk, ville denne vedlikeholdelsen – eller fasiliteringen – føre til at andre mistet tilgang til nettverk. Det analytiske rammeverket gir dermed en forståelse av at trær også kan typologiseres som en destruktør i samspill med industriens utvikling.

---

¹⁹⁵ Saunier, *Transnational History*, s. 3.

Vann og dets kretsløp er her vist å ha hatt en vedlikeholdende iboende kapasitet. Uavhengig av de menneskelige aktørenes valg, var de avhengige av samspillet med denne ikke-menneskelige aktøren, være seg gjennom bruk av naturlige elveleier, sjø og kyststriper, eller ved et dynamisk samspill gjennom kanaler. I tillegg til dette kan vanns typologisering som destruktør trekkes frem. Det er en interessant dualitet i agensen til vann og denne typologiseringen. Analysen har vist hvordan både opphold i regn og overdrevne mengder av det, førte til at vann kan typologiseres som en destruktør. For menneskelige aktører i Norge og Europa var den allerede nevnte tørkeperiode i 1901 fasiliterende for et samarbeid mellom kartell i forskjellige stater. Det kan argumenteres for at vannets fasiliterende rolle i de menneskelige aktørenes samarbeid hang tett sammen med vann og dets kretsløps rolle som destruktør. I 1898 skapte en uvanlig mengde regn storflom i elven Huang He, som resulterte i ødeleggelser av deler av The Grand Canal og fordrivelsen av store folkemengder. Denne viser hvordan dynamikken mellom menneskelige aktører og vann kunne skape tilgang til nettverk gjennom kanaldannelse, men også hvordan denne «temmingen» ikke var risikofri. Det analytiske rammeverkets ny-materialistiske tilnærming har også vist hvordan vanns iboende agens kan tolkes å ha hatt en rolle i Bokseropprøret, som førte til store omveltninger i Kina og for de menneskelige aktørene involvert i treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina.

Innledningsvis i dette kapittelet ble det stilt spørsmål om hvordan et analytisk rammeverk uten en distinkt kategorisering av det naturlige i forhold til det antropogeniske ville fungere i praksis i en historisk analyse. Dette kapittelets analyse viser at en slik tilnærming fullt ut lar seg gjennomføre. Med analysen av natur og dets materialitet ferdig, vil masteroppgaven nå vende fokus mot aktører som kan karakteriseres som å ha skapt regimer i tilknytting eksport av produkter fra treforedlingsindustrien i Norge til Kina ca. 1890 – 1937. Da vil det også undersøkes hvordan denne analysen av vann og trær kan supplere forståelsesrammene.

4. REGIMESKAPERE

Dette kapitlet vil analysere og diskutere aktører som jeg har valgt å klassifisere som *regimeskapere*. Saunier argumenterer for at dersom vi ønsker å forstå transnasjonal sirkulasjon, så spiller nettopp «regimeskapere» en nøkkelrolle. Som nevnt er graden av abstraksjon en av hovedutfordringene med Sauniers rammeverk for analyser. I dette kapitlet ønsker jeg derfor å utforske hvordan en slik studie av regimeskapere kan gjøres i praksis, og hva en slik analyse kan fortelle oss. Saunier beskriver «regimeskapere» som de menneskelige aktørene som skaper «helninger» som varer og produkter kan følge.¹⁹⁶ Uavhengig av den iboende materielle kapasiteten til ikke-menneskelige aktører, og den agensen de kan tolkes å ha hatt, vil det fremdeles være viljen og agensen til menneskelige aktører som setter i gang sirkulasjonen i nettverk. I dette kapitlet vil det dermed være de menneskelige aktørene som vil være i fokus, og hvordan disse gjennom sine roller aktivt påvirker mønstrene og karakteristikene til nettverk.¹⁹⁷

De menneskelige aktørenes roller vil bli analysert gjennom tre hovedkategorier. Den første hovedkategorien vil være *stater*. Her må det presiseres at det ikke er snakk om en uttømmende analyse av rollene til alle stater og deres storpolitiske avgjørelser. Analysen vil derimot sikte på å utforske institusjonelle rammer for mobilitet av varer og mennesker mellom stater. Det som vil settes under lupen her, er hvordan *traktater* ble måten disse statene påvirket nettverk på gjennom institusjonelle rammer.¹⁹⁸ Den andre kategorien som skal analyseres vil være dette kapitlets største og mest omfattende analyseobjekt, nemlig *mennesker*. Disse menneskelige aktørene vil analyseres gjennom situasjonene *handel* og *forflytning*. Det vil her inkluderes en analyse som ser på perspektiver for kinesiske menneskelige aktørers roller. Analysen av disse baserer seg på nærlesing av kildematerialet med Stolars perspektiv på arbeid med arkivmateriale. Utover dette vil denne hovedkategorien inkludere en analyse av menneskelige aktører i observasjonsstedene: *konsulat* og *kartell*. Hvordan kan disse aktørenes roller i treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina mellom ca. 1890 – 1937 tolkes i et

---

¹⁹⁶ Saunier, *Transnational History*, s. 74 – 75.

¹⁹⁷ *Ibid*, s. 77.

¹⁹⁸ Dette valget vil, som vises senere i kapitlet, bety at jeg ikke direkte analyserer opphevelsen av Mellomriksloven, konsulatstriden og unionsoppløsningen. Dette kommer av den nevnte avgrensningen at jeg ikke vil utføre en uttømmende analyse av alle stater og storpolitiske avgjørelser i perioden. Mellomriksloven, konsulatstriden og unionsoppløsningen vil brukes til å kontekstualisere analysens funn, der det er nødvendig.

transnasjonalt historieperspektiv? Og hvordan vil denne tilnærmingen gi en innsiktsgevinst i forståelsen av denne eksporten?

4.1 STATER OG TRAKTATER

Selv om et transnasjonalt historieperspektiv innebærer å skrive historie som flytter *stater* ut av sentrum som analyseobjekt, betyr ikke det at de ikke er viktige for det en studerer. Målet med analysen av stater er å nyansere forståelsen av masteroppgavens tematiske avgrensning gjennom å skrive en historie *med* nasjonalstater, ikke *om* nasjonalstater.¹⁹⁹ For denne masteroppgavens analyse har jeg dermed valgt å fokusere på hvordan stater påvirket nettverk gjennom *traktater*. Med traktater mener jeg traktater mellom to distinkte stater, som på en eller annen måte påvirket forholdet mellom dem. Det må også presiseres at påvirkningen traktater kan ha hatt opp mot nettverk ikke begrenses til tilfeller hvor traktater ble inngått, men også til tilfeller hvor traktater ble brutt.

Det er flere traktater som kunne vært inkludert i denne analysen, men jeg har her gjort et utvalg som er tettest opp mot masteroppgavens tematiske avgrensning og problemstilling. Derfor vil den videre analysen fokusere på en gruppe traktater som inkluderer: *Nanjingtraktaten*, *Kantontraktaten* og *tolltraktaten* av 1928 mellom Norge og Kina. Analysen av disse er sentral for masteroppgavens problemstilling da de omhandler geografiske områder hvor flere menneskelige aktører oppholdt seg, og arbeidet i. Et sentralt spørsmål i dette kapittelet vil derfor være: Hvordan vil en analyse med stater, og ikke om stater, påvirke hvordan andre aktører i tilknytning treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina, kan tolkes og forstås?

4.1.1 Nanjingtraktaten, Kantontraktaten og tolltraktaten av 1928

En av de mest sentrale historiske hendelsene som omtales i sammenheng med Kinas møte med vestlig påvirkning, er Opiumskrigene. Her vil rollen til *traktatene* som fulgte den første opiumskrigen; *Nanjingtraktaten* av 1842, *Kantontraktaten* av 1847 mellom kongeriket Sverige-Norge og Kina, og den senere *tolltraktaten* av 1928 mellom Norge og Kina analyseres. Som nevnt innledningsvis i kapittelet, var menneskelige aktører sentrale i å skape regimer som gjorde flyten av vare og produkter mulig. En analyse av disse traktatene vil sikte på å utvide forståelsesrammene for hvordan disse kan antas å ha representert et markant skille i samspeillet,

---

¹⁹⁹ Saunier, *Transnational History*, s. 8

og muligheter for samspill, mellom aktører i tilknytning eksporten av produkter fra treforedlingsindustrien. Selv om to av de nevnte traktatene faller utenfor tidsavgrensningen til masteroppgaven, er det nødvendig å ta dem med i analysen. Dette er grunnet den tredje forutsetningen for identifisering av sammenhenger og nettverk presentert i kapittel to: Nettverk, og aktørene som opererte i dem, eksisterte ikke i et vakuum, og må kontekstualiseres med tidligere aktørers evne til å åpne for muligheter, eller lage begrensninger.²⁰⁰

Etter den første opiumskrigen fra 1839-1842 ble Kina «åpnet» for mer omfattende vestlige tilgang. Dette skjedde gjennom Nanjingtraktaten av 1842, som gav vestlige interesser omfattende friheter. Dette inkluderte åpningen av fem nye traktathavner fra Guangzhou²⁰¹ i sør til Shanghai i nord. I tillegg ble Hongkong avstått til Storbritannia.²⁰² Dette var den første av det som i senere tid har blitt referert til som de ikke-gjensidige traktatene, og deres påvirkning på kinesiske forhold kan ikke poengteres nok. For første gang måtte Qing dynastiet rette seg etter avtaler som ble inngått på utenlandske styresmaktens premisser. Med Nanjingtraktatens mange revisjoner – samt nye avtaler mellom Kina og andre nasjoner – ble friheter som *ekstraterritorialretten*²⁰³ og de mange traktathavnene et bilde på det skjeve forholdet mellom Kina og utenlandske handelsinteresser.²⁰⁴ Denne gav også grunnlag for traktaten mellom Sverige-Norge og Kina, Kantontraktaten.

Kantontraktatens ble signert den 20. mars 1847 i Kanton, og dens fulle navn: «Handels- og Sjøfarts-tractat imellem Kongerigerne Sverige og Norge og det Ta-Tsing'ske Keiserdømme» gir klare indikasjoner på dens intensjon.²⁰⁵ Formålet med denne traktaten var, som ved Nanjingtraktaten, å sikre en fredelig sameksistens mellom kongeriket Sverige-Norge og Qing-imperiet. Også kongeriket Sverige-Norge kunne nå få fri tilgang til å drive handel i Kina via traktathavner, samt oppnå de samme godene som andre vestlige nasjoner måtte få gjennom sine avtaler.²⁰⁶ Et av punktene gav også grunnlag for at Sverige-Norge kunne opprette konsulater i de nevnte havnene.²⁰⁷ Disse traktatene og deres ubalanserte forhold mellom vestlige stater og

---

²⁰⁰ Saunier, *Transnational History*, s. 34.

²⁰¹ I kildematerialet og vestlig omtale av denne byen brukes navnet: Canton eller Kanton.

²⁰² Westad, *Restless Empire*, s. 43 – 44.

²⁰³ Brautaset, *Møter med Kina*, s. 42: Dette innebærer at utenlandske borgere som begikk lovbrudd skulle dømmes etter sin egen nasjons lover.

²⁰⁴ Brautaset, *Møter med Kina*, s. 42 – 43.

²⁰⁵ IHK Eda/L0014/0001. Norsk Handels- og sjøfartstraktater med Ta-Tsing Keiserdømmet i Kina.

²⁰⁶ Brautaset, *Møter med Kina*, s. 42 – 43.

²⁰⁷ IHK Eda/L0014/0001. Norsk Handels- og sjøfartstraktater med Ta-Tsing Keiserdømmet i Kina. s. 4 – 6.

Regimeskapere

Kina, er en sentral del av tidligere forskning på denne perioden. Traktater kan dermed tolkes å ha hatt en rolle i påvirkningen av nettverk tilknyttet denne masteroppgavens tematiske avgrensning. Denne relevansen er ofte påpekt i et storpolitisk perspektiv. Men hvordan kan traktaters rolle i samspill med eksport av produkter fra treforedlingsindustrien i Norge til Kina forstås med et transnasjonalt nedenfra-opp-perspektiv?

Ved første øyekast vil det være naturlig å anta at traktene beskrevet over var sentrale i å skape nettverk mellom stater. Derimot viser det seg, som historikeren Pär Cassel påpeker, at Kantontraktaten i seg selv ikke inneholdt det nødvendige for å kunne fungere på tiltenkt måte. Traktaten ble signert av Charles Frederick Liljevalch og Qing-aristokraten Tsi Yeng²⁰⁸, men Cassel trekker frem et viktig poeng: Traktaten ble kun ratifisert av kong Oscar I, aldri av Qing-keiseren. Dette var heller ikke et eksplisitt krav i traktaten.²⁰⁹ Med dette skulle en tro at Kantontraktaten mistet noe av fundamentet for sin rolle som regimeskaper for samspill mellom aktører i Norge og Kina. Hvordan kunne en traktat som ikke ble ratifisert, være gjeldende?

Samspillet mellom Norge og Kina som stater gikk ikke alltid som smurt, selv etter at Kantontraktaten var på plass. Cassel og andre har pekt på flere tilfeller hvor tilsettelsen av nye konsuler ofte møtte på skepsis og problematikk i møte med Qing embetsmenn, ettersom det etter deres syn ikke eksisterte noen enighet mellom nasjonene.²¹⁰ Men som Brautaset presiserer, hadde trolig dette underordnet betydning, ettersom keiseren hadde fastslått at alle vestlige land skulle nyte av de samme godene.²¹¹ At samspillet med menneskelige aktører fra Norge var anerkjent av det kinesiske keiserriket, understøttes når det pekes tilbake på det diplomatiske besøket i 1906, beskrevet i masteroppgavens innledning. Konsulatet og andre menneskelige aktørers tilstedeværelse og handlinger i Kina, trengte formodentligvis ikke en slik ratifisert avtale. Ikke før i 1928 kom en ny traktat på plass, i form av tolltraktaten mellom Kina og Norge. Denne skulle befeste handelsforholdet mellom statene, og skulle sikre at ingen mennesker fra den ene eller andre staten skulle betale mer toll enn andre i hverken Norge eller Kina. Dette var noe utenriksministeren til Nasjonalistregjeringen i Kina, C. T. Wang, mente bare var riktig, basert på det lange og gode forholdet mellom statene Kina og Norge.²¹² Sett i de kontekstuelle rammene for masteroppgavens tematiske avgrensning, er det viktig å ha med seg at dette var

---

²⁰⁸ IHK Eda/L0014/0001. Norsk Handels- og sjøfartstraktater med Ta-Tsing Keiserdømmet i Kina, s. 1.

²⁰⁹ Cassel, «Traktaten som aldrig var och fördraget som nästan inte blev», s. 1; 438; 443.

²¹⁰ Ibid, s. 450 – 451.

²¹¹ Brautaset, *Møter med Kina*, s. 44.

²¹² «Sino-Norwegian Treaty», 1928.01.12 s. 338.

samme år Nasjonalistene, med Chiang Kai-shek som leder, kom seirende ut av lengre interne stridigheter og flyttet regjering og hovedstad til Nanjing.²¹³

Det er dermed argumentert for at traktatene mellom Norge og Kina bør sees på som en kontekstuell ramme, og som symbolske for andre menneskelige aktører i masteroppgavens tidsavgrensning. Nanjingtraktaten dannet grunnlaget for de tenkte privilegiene Kantontraktaten kan sees på å ha gitt til Sverige-Norge, og senere til Norge som selvstendig stat. At den var viktig for hvordan aktører fra Sverige og Norge forholdt seg til aktørene i Kina vil vises gjennom senere kapitler. Derimot er det mye som tyder på at det var det symbolske fra Qing dynastiet, og senere Kina, som hadde mer å si for relasjonen enn *traktaten* i seg selv. Dette tilfellet tydeliggjør hvordan traktater kan sees i lyset av Sauniers tredje forutsetningen for identifisering av aktører: Kantontraktaten eksisterte ikke i et vakuum, og det kan sies at rollen stater hadde som menneskelig aktør til å påvirke nettverk, lå i den muligheten allerede åpnet opp for av Nanjingtraktaten. Selve ratifiseringen var ikke viktig for Qing dynastiet, da konsulatet fikk operere på lik linje med konsulat fra andre stater med ratifiserte traktater. Det var det konseptuelle og symbolske ved disse traktatene som skapte mulighetsrom og institusjonelt grunnlag for andre menneskelige aktørers deltagelse i nettverk tilknyttet masteroppgavens tematiske avgrensning.

4.2 MENNESKER; HANDEL OG FORFLYTNING

I denne delen av kapitlet er det *mennesker* som står i sentrum. Som beskrevet i kapittel to, er mennesker sentrale i nesten alle deler av et nettverk. Som Saunier presiserer, er nettopp mennesker som aktører komplekse analyseobjekt, da mellommennene levde og opererte gjennom større politiske og sosiale konstruksjoner.²¹⁴ Gjennom nærlesning av det varierte og omfattende kildematerialet, vil jeg anvende det analytiske rammeverket mot menneskers påvirkning av, og roller i, treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina. Her er imidlertid noen forbehold påkrevd før kapitlet fortsettes: Det er utallige menneskelige aktører som kunne ha blitt nevnt og analysert i dette kapitlet. Men en slik uttømmende beskrivelse av dem vil ikke være mulig i en masteroppgave av dennes omfang. Derfor vil de menneskelige aktørene som analyseres her, være et selektert utvalg. Jeg vil videre analysere mennesker som menneskelig aktør gjennom: *konsulat*, *kartell* og *compradorer*. Målet har ikke vært å finne de

---

²¹³ Brautaset, *Møter med Kina*, s. 21.

²¹⁴ Saunier, *Transnational History*, s. 36.

«viktigste» menneskelige aktørene – selv om noen av dem kan sies å ha hatt mer påvirkningskraft enn andre – men, ved å analysere dette utvalget gi et så nyansert bilde som mulig av hvordan mennesker deltok i, og påvirket, nettverk tilknyttet eksporten av produkter fra treforedlingsindustrien i Norge til Kina.

Den videre oppbyggingen av denne delen av kapittelet vil sikte på å strukturere og beskrive de ulike aktørenes påvirkning på en så oversiktlig måte som mulig. I kapittel to ble det presisert at menneskelige aktører påvirket nettverk i ulike situasjoner, og at de i disse situasjonene påtok seg ulike roller. Som nevnt tidligere, er *handel* en naturlig og sentral situasjon aktørene kan studeres i, tilknyttet masteroppgavens tematikk. Deretter vil aktørene analyseres sett i lys av situasjonen Saunier presenterer som *forflytning*.

4.2.1 Konsulat

Ansettelsen av den første svensk-norske generalkonsulen i Kanton i 1851 markerer starten på en offisiell kontakt mellom Sverige-Norge og Qing dynastiet.²¹⁵ På 1800-tallet var en konsuls og konsulattjenestes fremste oppgave å fremme og beskytte sin stats kommersielle interesser, og for Sverige-Norge hang dette tett sammen med den store, hovedsakelige norske, handelsflåten.²¹⁶ Deretter fulgte varierende oppgaver omfattende alt fra å sørge for at innkommende skip fulgte lover og reguleringer, til å sørge for sin nasjons undersåtters generelle velvære.²¹⁷ Ingrid Myrstad konkluderer i sin studie fra 2009 at det svensk-norske konsulatet gjorde nettopp dette i sin eksistens fra 1850-1905. Frem til sin oppløsning var de alt fra et handelspolitisk verktøy, til serviceorgan for rederinæringen, statlig informasjonskanal, og opplysnings- og hjelpesentral for landsmenn i og utenfor Kina.²¹⁸ Nyere historisk forskning av Aryo Makko påpeker hvordan det svensk-norske konsulatvesenet undergikk flere profesjonaliseringsprosjekt og forsøk på fornying, uten helt å nå opp til norsk kritikk og forventning av hva konsulatvesenet skulle være.²¹⁹ Denne uenigheten og konflikten rundt konsulatvesenet blir referert til som konsulatstriden, og hadde en stor rolle i unionsoppløsningen i 1905. Med disse rammene for konsulatets oppgave presentert, blir det naturlig å stille spørsmålet: Hva vil en analyse basert på det analytiske rammeverket gi

---

²¹⁵ Svarverud, «I Shanghais tjeneste», s. 31

²¹⁶ Makko, *European Small States and the Role of Consuls in the Age of Empire*, s. 22; s. 29 – 30.

²¹⁷ Berridge, James, «Consular functions», s. 53.

²¹⁸ Myrstad, «Generalkonsulatet i Kina», s. 87

²¹⁹ Makko, *European Small States and the Role of Consuls in the Age of Empire*, s. 35 – 37.

tolkningen av konsulatets rolle i eksport fra treforedlingsindustrien i Norge til Kina mellom 1890 – 1937?

Konsulatets første rolle som menneskelig aktør henger sammen med hvordan de spredte informasjon som bidro til markedsinnsikt for andre menneskelige aktører i tilknytning til treforedlingsindustrien. For næringslivet kom det månedlige oppdateringer fra konsulatet via Utenriksdepartementets: «Norges Oplysningskontor for Næringsveiene».²²⁰ Denne rollen kan spores i konsulatberetninger fra Shanghai helt tilbake til 1886, hvor det nevnes hvordan papir omsettes i byen. Generalkonsul Carl Bock er av den oppfatning at de norske og svenske produkter ikke skulle hatt problemer med å konkurrere med de tyske, som var ledende på dette tidspunktet.²²¹ Allerede i 1898 påpekte generalkonsulatet at statistikken de fikk fra det kinesiske tollvesenet før 1900, ikke var nøyaktig i sin beskrivelse av opprinnelseslandet til de importerte varene.²²² Rollen som informasjonsspreder i tilknytning til å gi menneskelige aktører markedsinnsikt er dermed en av rollene en kan tilegne konsulatet. Men hvordan utartet denne rollen seg etter århundreskiftet?

Ved opprettelsen av flere norske handelshus i Shanghai og Hong Kong i løpet av tidlig 1900-tall, ville det ikke være urimelig om dette endret seg. Dette ble derimot ikke tilfelle, og den manglende nøyaktigheten i statistikken vedvarte til langt ut på 1920-tallet. I 1924 var aktører i Norge forvirret over statistikken som ble sendt hjem av generalkonsulatet i Shanghai. Generalkonsul Nicolai Aall påpeker etter henvendelser fra aktørene at det kinesiske tollvesenets kilder var det eneste konsulatet hadde å gå ut ifra, og at generalkonsulatet alltid hadde vært klar på at disse ikke er pålitelige med tanke på opprinnelsesland.²²³ Så sent som i 1928 ble det gjort forsøk fra konsulatet på å få en mer nøyaktig oversikt, men som Inspektør Generalen for toll i det «kinesiske maritime tollvesen» presiserer: Ved mangel på opphavsdokument blir innklarerte varer kun registrert etter papirer fra importørene selv eller basert på shipping-dokumenter.²²⁴ Sammenligner en tall fra årsberetninger til De norske papirfabrikanter forening med den handelsstatistikken, er det store avvik. For eksempel registrerte den handelsstatistikken fra 1919 – 1927 store forskjeller sett opp mot kartellets egne tall. Papiret M. G. Cap kan brukes som eksempel, da statistikk for dette papiret var sentralt i årsberetningene til nevnte kartell.

---

²²⁰ I arkivmateriale etterlatt generalkonsulatet kan disse for eksempel leses i: UGSK, D/Db/L0209.

²²¹ KB, «Shanghai», 1886. s. 417.

²²² KB, «Shanghai», 1898. s. 820.

²²³ UGSK, D/Db/L0209/0003, H4-OIII-52/22. Papirmarkedet 1924. Brev datert 25.03.1924.

²²⁴ UGSK, D/Db/L0213/0005, H4-OIX-42/30. Brev datert 07.01.1928.

Kina var også et sentralt marked for M. G. Cap, derfor skal dette papiret analyseres nærmere i kapittel fem. Dette papiret var en del av en kombinert kategori i den handelsstatistikken, da under betegnelsen silkepapir. De største avvikene finner en i 1925, hvor kartellet registrerte 1308 tonn mer eksportert M. G. Cap til Kina enn det den offisielle statistikken viste, selv om kategorien i den offisielle statistikken også inkluderte annet silkepapir.²²⁵ Konsulatet kan dermed tolkes å ha – eller i det minste å ha forsøkt å ha – en bekreftende, avkrefte og forsikrende rolle i sammenheng med å ha oversikt over eksporten fra de menneskelige aktørene som var del i nettverk knyttet til treforedlingsindustriens eksport til Kina.

Det ovenfornevnte «problemet» med statistikken henger tett sammen med konkurransen fra det tyske markedet og frakten til traktathavnene. Som vist av Brautaset, var det vanlig frem til 1935 at den offisielle statistikken ikke skiller mellom omsettingsland og produksjonsland.²²⁶ Det er dermed vanskelig å si nøyaktig hvor mye av eksporten fra treforedlingsindustrien som faktisk gikk til Kina. Tyskland, og da spesielt Hamburg, var sentral som transitthavn og – som det skal vises senere i dette kapittelet – sentral i eksporten fra treforedlingsindustrien i Norge til Kina. I Borregaards jubileumsskrift utgitt i 1939 – for å feire 50 år med drift fra konsernets grunnleggelse i 1889 – blir Hamburg eksemplifisert som en viktig transitthavn for Borregaards generelle eksport, men også for deres rolle som befrakter, før første verdenskrig.²²⁷ På samme vis blir det i bedriftshistorien til Union Co. skrevet av Arnjolt Strømme Svendsen, trekkes Hamburg frem som en betydelig aktør for handel, da spesifikt tilknyttet markedene i Øst-Asia.²²⁸ Et sentralt eksempel kommer frem ved at agenturet Hoehnkes påpeker feil i statistikk generalkonsulatet har sendt hjem til utenriksdepartementet i 1924, på vegne av Union Co. De store tallene for Tyskland i generalkonsulatets statistikk når det gjelder import av forskjellige typer papir, kunne komme av at mellommenn i nettopp Hamburg stod for den avsluttende frakten til Shanghai og traktathavner.²²⁹ I et ekstrasnummer av informasjonsbladet «Træmassen» utgitt i 1914 av Frantz F. Melhuus, sekretæren til Norsk celluloseforening og Den norske tremasseforening, presenteres mengde eksportert mekanisk og kjemisk tremasse fra Norge i

---

²²⁵ For tall fra statistikken se tabell 7.3. For kartellets statistikk: PS A/L0002/0004. Generalforsamling og foreningsmøter IV. Årsberetning 1927. s. 22 – 25.

²²⁶ Brautaset, *Møter med Kina*, s. 132 – 133.

²²⁷ Schøning. «Borregaard som befrakter», s. 150 – 151. Etter første verdenskrig poengteres det at Borregaard hadde 1 til 2 seilinger fra Oslo i måneden til de aller fleste havner, deriblant til Kina.

²²⁸ Svendsen, *Union 1873-1973*, s. 119.

²²⁹ UGSK, D/Db/L0209/0003. H4-OIII-52/22. Papirmarkedet 1924. Brev fra Fritjof Hoehnke til generalkonsulatet angående feil i statistikk, datert 24.03.1924.

Regimeskapere

perioden 1909 til 1913, og til hvor.²³⁰ I tillegg listes det tall og statistikk fra konsulatvesenet i de landene det var størst eksport til.²³¹ Ser en på eksporten listet i SSB sin statistikk for 1909, ble det eksportert 2559 tonn mekanisk og 4800 tonn kjemisk masse til Tyskland. Men ser en på tallene Melhuus hentet fra konsulatene i Tyskland, var det ifølge disse ikke importert noe mekanisk- og kun 2411 tonn kjemisk tremasse dette år.²³² At Hamburg var sentral for eksporten fra norsk treforedlingsindustri, kan tolkes ut av det faktum at Melhuus splittet sin statistikk til Tyskland i to deler: «Hamburg» og «andre steder».²³³ Melhuus selv nevner i sin innledning til presentasjonen av statistikken at det er lett å se at tallene ikke stemmer overens, og grunnen til dette kunne være mye forskjellig. Men han poengterte at ofte ville «[...] utført kvantum strax er videreforsendt derfra og følgelig ikke figurerer som «indført» i sidsnevnte lands statistik.»²³⁴ Også konsulat i andre nasjoner enn Kina bidro dermed til nyttig informasjon for de menneskelige aktørene tilknyttet treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina. Det skal videre vises at denne rollen var mer nyansert enn å kun fremme norske menneskelige aktørers interesser.

Konsulatet kan tolkes å ha hatt en rolle som bindeledd mellom ulike aktører. I tillegg til rollene som informasjonsspreder og kontrollør i sammenheng med statistikk, fungerte også konsulatet som en kontrollør opp mot hvilke menneskelige aktører som ble del i nettverkene. Dette bidraget til markedsinnsikt kommer frem gjennom praksisen hvor konsulatet aktivt etterspurte kredittvurdering fra banker for interesserte aktører i Kina og gav – ofte selektivt – informasjon tilbake om hvilke aktører i Norge som kunne være interessante. I brevveksling med importfirmaet International Trading (China) Co., som ønsket å starte en papiravdeling i Shanghai for import, er det tydelig at en dårlig referanse fra banken stoppet mulig deltagelse i nettverk for denne aktøren. Konsul Nicolai Aall har enkelt merket brevet «grunnet daarlig referanse er intet videre foretat i denne sak.»²³⁵ Korrespondansen mellom papirprodusent Georg F. Helmer i Drammen og generalkonsul Nicolai Aall fra 1925-1931 viser at Aall var aktiv i sin

---

²³⁰ Tallene er sjekket opp mot SSBs publikasjoner for årene 1909 – 1913, som er tilgjengelige her: <https://www.ssb.no/a/histstat/publikasjoner/histemne-08.html>

²³¹ PS, D/Db/L0122/0004. A 1/3/0. Papirindustriens Historie, diverse saker. «Træmassen» skrevet av Frantz F. Melhuus 1914, s. 1 – 10.

²³² PS, D/Db/L0122/0004. A 1/3/0. Papirindustriens Historie, diverse saker. «Træmassen» skrevet av Frantz F. Melhuus 1914, s. 2; 6.

²³³ PS, D/Db/L0122/0004. A 1/3/0. Papirindustriens Historie, diverse saker. «Træmassen» skrevet av Frantz F. Melhuus 1914, s. 1 – 6.

²³⁴ PS, D/Db/L0122/0004. A 1/3/0. Papirindustriens Historie, diverse saker. «Træmassen» skrevet av Frantz F. Melhuus 1914, s. 1.

²³⁵ UGSK, D/Db/L0182/0004. H1-Bib-16/30. Importører i Kina søker forb. Med norske eksportører og fabrikanter. Brev fra International Trading (China) Co. til generalkonsulatet datert 02.10.1934.

rolle for å gi markedsinnsikt til denne norske menneskelige aktøren. Gjennom flere annonser i et bredt utvalg av aviser fikk Helmer kontakt med et flere kinesiske og ikke-kinesiske aktører i Shanghai.²³⁶ Denne typen informasjonsflyt skapte markedsinnsikt for aktører i Kina så vel som i Norge.

I visse tilfeller var kommunikasjon og informasjonsflyt mellom konsulatet og flere aktører av en personlige art. I 1928 forespurte Borregaard informasjon om et importørfirma Molnar & Greiner – basert i Wien med kontor i Shanghai – og deres anseelse i Kina.²³⁷ Dette resulterte i den sedvanlige banknotisen om firmaet fra Hongkong & Shanghai Banking Corporation. Det er i svarutveksling etter dette at det kan tolkes at hva kinesiske menneskelige aktører synes om de de drev handel med var viktig, både for de menneskelige aktørene i Norge, men også for konsulatet. Borregaard sender nemlig etter dette et brev privat til den som var konstituert generalkonsul i Shanghai; Lauritz Grønvold. Borregaards brev begynner «kjære Grønvold», og Grønvold svarer med «Kjære Ivar», som indikerer at det her også var snakk om relasjoner av privat karakter. I dette brevet, som var merket *strengt fortrolig*, refererer Grønvold at han «helt privat» og uten ansvar kunne referere til hva hans utspørring av en «papirmann» resulterte i:

Reklamasjoner fra kinesiske dealers side skal ha forekommet ganske hyppig, baade hvad vekt og kvalitet angaar. [...] Derfor har jo ikke firmaet noen meget høi anseelse blant kineserne. [...] Å gjøre forretninger med det fra Europa skulde vaere ubetenkelig.²³⁸

Konsulens beskrivelse her tydeliggjør hvordan de i sitt virke ofte endte opp med personlige relasjoner som farget deres syn og den informasjonen de sendte hjem til Norge. Denne sammenhengen har også blitt vist til av Frida Brende Jenssen, i sitt kapittel i boken *Møter med Kina*, om de personlige relasjonene og det personlige engasjementet som Nicolai Aall – som var generalkonsul i store deler av denne masteroppgavens tidsavgrensning – hadde ovenfor kinesere.²³⁹ Den rollen konsuler tok på seg i samspill med aktører i direkte tilknytting denne

---

²³⁶ UGSK, D/Db/10181/0005. H1-Bla-16/30. Norske firmaer (eksportører, fabrikanter) søker marked i Kina. Brevveksling mellom Georg F. Helmer og generalkonsul Nicolai Aall. Fra 1925 – 1931.

²³⁷ UGSK, D/Db/L0182/0002, H1-Bla-16/30. Norske firmaer (eskportører, fabrikanter) søker marked i Kina. Brev fra Aktieselskapet Borregaard datert 31.05.1928.

²³⁸ UGSK, D/Db/L0182/0002, H1-Bla-16/30. Norske firmaer (eskportører, fabrikanter) søker marked i Kina. Brev fra generalkonsul Lauritz Grønvold til Aktieselskapet Borregaard datert 30.08.1928.

²³⁹ Jenssen, «Mer enn en Shanghai gentleman», s. 77 – 88.

masteroppgavens tema, ble farget av deres forflytning til Kina, og i forlenget forstand deres personlige relasjon til menneskelige aktører i samfunnet rundt dem.

Denne personlige relasjonen gikk også mellom konsuler fra forskjellige nasjoner. Den 26. april 1928 mottok generalkonsulatet et brev fra den finske generalkonsulen Karl Gustaf Wähämäki i Shanghai. Her informerer han skriftlig at han har fått informasjon om at norske og svenske produsenter ikke fulgte en avtale i tilknytting til eksporten av papiret M. G. Cap til Kina. Denne avtalen i seg selv skal analyseres dypere i kapitlet, her blir det relasjonen mellom konsulene som er sentral. Den finske generalkonsulen Wähämäki hadde gjort nok undersøkelse, etter sine egne meninger, for å meddele sine kontakter i Helsingfors om avtalebruddet.²⁴⁰ Påfølgende dag sendte den norske generalkonsulen brev til utenriksdepartementet og opplyste om informasjonen. Der kan det leses at de to konsulene, i tillegg til skriftlig korrespondanse, hadde hatt en lengre telefonsamtale hvor denne informasjonen ble luftet.²⁴¹ Det som kommer frem her, tydeliggjør hvordan generalkonsulatets rolle kan beskrives å ha en dualitet. På den ene siden var det en pliktrettet meddelelse til finske interesser om informasjonen som var kommet dem for øret, mens det på den andre siden var en privat involvering med andre konsulater for å prøve å redde situasjonen.

Denne personlige relasjonen var viktig, og konsulen ønsket å bevare den. Gjennom brevet sendt til utenriksdepartementet presiseres det at informasjonen nevnt ovenfor kun ble gjort tilgjengelig ettersom den finske generalkonsulen ønsket å dele den, og ble gjort skriftlig, etter spesiell anmodning fra fungerende norske generalkonsul, Thorgeir Siqveland.²⁴² Informasjonen ble naturlig også gjort tilgjengelig for De norske papirfabrikanter forening. Dette var også ønsket fra Wähämäkis side, det eneste premisset den finske generalkonsulen satte for dette, var at han utenfor kommunikasjon med utenriksdepartementet og Siqveland kun skulle nevnes som en «papirinteressert finsk kilde».²⁴³ Det private bekjentskapet som her eksisterte mellom

---

²⁴⁰ UGSK, D/Db/L0213/0005. H4-QIX-42/30. Papirmarkedet i Kina. Brev fra K. G. Wähämäki til T. Siqveland datert 26.04.1928.

²⁴¹ UGSK, D/Db/L0213/0005. H4-QIX-42/30. Papirmarkedet i Kina. Brev fra T. Siqveland til Det Kgl. Utenriksdepartement datert 27.04.1928.

²⁴² UGSK, D/Db/L0213/0005. H4-QIX-42/30. Papirmarkedet i Kina. Brev fra T. Siqveland til Det Kgl. Utenriksdepartement datert 27.04.1928.

²⁴³ UGSK, D/Db/L0213/0005. H4-QIX-42/30. Papirmarkedet i Kina. Brev fra T. Siqveland til Det Kgl. Utenriksdepartement datert 27.04.1928.

Siqveland og Wähämäki viser hvor sterk det private farget og påvirket rollen konsulatet hadde som beskytter av en stats interesser.

4.2.2 Kartell

Kapittelet vil her fortsette med en analyse av menneskelige aktører innenfor kartell. Det vil her fokuseres på de roller de hadde sett i lys av situasjonen: *handel*. Det er flere faktorer som kan påvirke analysen av disse menneskelige aktørene. For det første kan ulike menneskelige aktører innad i kartell ha hatt ulike insentiver for det samarbeidet de inngår i. Disse insentivene kan være nyanserte, og i visse tilfeller umulig å gripe fatt i, ettersom kildegrunlaget jeg har brukt for å studere disse ofte er produsert av kartellene selv. Med grunnlag i masteroppgavens begrensninger relatert til omfang og tid har jeg valgt ikke å se på kildegrunlaget fra produsentene selv. Deres roller og perspektiver vil bli undersøkt og beskrevet gjennom hvordan disse kommer frem gjennom kartellenes virksomhet. Dermed vil beskrivelsen av de menneskelige aktørene variere mellom navngitte personer, produsenter og kartell. Analysen av de menneskelige aktørene som opererte gjennom kartell, vil forsøke å kaste lys over to spørsmål ved deres påvirkning av nettverk: Hvordan kan rollene kartell hadde i tilknytning treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina tolkes? Og hvordan tegner det et bilde av kartellet og dets medlemmer som menneskelige aktører?

I løpet av årene mellom 1870 og 1890 ble det etablert 55 nye tresliperier i Norge. Denne «metningen» blir også beskrevet av Hodne som en av grunnene til kartelldannelsen i 1890-årene, samt at det førte til en større frekvens for hvor ofte nye produkter ble fokus for produsentene.²⁴⁴ Sett i kombinasjon med de teknologiske og politiske moderniseringsprosessene beskrevet i kapittel en, tydeliggjør en slik «metning» av produsenter Levenstein og Suslows teorier: en respons hos produsentene til å gå inn i kartell var naturlig.²⁴⁵ Denne metningen henger, som vist i kapittel tre, sterkt sammen med den ikke-menneskelige aktøren trær og dets materielle kapasitet og agens. Samspillet mellom den store økningen i konkurranse som følge av denne «metningen» og agensen til trær, er en mulig forklaring for de mange kartellene som ble dannet i Norge og resten av Skandinavia i denne perioden. I et miljø

---

²⁴⁴ Hodne, *Norges økonomiske historie 1815-1970*, s. 89; 93 – 94.

²⁴⁵ Levenstein & Suslow (2015), «Cartels and Collusion: Empirical Evidence», s. 447.

preget av sterkere konkurranse og med markedsfordelingen som var blitt mindre distinkt, så de menneskelige aktørene til samarbeid for å opprettholde og øke sin markedsandel.

Sauniers presisering av at aktører ikke opererte i et vakuum kan også nyansere tolkningen her. Allerede i 1874 ble Komité for Træstoff-fabrikationen dannet. Her var målet å være et informasjonsorgan som ville gi medlemmene innsikt i produksjons-, pris- og markedsforhold i utlandet.²⁴⁶ Det var Christian Eilert Rasch Christophersen som dannet denne komiteen. Dette initiativ la grunnlag for hans engasjement til det som 16 år senere skulle bli dannelsen av det første treforedlingskartellet i Norge og Sverige; Den skandinaviske tremasseforening, som ble stiftet i 1890.²⁴⁷ Selv om målet, som navnet tilsier, kan tolkes å ha vært å samle de skandinaviske aktørene, fikk Christophersen kun med seg den norske siden av treforedlingsindustrien i de to landene. Det ble derfor i startfasen kun den norske avdelingen som var aktiv.²⁴⁸ Den skandinaviske tremasseforeningen fikk raskt norske underavdelinger for kjemisk og mekanisk tremasse, henholdsvis: Norsk celluloseforening i 1890 og Norsk tremasseforening i 1891. Den norske underavdelingen av Den skandinaviske tremasseforening hadde sitt stiftelsesmøte i 1893, og tok navnet De norske papirfabrikanter forening.²⁴⁹

De norske papirfabrikanter forening var en avdeling i det som var tenkt som et felles, skandinavisk kartell.²⁵⁰ I de første årene til dette kartellet ble det gjort flere forsøk på å stille i stand møter mellom den norske og svenske avdelingen.²⁵¹ Dette vitner om at det fantes et engasjement i det norske kartellet til å dra nytte av en felles identitet som kartellmedlemmer. Et slikt samarbeid ville virke som en naturlig løsning – sett i lys av Norges og Sveriges union – men det viser seg at den svenske avdelingen takket nei ved samtlige forsøk. Dette tidlige forsøket på samarbeid, eller ønsket om det, kan dermed sees i lys av aktørenes rolle som *eksportør*. Men det faktum at den svenske avdelingen av Den skandinaviske papirforeningen ikke ønsket å møte sitt norske søsterkartell, gir et bilde av et skandinavisk kartell som i sin første periode kun var skandinavisk i navnet.

---

²⁴⁶ Svendsen, *Union 1873-1973*, s. 52 – 53.

²⁴⁷ Fasting, *Den norske papirindustri historie: 1893-1968*, s. 64.

²⁴⁸ *Ibid*, s. 64.

²⁴⁹ *Ibid*, s. 95.

²⁵⁰ Selv om «Skandinavia» ble brukt var det kun snakk om en svensk og norsk avdeling.

²⁵¹ PS, A/L0001/0001. Referat 1892-1900. s. 1 – 10.

Regimeskapere

Det kan tolkes dit hen at dette hang sammen med spesifikke menneskelige aktører, da spesifikt Christian Eilert Rasch Christophersen. Her blir den kontekstuelle bakgrunnen for perioden mellom 1890 og unionsoppløsningen i 1905 sentral for forståelsen og tolkningen av det. Fasting gir i sin bok en tolkning av hvorfor aktørene i det svenske kartellet ikke ønsket å delta i møter med de norske aktørene. Han beskriver motviljen som et naturlig resultat av at Sverige på slutten av 1880-tallet gikk mer og mer i en proteksjonistisk retning, mens Norge hellet mot frihandel. Videre legger Fasting til grunn at det dårlige klimaet tilknyttet mellomriksloven og konsulatsaken var en underliggende årsak til at den svenske avdelingen ikke ønsket noe direkte samarbeid.²⁵² Om motviljen kom som følge av dette, eller av at Christian E. R. Christophersens bror, Wilhelm, var formann i departementskomiteen som i 1891 gav en innstilling til fordel for et eget norsk konsulatvesen²⁵³, har denne studiens undersøkelser ikke funnet direkte avklaring av.

Det er derimot tydelig at treforedlingsindustrien og næringslivet generelt fulgte prosessene med argusøyne. I tidsskrift *Farmand* kan det i utgaver i løpet 1897²⁵⁴ leses diskusjoner om effektene dette ville ha for norsk næringsliv.²⁵⁵ Tre svenske og tre norske aktører kom sammen og skrev et forslag til landenes regjeringer om en løsning som gagnet industri og næringsliv i begge land. Forslaget fikk aldri fotfeste, da begge regjeringer avsto forslaget. At dette kan ha farget de svenske aktørenes lyst og vilje til å samarbeide med de norske, vil ikke være en urimelig tolkning. Uavhengig av dette, gjennom samarbeid hadde aktørene nå større mulighet til å utøve markeds kontroll over markedene treforedlingsindustrien i Norge var en del av. Det var nå dannet grunnlag for større markeds kontroll gjennom kartellvirksomhet.

Allerede i de første møtene avholdt av De norske papirfabrikanters forening, kan det spores forsøk på samarbeid om priser og betingelser for salg. Dette var i løpet av kartellets første år, men det kommer ikke frem spesifikt hvorfor dette samarbeidet var ønsket.²⁵⁶ På møtet datert 1. oktober 1891 ble følgende forslag presentert av tre av kartellets medlemmer, relatert til priser og betingelser for eksport over Hamburg: Ingen måtte selge til lavere enn de foreslåtte priser, hverken over Hamburg eller andre steder.²⁵⁷ Dette var det første forslaget fremmet av kartellets

---

²⁵² Fasting, *Den norske papirindustri historie: 1893-1968*, s. 62 – 63; 64.

²⁵³ *Ibid: 1893-1968*, s. 64.

²⁵⁴ Året hvor opphevelsen som ble besluttet i 1895 skulle tre i kraft.

²⁵⁵ *Farmand*, «Mellemrigsloven», 7, nr. 4, s. 66; «Mellemrigsloven», 7, nr. 12, s. 266 – 267.

²⁵⁶ Fasting, *Den norske papirindustri historie: 1893-1968*, s. 95.

²⁵⁷ PS A/L0001/0001. Referat 1892-1900. s. 1 – 2.

medlemmer. Settes dette opp mot forskningen og teoriene om kartelldannelse av Levenstein og Suslow, er det vist at også norske produsenter ble påvirket av et mett og åpnere marked med større intensitet av konkurranse. I rollen som *eksportører* gikk de sammen for å kunne utøve markedsrett gjennom kartell. Et annet interessant moment som kommer frem fra av referatene fra disse møtene, er hvordan samarbeidet var tilknyttet handel og eksport over Hamburg.²⁵⁸

Dette forslaget tydeliggjør hvor viktig et eksportrettet samarbeid var for noen av kartellets medlemmer. Forslaget ebbet ut i intet, da det ble for mange innvendinger og usikkerheter påpekt fra de andre medlemmene. Dermed kommer det frem at selv om kartellets funksjon i sin rolle som menneskelig aktør var å stå som samlet front mot ellers sterkere aktører, betød det ikke alltid at medlemmer innad hadde like intensjoner og ønsket samme resultat. Lignende dissonans i deres intensjoner og ønsker ble i 1895 uttrykt av Abraham Grimstvedt.²⁵⁹ I et brev til Christophersen kommer det frem at han følte misnøye med arbeidet kartellet hadde fått utført så langt. Grimstvedt tegnet et dystert bilde av treforedlingsindustriens fremtid, og retter søkelys mot dårlige priser og hvordan de nå var verre enn under konjunktorene på 1870-tallet, beskrevet i kapittel én.²⁶⁰ I følge Grimstvedts brev så han på en økning i pris som eneste utvei, og at dette måtte skje ved rask «sammenslutning!»²⁶¹ Sett i lys av at kartellets referater fra generalforsamlinger før dette brevet ble forfattet viser flere prissamarbeid – eksempelvis samarbeidet om M.G. Cap fra 1894²⁶² – at spekteret av intensjoner og ønsker om hvordan et samarbeid skulle arte seg, var spredt blant kartellets medlemmer.

I tiden før århundreskiftet kan det spores en utvikling i de menneskelige aktørenes samarbeid innad i kartellet. Preliminært er den første form for samarbeid at statistikk over produksjon hos hvert medlem skulle overgis til kartellets sekretær.²⁶³ Ifølge Fasting var det helt opp til slutten av 1800-tallet ikke vanlig å gi tilgang til sin bedrifts produksjons- og salgstall, da industri generelt anså denne typen statistikk for å være «fabrikhemmeligheter».²⁶⁴ Videre utviklet

---

²⁵⁸ Også i sammenheng med analysen av konsulatets rolle ble dette trukket frem. Disse nettverkene analyseres ikke her, men det vil komme tilbake til dem i kapittel seks.

²⁵⁹ Foreningsmedlem i DNPF fra 1893 Ranheims bedriftsavis. Var disponent for Tinfos Papirfabrikk fra 1890, senere også for A/S Ranheim Papirfabrikk.

²⁶⁰ PS D/Db/L0117/0002. Brev fra Abraham Grimstvedt til Christian E. R. Christophersen datert 02.04.1885. pag. 1.

²⁶¹ PS D/Db/L0117/0002. Brev fra Abraham Grimstvedt til Christian E. R. Christophersen datert 02.04.1885. pag. 2

²⁶² PS A/L0001/0001. Referat1892-1900. s. 13.

²⁶³ PS A/L0001/0001. Udkast til Love. s. 1 – 4.

²⁶⁴ Fasting, *Den norske papirindustriens historie: 1893-1968*, s. 71.

Regimeskapere

samarbeidet seg også til andre instanser i deres foretak. I styremøte avholdt den 6. september 1894 gikk fabrikantene av papiret M. G. Cap sammen og kom til en overenskomst angående minimumspris.²⁶⁵ Under generalforsamlingen 18. desember 1895 var en av hovedsakene prisforholdene til alle papirsorter, og bestemmelser for disse.²⁶⁶ Etter hvert kan det også spores en samarbeidsavtale knyttet til eksport: på kvartalsmøtet i oktober 1899 vedtas det nemlig felles rammer for salgsbetingelser av papir til det utenlandske markedet.²⁶⁷ Dette tyder på at for de individuelle menneskelige aktørene i De norske papirfabrikanter forening tok det tiden frem til århundreskiftet før voksesmertene ikke lenger var tydelige, og de utnyttet det mulighetsrom kartellet gav dem.

I kapittel én ble de teoretiske aspektene av kartell presentert, også det som ofte refereres til som: oligopolproblemet. Grunnet problemets natur har det vært vanskelig å finne eksempler på om dette var tilfelle for de aktuelle kartellene. I kartellet Norsk celluloseforening viser det seg at medlemmet Mjøndalen Cellulosefabrikk lot seg friste av å selge under bestemte prisnivåer. I et brev i 1919, nøyaktig dato er ikke mulig å lese, etterspør kartellet informasjon i sammenheng med den innsendte statistikken. De påpeker at den viser salg av 400 tonn kjemisk tremasse til en pris som var langt under minimumsprisen som kartellet hadde blitt enige om.²⁶⁸ Det er slike spor som sporadisk er spredt gjennom kildegrunnet, så det er ikke unaturlig å tenke seg at flere så muligheter som Mjøndalen Cellulosefabrikk. Oligopolproblemet fristet dermed menneskelige aktører innad i kartellene.

Samarbeid forekom ikke kun på hjemlig front, men på tvers av grenser og på tvers av kartell. Som diskutert i sammenheng med analysen av *vann* i kapittel tre, var 1901 et turbulent år for de menneskelige aktørene som var medlem av Den skandinaviske celluloseforeningen. Prisene på cellulose hadde vært fallende, og var i slutten av juli 1901 på et veldig lavt nivå.²⁶⁹ Allerede våren 1901 hadde Den skandinaviske celluloseforening nedsatt en komite bestående av tre norske og tre svenske representanter for å utarbeide et forslag om felles innskrenkning av

---

²⁶⁵ PS A/L0001/0001. Referat 1892-1900. s. 13.

²⁶⁶ PS A/L0001/0001. Referat 1892-1900. s. 17.

²⁶⁷ PS A/L0001/0001. Udkast til Love. s. 36 – 39.

²⁶⁸ NC, B/Ba. Kopibok side 405. Brev tilsendt Mjøndalen Cellulosefabrikk 1919.

²⁶⁹ Farmand, «Wood Pulp» 11, nr. 30, s. 645. Markedet var stillestående og den høyeste prisen en fikk for cellulose hadde sunket helt til kr. 124 netto fob. (Free on board).

Regimeskapere

produksjonen for å få bukt med de fallende prisene. Målet var også å opprette kontakt med sine tyske og østerrikske motparter.²⁷⁰

Kartellene knyttet til produksjonen av kjemisk tremasse møtte sin tyske motpart, den Tyske cellulose union, representert av dr. Max Müller²⁷¹, i juli 1901 i Gøteborg. Der ble det diskutert mulighetene til å få på plass en felles handlingsplan for å stabilisere og forbedre markedet.²⁷² Dette nyanserer forståelsen av at kartellsamarbeid ikke var begrenset til mellom menneskelige aktører innenfor nasjonale grenser. På vegne av sine medlemmers eksportinteresser gikk disse kartellene sammen for å se på løsninger slik at kartellene fikk muligheter til å utøve større markeds kontroll. Da det blir feil å klassifisere slike eventuelle samarbeid som kartell i seg selv, viser det hvordan ideen bak hva et kartell var, og kunne gjøre, førte til transnasjonale forbindelser. Samarbeidet ble ikke noe av, da de tyske, norske og svenske kartellene ikke kunne bli enige om noen av forslagene.²⁷³

Forsøket på en samarbeidsavtale med de tyske og østerrikske celluloseunionene var ikke det eneste forsøket på transnasjonalt samarbeid i denne perioden. I 1920 var det prosesser i De norske papirfabrikanters forening som siktet mot et forsøk på samarbeid med både amerikanske, kanadiske, svenske og finske aktører.²⁷⁴ Ønsket om et slikt samarbeid kan knyttes til at de eksportrelaterte næringene i Norge, da spesielt treforedlingsindustri, opplevde tunge nedgangstider igjennom hele 1920-tallet. Spesielt var konkurransen fra Finland og Sverige stor, med sine store skoger og lett tilgang til råmaterialet.²⁷⁵ De norske papirfabrikanters forening gikk senere sammen med sine svenske og finske motparter og startet et samarbeid omfattende papirtypen *M. G. Cap*.²⁷⁶ Etter preliminnære møter, kom det i stand en avtale mellom den norske, svenske og finske kartellene hvor det ble satt en minstepris for salg. Slik kunne de unngå å underby seg selv, og dermed unngå en lavkonjunktur for samtlige fabrikker i treforedlingsindustrien.²⁷⁷

---

²⁷⁰ NC. Norsk Celluloseforening 1850-1915. Jubileumbok skrevet av foreningens styre i 1915. s. 55

²⁷¹ NC. Norsk Celluloseforening 1850-1915. Jubileumbok skrevet av foreningens styre i 1915. s. 55.

²⁷² Farmand, «Wood Pulp» 11, nr. 30, s. 645.

²⁷³ NC. Norsk Celluloseforening 1850-1915. Jubileumbok skrevet av foreningens styre i 1915. s. 57.

²⁷⁴ PS, A/L0002/0001. Generalforsamling og foreningsmøter. Generalforsamlingsreferat 12.03.1920, s. 3 – 4.

²⁷⁵ Sandvik, *Nasjonens Velstand*, s. 199 – 200.

²⁷⁶ Dette papiret har vist seg så sentralt for denne masteroppgavens tematiske avgrensning at dets materielle kapasitet og agens skal analyseres i kapittel fem.

²⁷⁷ PS, A/L0002/0001. Generalforsamling og foreningsmøter. Årsberetning 1920, s. 5.

Regimeskapere

Grunnlaget fra 1920 resulterte i flere samarbeid gjennom 1920-tallet. I slutten av 1927 ble det satt på plass en ny avtale knyttet til pris- og produksjonsregulering. Dette resulterte i en sammenslutning som fikk navnet De finske, norske og svenske capfabrikanter noteringsforening. Den skulle starte opp 1. januar 1928 og til og begynne med å operere i ett år og tre måneder.²⁷⁸ Fra et referat fra møte i april 1928 angående markedets stilling, ser en at dette samarbeidet har båret frukter. Det var nå blitt slutt på det som ble sett på som meningsløs konkurranse om ordrer fra det kinesiske markedet.²⁷⁹ Denne avtalen trekkes også frem av Fasting, da med et overveiende positivt ordelag.²⁸⁰ Grunnen til at akkurat denne avtalen trekkes frem, er at dokumenter etter generalkonsulatet i Shanghai tyder på at dette og tidligere samarbeid langt på vei ikke var noe glansbilde. Det blir tydelig at oligopolproblemet også kunne være et reelt problem i avtaler *mellom* kartell.

I sammenheng med konsulats roller ble det beskrevet hvordan den finske konsulen Wähämäki gav informasjon om et mulig avtalebrudd i denne avtalen. I responsen fra De norske papirfabrikanter forening kan det tolkes at de så på det som alvorlige anklager, som ikke har rot i virkeligheten.²⁸¹ Selv mener de nemlig at samarbeidet kunne klassifiseres som: «Dertil er den for fast underbygget og præget av viljen til samhold.»²⁸² Noen hadde derimot valgt å gå inn for den fristelsen som forbindes med oligopolproblemet.. Det presiseres av kartellet at det ikke er noen avtale mellom eksportørene, men at de hadde: «[...] loyalt søkt at opretholde de høiest mulig priser.»²⁸³ På samme måte presiserer et norsk agentur i Shanghai i et brev sendt til generalkonsulatet i tilknytning til denne saken, at de så på det som en stor mulighet at det var hos eksportørene, og ikke hos produsentene, det lå et problem.²⁸⁴ Dette åpner for tolkningsmuligheter av oligopolproblemet, nemlig at: eksport via mellommenn som kanskje var det egentlige problemet. Det er dermed vanskelig å faktisk spore om oligopolproblemet var et reelt problem for kartell knyttet til treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina. Dette

---

²⁷⁸ PS, A/L0002/0004. Generalforsamling og foreningsmøter IV. Årsberetning 1927, s. 23 – 24.

²⁷⁹ PS, A/L0002/0004. Generalforsamling og foreningsmøter IV. Årsberetning 1927, s. 23 – 24.

²⁸⁰ Fasting, *Den norske papirindustri historie: 1893-1968*, s. 216

²⁸¹ UGSK, L0213/0005, H4-OIX-42/30. Brev fra De norske papirfabrikanter forening til Generalkonsulatet, datert 31.05.1928.

²⁸² UGSK, L0213/0005, H4-OIX-42/30. Brev fra De norske papirfabrikanter forening til Generalkonsulatet, datert 31.05.1928.

²⁸³ UGSK, L0213/0005, H4-OIX-42/30. Brev fra De finske, norske og svenske M. G. Capfabrikanter noteringsforening til Generalkonsulatet, datert 12.06.1928,

²⁸⁴ UGSK, L0213/0005, H4-OIX-42/30. Brev fra C. Dahl, i agenturet med samme navn, til Generalkonsulatet, datert 30.04.1928.

eksempelet på uroligheter mellom aktørene, og den store mengden eksporterte produkter, gjør at det er det vanskelig å tenke at det ikke var tilfelle.

Kartellaktivitet kan også spores blant menneskelige aktører i Shanghai. Her var virksomheten til kartellene Shanghai Paper Importers Association og Chinese Paper Guild, sentral. Analysen og diskusjonen av disse vil skje sammen, ettersom den ene eksisterte på grunn av den andre. Nøyaktig når Chinese Paper Guild ble stiftet er uvisst, men fra stiftelsesmøtet til Shanghai Paper Importers Association viser at de hadde påvirket markedet lenge. Sistnevnte kartell ble dannet som følge av en forespørsel sendt fra Chinese Paper Guild til nærmest samtlige importører i Shanghai, hvor de bad om utsettelse på leveringstiden på bestilt papir.²⁸⁵ Grunnlaget for utsettelse var at området rundt Shanghai var preget av uroligheter og borgerkrig i denne perioden. I en artikkel i *The North China Daily News* poengteres at urolighetene gjorde at en ikke kunne frakte papir til indre Kina langs Yangtze.²⁸⁶ Shanghai Paper Importers Association kom frem til tre resolusjoner: Den første var at forslaget fra Chinese Paper Guild måtte avslås. Den andre var en felles bestemmelse om at alle kjøp skulle gjøres på c.i.f og c. grunnlag – henholdsvis «cost, insurance and freight» og «commision».²⁸⁷ Den siste var rettet mot det kinesiske tollvesen, og handlet om å få orden på statistikken både med tanke på type papir og opprinnelsesland.²⁸⁸ De involverte i Shanghai Paper Importers Association forsøkte dermed påvirke markedet sammen. Hvem var så med i dette kartellet?

Tidligere forskning på norske agenturer i Shanghai og Kina har vært tungt rettet mot deres arbeid for promotering av norsk næringsliv, og oftest i sammenheng med shipping.²⁸⁹ Ser en på medlemslisten til Shanghai Paper Importers Association, ser en at de norske agenturene Haslund, Tom & Co. Ltd., O. Thoresen & Co. samt Frithjof Hoehnke var med fra oppstarten, i tillegg var C. Dahl og Ragnar Olaussen representanter for to ikke-norske importører. Alf Bye,

---

²⁸⁵ UGSK, D/Db/L0209/0003, H4-OIII-52/22. Papirmarkedet 1924. Referat første møte for Shanghai Paper Importers Association datert 12.11.1924. s. 1 – 2.

²⁸⁶ UGSK, D/Db/L0209/0003, H4-OIII-52/22. Papirmarkedet 1924. Utklipp fra *The North China Daily News* «Standardization of Contracts», 25.02.1925.

²⁸⁷ Disse bestemmelsene for frakt, sammen med f.o.b. (Free on board), var standard forretningspraksis hos vestlige aktører.

²⁸⁸ UGSK, D/Db/L0209/0003, H4-OIII-52/22. Papirmarkedet 1924. Referat første møte for Shanghai Paper Importers Association datert 12.11.1924. s. 1 – 4.

²⁸⁹ I Camilla Brautaset's kapittel: «En maritime silkerute» i boken *Møter med Kina* trekkes agenturene Oluf Thoresen & Co., Haakon Wallem & Co og Bruusgaard Kiøsterud & Co. som sentrale for norsk shipping til Kina og i kystfart der. Som nevnt i kapittel én er det blitt skrevet flere masteroppgaver med lignende tematikk, da til eksempel Ingvild Helles *Med verdifull last* og Espen Storms *Det Oversøiske Compagnie*. Elisabeth Eide og Rune Svarveruds artikkel i Norsk Sjøfartsmuseums årbok fra 1998 fokuserer også på de samme aspektene ved disse agenturene.

Regimeskapere

representanten til Frithjof Hoehnke, ble også valgt til å være kartellets sekretær.²⁹⁰ Kinesiske handelsmenn, både store og små aktører, spekulerte i kjøp av papir fra importørene og hovedproblemet lå i at det var vanskelig å ha kontroll på alle de små aktørene. De kinesiske aktørene hadde ingen faktiske, pengemessige investeringer i bestillingen, og importørene anså dette som gambling med importørens kapital.²⁹¹ Dette kartellet er dermed et eksempel et samarbeid for å kunne bedre mulighetene til markedskontroll mellom menneskelige aktører fra forskjellige stater. De nevnte bestemmelsenes andre punkt, om bestemmelser for kjøp, henger sammen med at intensiteten i markedet var stor for importørene.

Det intuitive er å tenke at Chinese Paper Guild ville være en motpol mot Shanghai Paper Importers Association, men det var ikke tilfelle. Chinese Paper Guild svarte allerede før andre møte at de selv ønsket at bestilling skulle skje på c.i.f. basis, bestemmelsene skulle da gjelde fra 01.01.1925.²⁹² Samarbeidet mellom disse kartellene var for å få kontroll på markedet, og dermed bedre sine prisforutsetninger. En del av disse bestemmelsene var at signerte medlemmer av begge kartellene kun skulle drive handel med hverandre.²⁹³ Dette er et eksempel på hvordan forsterket deltagelsesmuligheter i nettverk for noen, betød at andre ble ekskludert. Fra Shanghai Paper Importers Associations møtereferat 22.10.1925 kan det leses at:

The small buyers and brokers have been forced out of the market, and the big dealers [Chinese Paper Guilds medlemmer], whom we want principally to support, have benefited by the situation. Better prices have been obtained, and consequently better profit, since the purely speculative elements have been eliminated.²⁹⁴

Det tette samarbeidet blir også tydelig når de sammen dannet en gruppe på seks voldgiftsdommere, hvorav tre skulle være «utlendinger» og tre skulle være «kinesere».²⁹⁵ Dette var noe som de vestlige menneskelige aktørene først mente var unødvendig, men som de

---

²⁹⁰ UGSK, D/Db/L0209/0003, H4-OIII-52/22. Papirmarkedet 1924. Referat første møte for Shanghai Paper Importers Association datert 12.11.1924. s. 4; Referat andre møte for Shanghai Paper Importers Association datert 12.12.1924. s. 1.

²⁹¹ UGSK, D/Db/L0209/0003, H4-OIII-52/22. Papirmarkedet 1924. Referat første møte for Shanghai Paper Importers Association datert 12.11.1924. s. 2 – 3.

²⁹² UGSK, D/Db/L0209/0003, H4-OIII-52/22. Papirmarkedet 1924. Referat andre møte for Shanghai Paper Importers Association datert 12.12.1924. s. 3.

²⁹³ UGSK, D/Db/L0209/0003, H4-OIII-52/22. Papirmarkedet 1924. Utklipp fra The North China Daily News «Standardization of Contracts», 25.02.1925.

²⁹⁴ UGSK, D/Db/L0209/0004, H4-OIII-84/26. Papirmarkedet 1925. Referat fra møte 22.10.1925, s. 1.

²⁹⁵ UGSK, D/Db/L0209/0004, H4-OIII-84/26. Papirmarkedet 1925. Referat fra møte 22.10.1925, s. 2.

etterkom og etter innførsel så som nyttig. At det var uvanlig å involvere kinesere på en slik måte, likestilt i en voldgiftsdomstol, tydeliggjøres av det faktum at Shanghai Paper Importers Associations diskuterte dette med en representant fra en norsk papirmølle. Representanten antok dog at de skandinaviske papirkartellene ville godta en slik voldgiftsdomstol, ettersom Shanghai Paper Importers Associations best kjente markedet og situasjonen.²⁹⁶ Samarbeidet var, ifølge Shanghai Paper Importers Associations egne referater, fruktbart, og markedskontroll gjennom kartelldannelse kan tydelig ha fungert, til begges tilfredsstillelse.²⁹⁷ Hvordan dette påvirket de kinesiske menneskelige aktørene som ikke var del av Chinese Paper Guild, vil bli diskutert i neste delkapittel.

4.2.3 Perspektiv på kinesiske aktører og *compradorenes* rolle

I denne delen av analysen vil jeg rette fokuset mot: *compradorer* og kinesiske aktørers perspektiv. Som beskrevet i kapittel en, begrenses innsikten i kinesiske aktørers perspektiver i denne masteroppgaven av det tilgjengelige kildematerialet. I denne delen vil jeg derfor høste fruktene av perspektivene fra Ann Laura Stolors bok *Along the Archival Grain*. Før jeg begynner på analysen, vil jeg kort beskrive hva en *comprador* var, for deretter å svare på følgende spørsmål: Hvordan kan de kinesiske menneskelige aktørene og perspektiver på deres roller tolkes ut ifra brukt kildemateriale? Og hvordan har disse menneskelige aktørene hatt en rolle i påvirkningen av eksporten fra treforedlingsindustrien i Norge til Kina mellom 1890-1937?

Før Nanjingtraktaten av 1842 åpnet opp flere traktathavner, var vestlig handel begrenset til havnebyen Guangzhou, videre referert til som Kanton. Her var det visse handelsmenn, hong-handelsmennene, som var lisensiert av tjenestemenn fra Qingdynastiet. Disse etablerte etter hvert et handelslag som ble omtalt som «cohong», ofte forkortet til bare «hong». Etter at flere havner ble tilgjengelige for europeiske menneskelige aktører, markerte det slutten på monopolet disse hong-handelsmennene hadde.²⁹⁸ I dette systemet eksisterte allerede *compradoren*, som bindeleddet mellom hong-handelsmennene, tjenerne og arbeiderne.²⁹⁹ Men etter Nanjingtraktaten og opphevelsen av hong-systemet endret rollen til *compradorene* seg. De ble

---

²⁹⁶ UGSK, D/Db/L0209/0004, H4-OIII-84/26. Papirmarkedet 1925. Avisutklipp fra The North China Daily News; «Paper Importers Association», 20.02.1926.

²⁹⁷ UGSK, D/Db/L0209/0004, H4-OIII-84/26. Papirmarkedet 1925. Referat fra møte 19.02.1926, s. 2.

²⁹⁸ Hao, *The Comprador in Nineteenth Century China*, s. 2 – 3.

²⁹⁹ *Ibid*, s. 46.

Regimeskapere

nå ansatt av vestlige aktører for å fungere som formann i selskapet. Denne nye rollen utviklet seg raskt fra å være en formann i selskapet, til å være en forretningsassistent og den offisielle mellommannen i tilknytting til utenlands handel.³⁰⁰ Compradorene var en sentral del av ikke-kinesiske menneskelige aktørers virke i Kina. Compradorens rolle i tilknytting agenturer og handelshus har blitt poengtert tidligere av blant annet Elisabeth Eide og Runde Svarverud. Fokuset her er hvordan compradoren var norske skips bindeledd til havnemyndigheter og mellom kinesisk mannskap og kapteiner, da det var vanlig med kinesisk mannskap.³⁰¹

De kinesiske handelsmennene hadde mer markedsrett enn det et nasjonssentrert syn vil gi. I analysen om kartellets rolle ble det argumentert for at Chinese Paper Guild var i en posisjon til å utøve markedsinnflytelse for sine kinesiske menneskelige aktører. For de som falt utenfor disse kartellene, kan det spores at det ikke var en bedring av situasjonen, og frustrasjonen var også stor hos mindre, vestlige menneskelige aktører. En artikkel signert H. B. C. fremholder hvordan de aller fleste mindre aktørene fremdeles måtte forholde seg til de «spekulative kineserne».³⁰² Han trekker frem et eksempel hvor han måtte betale toll for en forsendelse, ettersom den kinesiske handelsmannen mente at designet ikke stemte med bestillingen. Hvordan var «standardiserte kjøpsbestemmelser» nyttige for ham, når i tillegg de kinesiske handelsmennene unngikk den standardiserte avtalen når det passet dem?³⁰³ Også i jubileumsboken til Borregaard, *Borregaard 1889 – 1939 The Kellner Partington Paper Pulp Co. Ltd.*, poengteres det at i Borregaards eksport til Kina, prioriterte de å gå via importørfirma, ettersom de da unngikk de «mangfoldige spekulant-grossister» som kunne utøve innflytelse på markedene i innlandet.³⁰⁴ Ved nærlesning av kildematerialet som er etterlatt, kan det argumenteres for at kinesiske aktører utnyttet de helningene stater lagde som regimeskapere, like mye som vestlige aktører. Og det skal vises at balansen var vendt i favør de kinesiske menneskelige aktørene, ikke de vestlige.

---

³⁰⁰ Hao, *The Comprador in Nineteenth Century China*, s. 48 – 49.

³⁰¹ Eide, Svarverud, «Norsk sjøfart, handel og forretningsdrift i det gamle Shanghai», s. 16 – 17.

³⁰² UGSK, D/Db/L0209/0003, H4-OIII-52/22. Papirmarkedet 1924. Avisutklipp fra The North China Daily News; «Standardization of Contracts», 27.02.1925.

³⁰³ UGSK, D/Db/L0209/0003, H4-OIII-52/22. Papirmarkedet 1924. Avisutklipp fra The North China Daily News; «Standardization of Contracts», 27.02.1925.

³⁰⁴ Aall Jr., «Borregaard i China», s. 213.

Regimeskapere

Bildet av kolonimaktene som deler opp det kinesiske keiserriket i den politiske tegningen «China -- the cake of kings and... of emperors»³⁰⁵ er blitt nærmest symptomatisk med vestlig forståelse av denne masteroppgavens periodiske avgrensning. I konsulatberetningene fra Shanghai 1898 påpekes det at de kinesiske og vestlige kjøpmenn er likestilte, noe som førte til at kinesiske menneskelige aktører fortrenget og utkonkurrerte de vestlige gjennom samhold. Dette var ifølge beretningen tilfellet i samtlige traktathavner, bortsett fra Shanghai. Det berettes også at oppfatningen var at de kinesiske menneskelige aktørene hadde større markeds kontroll og markedstilgang, de var rett og slett på alle måter bedre stilt, og bedre enn, de vestlige menneskelige aktørene.³⁰⁶ Å si at Kina ble delt opp i territorier med kontroll av europeiske stormakter blir da kun gjeldene hvis det studeres med et topp-ned perspektiv. Områdene de europeiske stormaktene merket av på kart var ikke områder med total kontroll, men med tilgang til marked på kinesiske aktørers premisser.

Figur 4.1: Originaltittel "En Chine Le gâteau des Rois et... des Empereurs".
Publisert i: "Le Petit Journal".

Den kinesiske menneskelige aktøren som hadde størst rolle i tilknytting treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina var den tidligere nevnte *compradore*. *Compradore* var en sentral del av handel mellom menneskelige aktører i traktathavnene. At de vestlige aktørene var bevisst på denne rollen eksemplifiseres i at Shanghai Pulp and Paper Co. i 1902 gjorde et poeng utav å påpeke at de var de *eneste* i Shanghai som ikke hadde en. Derimot hadde de nok kinesiske menneskelige aktører som hadde samme funksjon, da de hadde to kinesere i sitt styre.³⁰⁷ I et informasjonshefte fra 1899 fra det amerikanske statistiske byrå blir det sagt at: «[...] a firm that had no "comprador" would do no business». Samme utgivelse påpeker at enhver som prøver gjøre handel uten, vil møte så mange hindringer at de fort vender tilbake til *compradore*.³⁰⁸ De kinesiske aktørenes evne til tilpassing gir et inntrykk av dem som aktive og, til tider,

³⁰⁵ Henry Meyer, *En Chine Le gâteau des Rois et... des Empereurs*, 16.01.1898. Wikimedia Commons lest 01.11.2020. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:China_imperialism_cartoon.jpg

³⁰⁶ KB, «Shanghai»1899, s. 818 – 819.

³⁰⁷ «Shanghai Pulp and Paper Co., LD.», North-China Herald and Supreme Court & Consular Gazette (1870-1914), s. i-ii, 12.03.1902.

³⁰⁸ Austin, *Commercial China in 1899*, s. 2216.

dominerende i møte med vestlige aktører. De lærte seg språket og skikkene til de vestlige handelsmennene, og på den måten visste de hvordan de skulle håndtere dem.³⁰⁹

Dette kan da også bety at de visste hvordan de skulle utnytte vestlige aktører. Som nevnt tidligere i analysen, var flere aktører i den situasjonen at kinesiske handelsmenn kunne velge og vrake om de mente en ordre var etter de betingelser som var fastsatt eller ikke. I den nevnte artikkelen fra H. B. C., gir vedkommende en fremstilling som tilsa at hans *comprador* var motvillig til å forhindre kinesiske aktører å inngå avtaler med han, selv om dette hadde store muligheter til å skje på hans økonomiske bekostning.³¹⁰ Kinesiske handelsmenn og *compradorene* hadde vestlige øyne i lang tid vært noen som aldri feilet i å oppfylle sine forpliktelser.³¹¹ Men grunnet introduksjoner til vestlig handelsmetoder, fikk de innsyn i måter en kunne drive handel på med risiko, og at «principle of responsibility» ikke var gjeldene i handel med vesten.³¹² Historikeren Yen-P'ing Hao har bidratt til en dypere forståelse av *compradorens* ulike roller. *Compradoren*, og andre kinesiske aktører, hadde skjønt viktigheten av det skriftlige i vestlig retts- og forretningspraksis, og utnyttet dette i rettsaker mot agenturer og handelsmenn.³¹³ Grunnet manglende språkkunnskap og manglende oversikt over markedet de var en del av, hadde ikke de vestlige menneskelige aktørene noen spesiell mulighet til å kontrollere nøyaktig hva *compradorene* tok seg til. Dette eksemplifiseres ved en domsavsigelse hvor det blir presentert at for *compradorer* var det en vanlig praksis å ha tre regnskap: Et regnskap på engelsk, dette var *firmaboken*. Deretter *Compradorens* oversikt over transaksjoner med det kinesiske markedet på vegne av selskapet, på kinesisk. Det siste var *compradorens* oversikt over alle forhold med kinesiske banker, både på vegne av selskapet og ham selv, også denne på kinesisk. Domsavgivelsen påpeker at det ikke kan forventes at et selskap har oversikt over mer enn det som står i *firmabøkene* på engelsk.³¹⁴

Forståelsesrammene for hvordan kinesiske aktører og *compradorer* påvirket nettverk i tilknytting til treforedlingsindustrien eksport fra Norge til Kina, henger tett sammen med

---

³⁰⁹ KB, «Shanghai», 1899, s. 818 – 819.

³¹⁰ UGSK, D/Db/L0209/0003, H4-OIII-52/22. Papirmarkedet 1924. Avisutklipp fra The North China Daily News; «Standardization of Contracts», 27.02.1925.

³¹¹ Arnold, *China a Commercial and Industrial Handbook*, s. 385.

³¹² Hao, *The Comprador in Nineteenth Century China*, s. 199. Dette prinsippet gikk ut på at som leder for de arbeidende og alle transaksjoner stod *compradoren* absolutt ansvarlig for alle feil og ugjerninger noen under han måtte ha begått.

³¹³ Ibid, s. 199 – 201.

³¹⁴ «Li Yue Bank v. China Import and Export Lumber Co., Ld», North-China Herald and Supreme Court & Consular Gazette (1870-1914), s. 516, 29.05.1909.

tolkningsprosessen av kildematerialet en har tilgjengelig. Det som har vært tilgjengelig for denne masteroppgaven, viser vestlige perspektiv og vestlige tanker om hvordan kineserne oppførte seg og handlet. Men med en utvidet forståelse for hvordan kildematerialet kan leses og forstås, kan de kinesiske menneskelige aktørene tolkes å ikke ha vært i en passiv og undertrykket rolle i nettverk. De tok aktivt del i handel, spesielt etter å ha lært hvordan vestlige drev handel. De utnyttet at de vestlige ikke lærte seg deres språk, og så at de kunne utnytte et system som var basert på kapitalisme og ikke prinsipper basert på ære. Dermed var deres agens til å ta kontroll i relasjoner sterk. Denne strakk seg også utenfor traktathavnene.

Som diskutert under rollen til konsulatet, ble deres rolle som bindeledd i kontakt mellom menneskelige aktører viktig. I et brev fra konsul Nicolai Aall til Norges opplysningskontor for næringsveiene merket fortrolig, påpekte han sin overraskelse over agensen til flere kinesiske menneskelige aktører. Flere av disse, og ofte de beste, hadde opprettet direkte kontakt med norske menneskelige aktører som produserte papir.³¹⁵ At dette betød risiko ettersom *konsulatet* ikke hadde full oversikt, var reelt. Men, det sier også noe om den agensen og viljen kinesiske menneskelige aktører hadde til å delta og komme inn i nettverk tilknyttet treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina.

4.3 TYPOLOGISERING AV AKTØRENE

Det har gjennom analysen av stater, konsulatet og konsulenes rolle i tilknytting nettverk involvert i eksport fra treforedlingsindustrien i Norge til Kina, blitt åpnet muligheter for at deres rolle kan typologiseres på flere måter. Myrstads konklusjon om konsulats rolle som et handelspolitisk verktøy som opererte som opplysnings- og hjelpesentral for landsmenn i og utenfor Kina var tydelig, også etter hennes masteroppgaves avsluttende tidsavgrensning 1905. Rollene konsulatet tok på seg kan best typologiseres som fasilitator og vedlikeholder. For mange menneskelige aktører i Norge var generalkonsulatet eneste måte som var tilgjengelig for å komme i kontakt med menneskelige aktører i Kina. I denne typologiseringen som fasilitator var det kontrollerende aspektet til konsulatet viktig, da spesielt i form av kreditt og anseelse. På samme måte var konsulatet en vedlikeholder da de opprettholdt tilgangen menneskelige aktører hadde til nettverk knyttet til treforedlingsindustriens eksport til Kina. Under disse kategoriseringene går også konsulatets arbeid med å spre informasjon, både til menneskelige

---

³¹⁵ UGSK, D/Db/L0177/0005, H1-AII-87/22. Eksportører og importører i Kina. Brev fra Nicolai Aall til Norges opplysningskontor for næringsveiene. Datert 12.0.1922.

Regimeskapere

aktører i Kina og til menneskelige aktører i Norge. Rollen som kontrollør gjør også at konsulatet kan typologiseres som en obstruktør. Gjennom sin dype, og ofte personlige, innsikt i markedet, var de i en unik posisjon til å velge og vrake hvem menneskelige aktører i Norge skulle komme i kontakt med. Dette gjaldt også da menneskelige aktører i Kina ønsket å komme i kontakt med mulige samarbeidspartnere i Norge. Ser en på disse typologiseringene med et transnasjonalt perspektiv, er det følgelig vist at selv om konsulat, og da spesielt generalkonsulatet, var ment som et bindeledd mellom nasjoner, fungerte de på tvers og gjennom disse enhetene. Likeledes fungerte da de mange traktatene mellom vestlige stater og Kina som fasilitører, ved at de gav mulighetsrom for nettverksdannelse.

De mange kartellene som opererte i masteroppgavens tidsavgrensning kan, som konsulatet, typologiseres gjennom det analytiske rammeverket på flere måter. I grove trekk vil samtlige av de analyserte kartellene kunne klassifiseres som *fasilitører*. Selve poenget med kartellene henger sammen med nevnte teorier fra Levenstein og Suslow om et ønske om sammen å kunne påvirke et marked som de hver for seg var for små til å påvirke alene. Det har blitt vist at kartell i seg selv kan beskrives som en transnasjonal kraft. Selve ideen om hva et kartell kunne gjøre alene gjorde at kartell samarbeidet, og på tvers av grenser. Samarbeid mellom skandinaviske land var fremtredende, men også forsøk med andre europeiske kartell. I Kina dannet det seg også, grunnet ønske om større markedsinnflytelse og kontroll, kartell i tilknytning masteroppgavens tematiske avgrensning. På samme måte fungerte de da som vedlikeholdere, for når nettverk først var på plass, inngikk de avtaler og utførte kontroll ovenfor menneskelige aktører utenfor kartellene, noe som sørget for at tilgangen til nettverk for kartellets medlemmer ble vedlikeholdt.

Dette avslører også dualiteten i hvordan kartell og de menneskelige aktørene i dem kan typologiseres. De kan nemlig også typologiseres som obstruktører og destruktører. Disse typologiseringene henger tett sammen med at de som ikke var medlem av kartell, stod utenfor muligheten til å ta del i markedsinnflytelsen de brakte med seg. Dette har blitt argumentert for gjennom analysen av Shanghai Paper Importers Association og Chinese Paper Guilds samarbeid, hvor små forhandlere av både kinesisk og vestlig nasjonalitet fikk sine muligheter til deltagelse destruert. Dette har også vist hvordan det transnasjonale perspektivet har bidratt til å se hvordan det indre påvirket det ytre, i at bestemmelser mellom kartell i Kina fikk påvirkning på menneskelige aktører i Norge. Dette kan eksemplifiseres med hvordan

Regimeskapere

direkteeksporten fra Norge økte fra 15 000 tonn i 1924 – Shanghai Paper Importers Associations opprettelse – til 25 000 tonn i 1925 og 32 000 tonn i 1928.

Til slutt har perspektiv på de kinesiske aktørenes roller blitt analysert, da med spesielt fokus på comradorene. Perspektivene på kinesiske aktører har allerede blitt eksemplifisert gjennom analysen av kartell, men de blir enda mer tydeliggjort i analysen av comradorene. Samhandlingen mellom kinesiske menneskelige aktører blir i kildegrunnlaget beskrevet som å ha utviklet seg fra noen som aldri brøt løfter, til aktører som aktivt spekulerte og var upålitelige. Inntrykket som gis, er at disse aktørene var bakstreverske og usiviliserte. Men ved å se forbi det som blir beskrevet, kan forståelsen og tolkningen av dem utvides. De kan dermed beskrives på samme måte som det kartellene kan: de sørget for markeds kontroll og tilgang for norske menneskelige aktører. Samtidig opererte de på forskjellige måter i rollen som vedlikeholder, obstruktør og destruktør for andre menneskelige aktører, både kinesiske og vestlige.

Som sagt innledningsvis, har jeg i dette kapitlet forsøkt å anvende det analytiske rammeverket i praksis på regimeskapere, alt satt inn i et transnasjonalt historieperspektiv. Med bakgrunn i analysen kan det argumenteres for at det analytiske rammeverket fungerer og er formålstjenlig i denne sammenhengen. Rammeverket gir et verktøy for å beskrive rollene til de ulike aktørene, og det transnasjonale perspektivet er spesielt velegnet for å tolke nettverk og dynamikk som går på tvers og gjennom nasjonalstatlige rammer.

5. PRODUKT OG DETS MATERIALITET

I dette kapitlet skal det tas sikte på å anvende mitt analytiske rammeverk i en analyse av produktene *papir* og *aviser*. Som i kapittel tre vil Sauniers typologisering av objekter, samt LeCains ny-materialistiske perspektiver også være sentrale i analysen her. Valget av papir og aviser som studieobjekt henger direkte sammen med valget, og analysen, av trær i kapittel tre. Analysen vil dermed bygge videre på den analyserte ikke-menneskelige aktøren trær, og et mål for dette kapitlet vil da være å undersøke hvordan den materielle kapasiteten til trær kan tolkes å ha kommet til uttrykk i papir og aviser. Dette målet er knyttet til et av de ny-materialistiske konseptene presentert av LeCain, nemlig at det naturlige var i en kontinuerlig dynamikk med mennesker, og bidro til utviklingen av hva det vil si å være menneske.³¹⁶ Hvordan kan produktene papir og aviser tolkes å ha hatt agens i treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina mellom ca. 1890 – 1937? Under den avsluttende typologiseringen vil det også siktes på å svare på spørsmålet: Hva slags innsiktsgevinst kan en slik tilnærming gi forståelsen av denne eksporten?

5.1 PAPIR OG DETS MATERIALITET

Et av treforedlingsindustriens hovedprodukt var papir. Som kommentert tidligere, ble ikke direktehandelen med traktathavnene i Kina registrert i den løpende handelsstatistikken før i 1903. Det første året det ble registrert direkte eksport av papir til Kina, var i 1905.³¹⁷ Papir favner om en omfattende kategori av ulike produkter, jeg har derfor valgt her å fokusere på en spesifikk type papir, mer presist den typen papir som omtales som: *M. G. Cap*, eller *Machine Glazed Cap*. Dette er en papirtype som hovedsakelig ble brukt til innpakking og til spesialiserte formål.³¹⁸ Grunnen til at akkurat dette papiret er valgt er – som det vil tydeliggjøres gjennom den videre analysen – fordi det stod for den største mengden av eksportert papir fra treforedlingsindustrien i Norge til Kina mellom ca. 1890 – 1937. Hvordan kan papir tolkes å ha hatt agens i treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina mellom ca. 1890 – 1937?

---

³¹⁶ LeCain, *The Matter of History*, s. 126.

³¹⁷ Tabell 2: Mengde eksportert papir.

³¹⁸ Biermann, *Handbook of Pulping and Papermaking*, s. 159.

Allerede i 1886 blir omsetningen av papir i Shanghai beskrevet av daværende generalkonsul Carl Boch.³¹⁹ Det skulle imidlertid ta tid for papir ble registrert og spesifisert i norsk handelsstatistikk. Carl Bochs beskrivelse i konsulatberetningen kan tolkes til at det allerede lenge før 1905 var muligheter for deltagelse i et mer integrert globalt marked gjennom eksport av papir. I konsulatberetningene fra 1905 er verdien av Kinas generelle papirimport merket med «ikke tidligere særskilt optaget i statistiken».³²⁰ Som presisert i kapittel fire, var ikke tollvesenet i Kinas statistikk spesifikk i sin registrering i denne tidlige delen av masteroppgavens tidsavgrensning. Dette hang sammen med hvordan varer ikke ble registrert med opprinnelsesland som informasjon, men med siste transitthavn. Når en ser på hva som kommer frem i møtereferater fra De norske papirfabrikanter forening, kan det tyde på at 1905 ikke var første år med eksport av papir til Kina. I 1894 ble det nemlig enighet om minstepris spesifikt for M. G. Cap i De norske papirfabrikanter forening.³²¹ Samlet kan denne informasjonen tolkes i retning av at det også før 1905 eksisterte eksportert av papir fra menneskelige aktører i Norge til Kina. Som nevnt i kapittel tre, viser statistikken at det var en nedadgående trend i eksporten av mekanisk og kjemisk tremasse fra og med 1914, og etter 1916 er det kun registrert sporadiske tilfeller av eksport av disse. Hvordan varierte og utviklet mengden eksportert papir seg i masteroppgavens tidsavgrensning? Og hva slags tolkning av papirs rolle kan dette gi?

En gjennomgang av den offisielle handelsstatistikken til Norge fra 1890 – 1937, viser at eksporten av M. G. Cap til Kina var en prominent del av norsk eksport fra den først ble registrert i 1916.³²² Oversikten over hva slags type papir som har blitt eksportert, er preget av manglende spesifisering i statistikken, da det først er i 1916 at kategorien trykkipapir ble splittet opp i mer spesifikke, underliggende kategorier.³²³ En av de største kategoriseringene som da ble registrert, var nettopp M. G. Cap, under kategorien «Silkepapir (cap & tissue)». Eksporten av papir til kinesiske traktathavner lå på mellom 5 – 11 prosent av all registrert eksport av papir fra 1909 – 1937.³²⁴ Ved gjennomgang av kategoriene silkepapir og M. G. Cap – M. G. Cap inngikk som del av kategorien «Silkepapir (cap & tissue)» frem til 1932 da det fikk sin egen kategori – blir det tydelig at Kina var et dominant marked for dette papiret. Handelsstatistikken fra 1916 – 1937 viser nemlig at eksporten til Kina stod for mellom 20 – 64 prosent av den totale eksporten

---

³¹⁹ KB, «Shanghai», 1886. s. 417.

³²⁰ KB, «Shanghai», 1905. s. 282.

³²¹ PS A/L0001/0001. Styre og generalforsamling I. Referat 1892-1900. s. 13.

³²² Se tabell 7.3.

³²³ Før dette ble papir kun registrert i kategoriene «pakkipapir» og «trykkipapir».

³²⁴ Se tabell 7.3.

Produkt og dets materialitet

av disse papirtypene.³²⁵ At den materielle kapasiteten til M. G. Cap hadde skapt muligheter for menneskelige aktører i Norge, kan tolkes gjennom den store mengden av eksport registrert i den offisielle handelsstatistikken.

Den store eksporten av dette produktet gav grunnlag for flere bestrebelser blant menneskelige aktører for å få kontroll på markedet. Som omtalt i kapittel fire, samarbeidet kartellene i Norge, Sverige og Finland i varierende grad fra og med 1920. I årsberetningen fra 1927 kan det leses at hvis en ønsket at norsk, svensk og finsk M. G. Cap skulle ha fortsatt fotfeste i det kinesiske markedet, forutsatte det et «[...] ubrødelig [ubrytelig] sammenhold!»³²⁶ Som vist tidligere, resulterte dette i opprettelsen av De finske, norske og svenske capfabrikanter noteringsforening. I kapittel tre ble den iboende agensen til trær opp mot forståelsen av kartelldannelse, slik det er presentert av Levenstein og Suslow, diskutert. Forståelsesrammene for en tolkning av kartelldannelse kan dermed utvides til å inkludere et samspill med M. G. Caps iboende materielle kapasitet. M. G. Cap kan dermed tolkes inn under Sauniers fjerde typologisering av objekt: objekt som gjennom sitt bruk har kapasitet til å lage et felles og omstridt landskap av identitet, oppfinnsomhet og praksiser.³²⁷ Med bakgrunn i den store mengden eksport av dette papiret til det kinesiske markedet, kan det tolkes at kartellenes medlemmer hadde en felles identitet grunnet en dynamikk mellom medlemmene og M. G. Caps materielle kapasitet.

Den materielle kapasiteten til M. G. Cap kan også tolkes i retning av å ha hatt agens mot kartell gjennom å gjøre oligopolproblemet reelt. Som diskutert var M. G. Cap den papirsorten som var størst i eksporten til det kinesiske markedet. I kapittel fire ble det diskutert hvordan krisene på 1920-tallet førte til samarbeid mellom ulike skandinaviske kartell, dette inkluderte samarbeid om eksporten av M. G. Cap. Som diskutert var det finske konsulatet overbevist om at de norske og svenske medlemmene av De finske, norske og svenske capfabrikanter noteringsforening jevnlig brøt denne avtalen. Den iboende materielle kapasiteten som kan tolkes å ha hatt agens til å føre til samarbeid, kan dermed utvides til å inkluderes i tolkningen av hvorfor medlemmer i dette samarbeidet forsøkte å omgå bestemmelsene. Ved å forstå og inkludere den iboende

---

³²⁵ Se tabell 7.3.

³²⁶ PS, A/L0002/0004. Generalforsamling og foreningsmøter IV. Årsberetning 1927, s. 23 – 24.

³²⁷ Saunier, *Transnational History*, s. 47 – 49.

agensen til papir, og da spesielt M. G. Cap, kan det gi en forståelsen av hvorfor oligopolproblemet var et reelt problem.

For de menneskelige aktørene i Norge var M. G. Cap en så sentral del av produksjonen at dette papiret ble omtalt som *Chinacap* av treforedlingsindustrien, og tresliperiene som produserte det ble referert til som *China mills*.³²⁸ At dette var en legitim skildring understøttes av Chinesese Government Bureau of Economic Informations sirkulære til utenlandske aktører:

This paper is furnished to China in large quantity by Norway [...] having made a study of the Chinese markets, have adapted their machines to the production of this class of paper, and no doubt find it a profitable business.³²⁹

Her beskrives det også hvordan kinesiske bøker og pamfletter tradisjonelt sett hadde blitt trykket slik at annenhver side var blank, og hver side bestod av to tynne ark. Det perfekte type papir for denne typen trykkeri var nettopp M. G. Cap eller lignende tynntrykk.³³⁰ Også i en amerikansk håndbok for handel i Kina, utgitt i 1923, poengteres mengden av M. G. Cap som kom fra Norge til Shanghai: Av den totale verdien på ca. 2 millioner Hk. Taels³³¹ stod norske menneskelige aktører for litt over 1 million Hk. Taels av denne importen.³³² Dette tydeliggjør hvordan M. G. Cap kan tolkes å ha skapt et felles landskap av identitet mellom menneskelige aktører i Kina som brukte papiret, og de menneskelige aktørene i Norge som produserte det.

Dette felles landskapet bringer forståelsen og tolkningen av M. G. Cap videre inn i Sauniers tredje typologisering; objekt som skaper en vedvarende avhengighet. Grunnet tradisjon og en kulturell måte å ville uttrykke seg på kan, karakteristikkene og den materielle kapasiteten til M. G. Cap tolkes ha hatt agens i å skape denne avhengigheten. Papiret som var av interesse for menneskelige aktører i Kina, kan tolkes å ha skapt en vedvarende avhengighet til de

---

³²⁸ PS, D/Db/L0126/0003. A 1/3/0 Norske Ekportørers Forenings markedsoversikter 1920-1939. 1927, s. 3 – 4.

³²⁹ UGSK, /10212/0005. H4-OV-84/28. Kinas papirindustri, papirfabrikker i Kina. Chinesese Government Bureau of Economic Informations, 25.05.1923, s. 6 – 7.

³³⁰ UGSK, /10212/0005. H4-OV-84/28. Kinas papirindustri, papirfabrikker i Kina. Chinesese Government Bureau of Economic Informations, 25.05.1923, s. 6 – 7.

³³¹ Hk. Taels står for «Haikwan Taels», og var en valuta for utregning av toll opprettet av Det Kinesisk Maritime Tollvesenet. Dette var en uniform enhet knyttet til verdien av en viss mengde sølv. Ma, «Money and Monetary System in China in the 19th-20th Century: An Overview», s. 10 – 11.

³³² Arnold, *China, a Commercial and Industrial Handbook*, s. 122. Arnold oppgir at verdien av 1 Hk. Tael i 1923 hadde en verdi på 0,8 dollar. Justert for inflasjon vil dette være en verdi på 11,96 dollar i dag, altså hadde den norske eksporten til Shanghai en verdi på ca. 3,5 millioner kr i 1923, som er ca. 100 millioner kroner i dagens kronekurs.

menneskelige aktørene som produserte det i Norge, til det punktet at papirmøllene ble referert til som *China mills*. Den materielle kapasiteten til M. G. Cap som objekt eksemplifiserer da at papir, og spesifikke typer av det, kan tolkes å ha hatt stor påvirkningskraft på menneskelige aktørers deltagelse i nettverk og på de valgene de tok. Hvorfor var da denne typen papir så sentralt i den kinesiske hverdagen?

Det var flere kulturelle aspekter ved det kinesiske markedet og kinesisk trykkeskikk skapte et behov for og ønske om denne spesielle typen papir. Denne materielle kapasiteten kan gi en tolkning av papirs agens gjennom LeCains perspektiver og teori rundt det kulturelle ved den materielle og naturlige verden. Han presiserer at et overfokus på det menneskelige ved kulturelle konstruksjoner kan føre til en: «[...] neglect of the complex ways in which humans interact with a material world that is not simply a construct of human culture.»³³³ Det er dermed nærliggende å hevde at denne typen papir kan tolkes å ha hatt det LeCain beskriver som «Thing-Power», at: kraften til et objekt ikke kun eksisterte i menneskets arbeid med dem og verdien av det, men i de materielle egenskapene til objektet i seg selv.³³⁴ Den materielle kapasiteten til M. G. Cap kan tolkes å ha tilrettelagt for nettverk mellom de som etterspurte dette papiret, og de som kunne tilby det.

Den materielle kapasiteten til M. G. Cap kan knyttes sammen med en evne til å forme et kulturelt aspekt og utvikle seg med det. Antropologen Tim Ingold er sitert av LeCain og argumenterer for at: «What we call culture [...] is in significant part a collection of phenomena that emerge from the biological human body engaging with its environment.»³³⁵ Papir som M. G. Cap kan tolkes å ha vært i et dynamisk samspill med mennesker i en kinesisk kultur. Denne dynamikken formet et uttrykksmønster for hvordan mennesker ønsket å formidle tanker og ideer skriftlig. Dette gir en forståelse av hvordan papir kan tolkes å ha hatt agens til å være med å skape et kulturelt uttrykk, og M. G. Cap og de menneskelige aktørene som produserte det, baserte seg på denne dynamikken. Hvordan kan denne agensens tolkes å ha hatt sammenheng med den materielle kapasiteten til M. G. Cap?

I analysen i kapittel tre ble det påpekt at den kjemiske sammensetningen i trærnes celler var sentral for agensen til denne ikke-menneskelige aktøren. M. G. Cap var en spesiell type

---

³³³ LeCain, *The Matter of History*, s. 75.

³³⁴ Ibid, s. 129.

³³⁵ Ibid, s. 80 – 81.

silkepapir, og var hovedsakelig produsert ved hjelp av kjemisk tremasse.³³⁶ En tok denne kjemiske tremassen og gjennom en prosess – som ikke skal utdypes her, men som involverte rulling over en sylinder fylt med vanndamp – ble den ene siden glasert.³³⁷ Resultatet av denne prosessen var at den kjemiske tremassens kapasitet i dette papiret i sammenheng med trykking ble: bedre til å holde på blekk, blekk ble uniformt absorbert (at blekket ikke fløt utover ut like lett), bedre oppløsning på trykket, bedre kontrast og laver gjennomskinn av trykket.³³⁸ Disse iboende kjemiske egenskapene gav M. G. Cap en agens opp mot menneskelige aktører som fant disse egenskapene nyttige i forhold til sine formål.

Dynamikken mellom papir og menneskelige aktører baserer seg dermed på de menneskelige aktørenes vilje til å uttrykke de tanker og ideer de hadde knyttet til sin kulturelle forståelse. De kjemiske egenskapene til M. G. Cap kan tolkes å ha hatt agens i å gjøre det perfekt for den kinesiske trykkeskikkens tradisjon. Dermed kan papirets agens til kulturell påvirkning tolkes å ligge i dets iboende materielle kapasitet. Dette bringer frem et interessant moment fra ny-materialismen knyttet til ideen om tingens kraft. Det kan tolkes at den kreative og iboende kapasiteten til trær – diskutert og analysert i kapittel tre – ikke forsvinner når papiret treet endte opp som inngikk i en dynamikk med mennesker.³³⁹ Den materielle kapasiteten til trær blir med inn i M. G. Cap, og den iboende materielle kapasiteten til dette papiret kan dermed tolkes å ha hatt agens i utførelsen og utviklingen av kulturelle uttrykk og uttrykksformer i Kina.

Analysen av papir og dets materielle kapasitet har her vist hvordan omfattende prosesser knyttet til treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina kan hevdes å ha hengt sammen med den materielle kapasiteten til papir, da spesielt M. G. Cap. Denne agensen kan tolkes å ha påvirket både de menneskelige aktørenes utvikling av treforedlingsindustrien i Norge, men også i hvordan kulturelle uttrykk utviklet seg og ble uttrykt i Kina. Gjennom et dynamisk samspill med menneskelige aktører kan papir tolkes å ha hatt agens i disse utviklingene, samtidig som menneskelige aktørers vilje og agens hadde agens i utviklingen av papiret. Papir i seg selv kan brukes til mange forskjellige ting, og det er også derfor jeg har holdt meg til en beskrivelse

---

³³⁶ Biermann, *Handbook of Pulping and Papermaking*, s. 158.

³³⁷ *Ibid.*, s. 244.

³³⁸ *Ibid.*, s. 254.

³³⁹ Tim Ingold refert i: LeCain, *The Matter of History*, s. 131; 133

gjennom analysen av spesifikt M. G. Cap. Videre i dette kapittelet vil det nå fokusere på et av produktene papir ble anvendt til, nemlig aviser.

5.2 AVISER OG DETS MATERIALITET

Kapittelet har så langt analysert papir og dets materialitet. I tillegg til eksporten av M. G. Cap var det i masteroppgavens periodiske avgrensning en signifikant eksport av avisepapir til det kinesiske markedet. For eksempel ble det eksportert ca. 1100 tonn avisepapir i 1923, ifølge den offisielle statistikken.³⁴⁰ Av det amerikanske handelsdepartementet blir avisepapir fra Norge samme år akkreditert til over 23 % av verdien av importert avisepapir til Shanghai.³⁴¹ I denne delen skal analysen rette blikket mot produktet *aviser*. For de menneskelige aktørene i Norge og Kina var aviser en viktig ikke-menneskelig aktør, spesielt for produsentene og kartellene. Gordon Boyce og Simon P. Ville påpeker nemlig i deres bok *The Development of Modern Business* at aviser som nytt, masseprodusert og populært medium på slutten av 1800-tallet ble en vanlig måte for aktører å spre sin markedsinnflytelse på.³⁴² Hvordan kan en tolkning av avisers materielle kapasitet bidra til utvidede forståelsesrammer av eksporten fra treforedlingsindustrien i Norge til Kina?

Den store importen av M. G. Cap – i tillegg til avisepapir – kan følgelig vise seg å henge samme med en stor økning av trykte artikler i Kina, da spesielt i aviser. I en artikkel i *The North-China Herald and Supreme Court & Consular Gazette* publisert 17.10.1898, lister de et bredt utvalg av kinesiske aviser og magasin sirkulert i Shanghai, Hongkong og det sørlige Kina. Artikkelen i seg selv er meget interessant, da den gir et komparativt bilde av antall publikasjoner i 1895 opp mot antall aviser i 1898. Sammenligningen viser et tydelig bilde av en økende sirkulasjon av aviser. I 1895 fantes det kun 12 kinesiske aviser – hvor samtlige ble publisert i traktathavner eller i hovedstaden – mens det i 1898 var registrert over 70 forskjellige aviser publisert og sirkulert i store deler av Kina.³⁴³ I 1920 hadde tallet på aviser blitt så stort, at det av Department of Commerce i USA kun ble listet et omtrentlig tall, på 400.³⁴⁴ .³⁴⁵ At handelsdepartementet i

---

³⁴⁰ NOS, *Norges handel 1923*, s. 158.

³⁴¹ Arnold, *China a Commercial and Industrial Handbook*, s. 196.

³⁴² Boyce, *The Development of Modern Business*, s. 71 – 72.

³⁴³ Box, «Native Newspapers», *North-China Herald and Supreme Court & Consular Gazette* (1870-1914). Her pekes det eksempelvis mot at det i Shanghai var femten forskjellige kinesisk-språklige aviser i 1898 opp mot tre i 1895

³⁴⁴ Arnold, *Commercial Handbook of China*, s. 388.

³⁴⁵ *Ibid*, s. 388.

USA publiserte denne informasjonen kan tyde på at informasjon om aviser publisert på kinesisk var viktige for vestlige menneskelige aktører. Aviser kan dermed tolkes å ha vært en viktig ikke-menneskelig aktør i Kina for menneskelige aktører interessert i eksport til det kinesiske markedet. Hvordan kunne avisers materielle kapasitet tolkes å ha bidratt til en mulighet for menneskelige aktører til å utøve markedsinnflytelse?

Av de mange avisene nevnt over, var den eldste og ledende av *avisene* publisert i Shanghai: *Shen Pao*. Denne ble stiftet i 1872 av britiske handelsmenn, og fikk etter to år et motsvar i form av avisen *Hui Pao*, stiftet i 1874 av Tong King-sing og Yung Wing. Dette ble en av de første avisene fullt og helt eid av kinesere.³⁴⁶ I 1906 kjøpte compradoren Hsi Yü-fu, som også var avisens sjef på dette tidspunktet, *Shen Pao* for 75 000 dollar.³⁴⁷ I 1920 ble *Shen Pao* publisert daglig med ca. 30 000 kopier, mens mindre aviser rundt omkring i Kina i snitt ble publisert med 3000 kopier daglig.³⁴⁸ Compradorene som menneskelige aktører ble utdypende analysert i kapittel fire, og compradorenes rolle i spredningen, og produksjonen, av aviser kan dermed tolkes å ha vært i et dynamisk samspill med den iboende materielle kapasiteten til denne ikke-menneskelige aktøren.

Aviser kan tolkes i sin materielle kapasitet å ha hatt en kulturell drivkraft, som plasserer dem inn i Sauniers fjerde typologisering av produkt: Gjennom sitt bruk har kapasitet til å lage et felles og omstridt landskap av identitet, oppfinnsomhet og praksiser.³⁴⁹ Dette aspektet av materielle produkter og deres rolle i å forme verden rundt seg, er et av momentene LeCain påpeker som understudert: kultur er tett knyttet til den materielle verden, og at kultur i enkelte tilfeller rett og slett *er* materielt.³⁵⁰ Evnen til å kunne nå ut til sine medborgere kan tolkes å ha vært viktig for kinesiske aktører, som også historikeren Yen-P'ing påpeker: Som del av den intellektuelle responsen mot vestlig påvirkning, samt som middel for kinesere å nå ut til kinesere, ble aviser et viktig medium.³⁵¹

Aviser som ikke-menneskelig aktør kan dermed tolkes å ha hatt en materiell kapasitet til å påvirke det kulturelle og sosiale landskapet for menneskelige aktører i Kina. Den store økningen

---

³⁴⁶ Hao, *The Comprador in Nineteenth Century China*, s. 198 – 199.

³⁴⁷ Ibid, s. 199.

³⁴⁸ Arnold, *Commercial Handbook of China*, s. 388.

³⁴⁹ Saunier, *Transnational History*, s. 47 – 49.

³⁵⁰ LeCain, *The Matter of History*, s. 132.

³⁵¹ Hao, *The Comprador in Nineteenth Century China*, s. 198 – 199.

i antall aviser gav spillerom for kulturelle uttrykk, samtidig som det bidro til en diskusjon rundt den kulturelle identiteten til kinesiske menneskelige aktører, i en periode hvor verdensforståelsen var i endring. I en artikkel fra *Century Magazine* i 1906, gjengitt i *Farmand*, fremgår det at oppfatningen til vestlige aktører var nettopp dette:

De almindelige Aviser læses af alle Samfundsklasser og kan glæde sig ved en stadig stigende Udbredelse. [...] Andre tager specielt Sigte paa Reformering og Korrigering af forældede Sæder og Skikke og har saaledes betydelig kulturhistorisk Interesse. [...] Disse Aviser har til en Begyndelse sat sig et patriotisk Formaal, som ikke kan vurderes høit nok.³⁵²

I perioden frem mot Qindynastiets fall i 1912 spilte aviser en stor rolle i den intellektuelle og kulturelle reaksjonen på vesten. Denne reaksjonen har av Zheng Wang blitt beskrevet som «the Awakening movement».³⁵³ Den store økningen i sirkulasjonen kan i denne sammenheng tolkes som å ha utvidet mulighetene for identitetsskaping og endring av kulturelle mønstre. En slik sammenheng kan tolkes å være i dynamikk med den materielle kapasiteten til aviser som massemedium. Dette støtter en tolkning av at det kulturelle var i en konstant dynamikk og utvikling med det materielle i aviser. Denne forståelsen av materiell kapasitet kan knyttes opp den allerede diskuterte materielle kapasiteten til M. G. Cap og lignende papir-typer. De hadde et symbiotisk forhold, hvor den enes agens forsterkes av den andres, noe som igjen kan tolkes å henge tett sammen med den iboende agensen til trær, diskutert i kapittel tre.

Aviser hadde en spesiell rolle i informasjonsspredningen i det kinesiske markedet. Julean Arnold, *Commercial Attaché* for det amerikanske handelsdepartementet, påpeker både i en kommersiell håndbok fra 1920 og I dens oppfølger i 1926 at:

Papers are not read and thrown away in China, but are passed on from one family to another so that a single copy may be read by four or five families. An average of 10 readers to a copy is a conservative estimate.³⁵⁴

---

³⁵² Farmand, «Kinas Oppvaagnen» 16. Nr. 36, s. 762.

³⁵³ Wang, *Never Forget National Humiliation*, s. 77.

³⁵⁴ Arnold, *China a Commercial and Industrial Handbook*, s. 196.

Dette tyder på at de mange kinesiske avisene nådde et bredt spekter av lesere. Det er allerede blitt diskutert hvordan compradorer og andre menneskelige aktører spilte en stor rolle for opprettelsen og spredningen av aviser på det kinesiske markedet. Denne observasjonen fra Arnold – og den store økningen i antall aviser i sirkulasjon – utvider forståelsen av hvilke menneskelige aktører som var i et dynamisk samspill med aviser: Lesere av avisene kan også tolkes å ha vært sentrale i et dynamisk samspill med den materielle kapasiteten til aviser som massemedium. En ny-materialistisk tilnærming utvider dermed forståelsen av hvordan kinesiske menneskelige aktørers reaksjon på vestlig tilstedeværelse kan tolkes å ha vært i et dynamisk samspill med avisers materielle kapasitet. Denne dynamikken kan forstås som en del av et motsvar på vestlige menneskelige aktørers inntog på det kinesiske fastlandet. Hvordan var så samspillet mellom aviser og menneskelige aktører direkte knyttet til treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina?

Aviser kan tolkes å ha hatt en materiell kapasitet til å gi rom for menneskelige aktørers inngang til nettverk, eksempelvis gjennom mulighet til reklame og profilering i områder hvor en ønsket kontakt med nye aktører. Ifølge Arnold var ett agentur i Shanghai i 1920 i direkte kontakt med 200 aviser, publisert over hele Kina.³⁵⁵ Menneskelige aktører brukte både de kinesisk-språklige og engelsk-språklige avisene i et forsøk på å nå igjennom til andre menneskelige aktører. Eksempelvis fikk menneskelige aktører i Norge kontakt med aktører i Kina gjennom annonser i den kinesiske avisen *Sin Wan Pao*³⁵⁶ i 1931. Resultat ble at to importørfirma kontaktet generalkonsulatet for å få nærmere kontaktinformasjon til produsentene.³⁵⁷ Avisenes materielle kapasitet kan forstås å ha sammenheng med de analyserte rollene til compradorene og andre kinesiske menneskelige aktører. Det dynamiske samspillet mellom disse menneskelige aktørene og avisers agens, kan tolkes å ha bidratt til tilgang til det kinesiske markedet. Gjennom sin materielle kapasitet kan det tolkes som at aviser dermed gjorde nettverksdannelse mulig.

Å utvide forståelsesrammene for dette ved å inkludere en avisers agens, betyr ikke at en undervurderer menneskelige aktørers valg og kapasitet til å få ting til å skje. Fokuset på aviser henger sammen med det LeCain presiserer: «[...] historians too often overstate the consciousness of these choices, thus failing to recognize how we may at times be swept along

---

³⁵⁵ Arnold, *Commercial Handbook of China*, s. 388.

³⁵⁶ Denne avisen ble publisert i Shanghai og kan blir listet som en av avisene som publisertes der helt tilbake til 1902. *The Oriental Annual for Merchants and Manufacturers*, s. 334.

³⁵⁷ UGSK, /D/Db/10181/0005, H1-Bla-16/30. Norske firmaer (eksportører, fabrikanter) søker marked I Kina. The Cathay Product Suppliers svarte på annonsen 07.05.1931 og Comapgnie Optorg svarte på annonsen 08.05.1931.

by powerful material forces [...]»³⁵⁸ Menneskelige aktører som ikke tok i bruk den materielle kapasiteten til aviser, kunne falle utenfor nettverksmuligheter, og i verste tilfelle miste tilganger de allerede hadde. Det er dermed et samspill med den analyserte rollen til konsulatet i kapittel fire; som informasjonsspreder og kontrollør. Det var et aktivt valg fra menneskelige aktører å reklamere for sine produkter i aviser, men dette valgets fundament kan tolkes å ha hengt sammen med avisers materielle kapasitet til å få nettverk og sirkulasjon til å skje.

Før massemedienes tid og oppstarten av massesirkulering av aviser etter 1880, var det, som tidligere nevnt, ikke vanlig å dele informasjon om sitt selskaps anliggende. Kåre Fasting påpeker hvordan dette heller ikke var vanlig i Norge og i treforedlingsindustrien helt opp til slutten av 1800-tallet, da næringslivet anså denne typen statistikk for å være forretningshemmeligheter.³⁵⁹ Men med det nye mediet kom også en ny offentlighet, og det ble mer og mer vanlig for den moderne bedrift å utnytte aviser til å befeste sin markedsinnflytelse.³⁶⁰ Som tidligere diskutert kunne den materielle kapasiteten til aviser tolkes å ha hatt agens til å endre hvordan menneskelige aktører tenkte om, og formidlet, tanker og meninger. Dette kan overføres til å utvide forståelsen av hvordan aktører kunne oppnå markedsinnflytelse. Denne dynamikken blir også poengtert av LeCain: Ved å endre det materielle landskapet, rekonfigureres menneskets kapasitet til tanker og fornuft.³⁶¹ Dette premisset er viktig for vår forståelse av hvordan ikke-menneskelige aktører er med på å forme de nettverkene de var en del av.

Den ene tolkningen av avisers materielle kapasitet, i sammenheng med Sauniers fjerde typologisering, henger sammen med at kritikk av andre aktører involvert i samme marked som en selv. I løpet av slutten av 1800-tallet ble det mer og mer vanlig å se diskusjoner og krangler, i avisene. Det som før ble holdt bak bedriftenes fire vegger, ble nå gjort i all offentlighet. I en bransje hvor tillit mellom produsent, mellommannen og kjøper var sentral for et fungerende samarbeid, skapte avisene en ny arena for utøvelse av markedsinnflytelse. Dette blir spesielt fremtredende når en ser på mengden konflikter og uenigheter som i større grad nå ble gjort synlig for offentligheten. Som tidsskrift var *Farmand* en avis hvor denne nye formen for markedsinnflytelse kunne utøves. Hvor stor agens kan ilegges aviser gjennom åpning for

---

³⁵⁸ LeCain, *The Matter of History*, s. 134.

³⁵⁹ Fasting, *De norske papirfabrikanterets forening*, s. 71.

³⁶⁰ Boyce, *The Development of Modern Business*, s. 71 – 72.

³⁶¹ Andy Clark referert i: LeCain, *The Matter of History*, s. 114.

markedsinnflytelsen opp mot treforedlingsindustriens eksport? Det er da spesielt en konflikt i tilknytning den Hamburg-baserte agenten A. Wertheim & Co. i 1897 som kan illustrere dette poenget.

Denne konflikten baserte seg på en forsending fra to norske produsenter av tremasse til papirfabrikker i Frankrike, i henholdsvis 1893 og 1894, via agenturet A. Wertheim & Co. Agenturet hadde, etter sigende, fakturerte de franske fabrikkene³⁶² mer enn det de betalte tilbake til de to norske produsentene gjennom manipulasjon av vekten på en «ball» med tremasse.³⁶³ Denne konflikten kan spores gjennom *Farmands* publikasjoner fra 1897 helt til en spalte i 1899. Avisers materielle kapasitet kan tolkes å henge sammen med en omvendt versjon av Sauniers første typologisering av objekt: den materielle kapasiteten til å få nettverk til å skje, eller i dette tilfellet; til å opphøre. Etter at konflikten var et kjent faktum, uttrykte Christian Mathiessen³⁶⁴ at Wertheim & Co. sin evne til å påvirke markedet på denne måten, ene og alene skyldtes de skandinaviske tremasseprodusentenes manglende evne til å få på plass et koordinert samarbeid mot slik markedsmanipulasjon.³⁶⁵ Ifølge Mathiessen, var samlet boikott eneste løsning.

Grunnet manglende kildemateriale etterlatt kartellene knyttet til cellulose- og tremasseproduksjon, har det ikke vært mulig å finne møtereferatet for å se om, og i så tilfelle hvordan, en eventuell boikott ble diskutert. Kartell og andre menneskelige aktører ble tydelig oppfordret gjennom *Farmand* til å gå sammen om en boikott. I en anonym spalte i *Farmand* utgitt 25. februar 1899, kan det leses at samtlige av de norske tremasseprodusentene – bortsett fra én produsent som allerede hadde solgt hele sin produksjon til A. Wertheim & Co. – hadde gått med på en lengre boikott av nevnte selskap.³⁶⁶ Denne boikotten inkluderte også de svenske møllene som eksporterte via Norge. Gjennom en ny-materialistisk tilnærming kan det tolkes at avisers materielle kapasitet hadde agens i de menneskelige aktørenes markedsinnflytelse i tilknytning til treforedlingsindustriens eksport. Denne materielle kapasiteten henger dermed sammen med det LeCain presenterer som tingens kraft. Aviser hadde ifølge LeCains ny-

---

³⁶² Selv om denne saken ikke omhandler kinesiske menneskelige aktører eller eksport knyttet til det kinesiske markedet er det sentralt ettersom: A. Wertheim & Co. var en stor aktør tilknyttet eksporten og som vist i kapittel fire gikk store deler av eksporten til Kina fra Norge via agentur i Hamburg. En krangel om et slikt stort agentur er dermed sannsynlig involvert i eksport relevant for avhandlingens tematiske avgrensning og problemstilling.

³⁶³ Farmand, «Messrs. A. Wertheim & Co., Hamburg and the pulp trade», 7, nr. 3, s. 42-43. Bevisene for dette var fakturaer og produksjonstall tilsendt Farmand fra produsentene og de franske kjøperne.

³⁶⁴ Høyre-politiker, og fremtidig landbruksminister.

³⁶⁵ Mathiessen, «Wood-Pulp and Messrs. A. Wertheim & Co. of Hamburg» 8, nr. 8, s. 154.

³⁶⁶ Farmand, «The Wood-Pulp Combine; A Reply to the "Paper Trade Review"» 9, nr. 8, s. 144.

materialistiske tilnærming en kraft, eller agens, til å påvirke det kulturelle fenomenet sosial makt; makten grupper, organisasjoner og mennesker kunne utøve mot hverandre.³⁶⁷ Denne tilnærmingen gir da en tolkning av avisers materielle kapasitet som – gjennom et dynamisk samspill med menneskelige aktører – utviklet hva markedsinnflytelse var og hvordan den kunne utøves. Markedsinnflytelse i tilknytting norsk treforedlingsindustriens eksport til Kina kan dermed tolkes å ikke kun ha vært knyttet til menneskelig vilje og agens; men også tolkes å ha vært et resultat av et dynamisk samspill med den materielle kapasiteten til aviser.

Et transnasjonalt- og ny-materialistiske perspektiv gir dermed en tolkning av eksporten fra treforedlingsindustrien i Norge til Kina mellom ca. 1890 – 1937 hvor avisers materielle kapasitet, i samspill med menneskelige aktører, var en viktig faktor i denne eksporten. Denne tolkningen av avisers agens har gitt en utvidet forståelsesrammen av masteroppgavens tematiske avgrensning. En slik tolkning av avisers agens gir aviser en sentral rolle i menneskelige aktørers mulighet til inngang i marked, så vel som muligheten til å utøve markedsinnflytelse og markeds kontroll. Den iboende materielle kapasiteten til aviser er blitt tolket til å ha hatt agens i menneskelige aktørers forståelse av hva aviser kunne brukes til, både i Kina og i Norge. Ved en slik tilnærming til analysen av masteroppgavens tematiske avgrensning har det blitt vist hvordan aviser kan tolkes å ha vært med i påvirkningen av de kulturelle uttrykksmønstrene for menneskelige aktører i Kina. Et resultat av denne utvidede forståelsen var hvordan en kunne formidle noe til en stor gruppe mennesker. Som vist kan det tolkes at denne dynamikken hadde påvirkningskraft på treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina: Dynamikken i utviklingen av kulturelle uttrykksmønstre førte til en større etterspørsel av papir som kunne brukes til aviser, og den påfølgende store importen av papir til aviser førte til en videre utvikling av uttrykksmønstrene. Dermed kan det argumenteres for at avisers rolle i kinesiske menneskelige aktørers reaksjon på «Vesten», hadde en rolle i treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina mellom ca. 1890 – 1937.

5.3 TYPOLOGISERING AV AKTØRENE

Jeg vil videre her oppsummere hovedtrekkene analysen av de ikke-menneskelige aktørene papir og aviser har gitt til tolkningen av disse ikke-menneskelige aktørenes deltagelse i nettverk tilknyttet treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina i perioden 1890-1937. Hvordan

---

³⁶⁷ LeCain, *The Matter of History*, s. 110.

kan disse ikke-menneskelige aktørene typologiseres innenfor det analytiske rammeverket som ble presentert i kapittel to? I tillegg vil det, som i de andre kapitlene, argumenteres for hvordan denne analysen kan gi en innsiktsgevinst i besvarelsen av masteroppgavens problemstilling.

Analysen i sammenheng med den ikke-menneskelige aktøren papir fokuserte på det spesifikke papiret M. G. Cap. For denne ikke-menneskelige aktøren er det to av det analytiske rammeverkets typologiseringer som blir gjeldende for tolkningen av dem, som: fasilitator og vedlikeholder. M. G. Cap sin materielle kapasitet var både i samspill med og som del av utviklingen av de kulturelle uttrykksformene i Kina. Dette gir denne ikke-menneskelige aktøren en iboende agens som kan tolkes som en fasilitator for utvikling av nettverk. Samtidig kan tolkningen av denne kulturelle dynamikken gi forståelsesrammer for den store mengden eksport av dette spesifikke papiret fra menneskelige aktører i Norge til Kina. Dynamikken mellom papir og menneskelige aktører kan dermed tolkes å ha vært stor. Det analytiske rammeverkets tilnærming av M. G. Caps materielle kapasitet, og det dynamiske samspillet med det kulturelle, gir en tolkning som utvider forståelsesrammene av kartelldannelse: hva som fikk menneskelige aktører til å inngå avtaler og samarbeid innad i, og mellom kartell. Papir kan dermed tolkes å ha hatt en rolle som fasilitator. Som ved trær i kapittel tre, gir analysens tilnærming forståelsesrammer hvor også de kjemiske aspektene ved M. G. Cap kan tolkes å ha hatt en fasiliterende rolle. Denne agensen sluttet ikke med menneskelige aktørers produksjon av M. G. Cap, men ble overført, og i noen tilfeller forsterket, gjennom papirets store relevans for nettverk i tilknytning til eksporten fra treforedlingsindustrien i Norge til Kina. Dette er også gjeldende for tolkningen av papir og M. G. Caps typologisering som vedlikeholder. Med ny-materialistiske perspektiv kan de menneskelige aktørenes dynamikk med M. G. Cap i Kina tolkes å ha bidratt til at eksporten fra treforedlingsindustrien forble høy gjennom masteroppgavens tidsavgrensning.

Aviser kan typologiseres som papir, men som analysen har vist, kan tolkningen av avisers roller i nettverk nyanseres og trekkes enda lenger. Jeg vil først oppsummere aviser under typologiseringene: fasilitator og vedlikeholder. Denne ikke-menneskelige aktørenes økende popularitet i det som ble starten på massemediets tid på slutten av 1800-tallet, gir en tolkning av hvor viktig den materielle kapasiteten til aviser var for de menneskelige aktørene. For de menneskelige aktørene som kan tolkes å ha vært i et dynamisk samspill med avisers materielle kapasitet, var det agensen til å bidra til markedstilgang og kontakt som var en av de mest

sentrale. Dette skjedde gjennom reklamer, både via engelskspråklige og kinesiskspråklige aviser. Som vist i kapittel fire, var menneskelige aktører fra vestlige land ofte begrenset til sine respektive traktathavner, og var direkte avhengige av kinesiske menneskelige aktører for å nå ut til et større marked. På samme måte er det her vist hvordan da agensen til aviser som nytt massemedium kan tolkes å ha skapt rom for dette. Denne tolkningen av den materielle kapasiteten gjør at aviser kan typologiseres som en vedlikeholder. Det har blitt vist i analysen at menneskelige aktører som tidligere hadde tilgang til nettverk, kunne opprettholde denne deltagelsen gjennom den materielle kapasiteten til aviser. Dermed kan det tolkes at de som ikke gikk inn i samspill med denne ikke-menneskelige aktørens materielle kapasitet, risikerte å havne utenfor nettverk.

Heller ikke papir og aviser som ikke-menneskelige aktørene kan typologiseres som obstruktører. Dette henger sammen med at selv om en gir ikke-menneskelige aktører agens, så har de ikke en utøvende vilje til å påvirke nettverk. Derimot har analysens tilnærming vist at aviser agens gjennom sin materielle kapasitet kan typologiseres som: destruktør. Denne typologiseringen henger sammen med den materielle kapasiteten til aviser i dynamisk samspill med menneskelige aktørers utøvelse av markedsinnflytelse. I løpet av slutten på 1800-tallet ble det som vist, vanligere at krangler og problemer mellom menneskelige aktører som før ble tatt i det private, nå ble tatt i offentlighet i aviser. Den analytiske tilnærmingen gir dermed en innsiktsgevinst i tolkningen av markeds konkurranse: Menneskelige aktører som var involvert i eksport fra treforedlingsindustrien kunne risikere å miste tilgang til, eller bli ekskludert fra, nettverk grunnet avisers agens og materielle kapasitet.

Gjennom analysen av produkter har det da blitt vist hvordan disse ikke-menneskelige aktørene kan tolkes å ha hatt agens i nettverk tilknyttet eksport fra treforedlingsindustrien i Norge til Kina fra 1890-1937. Et transnasjonalt historieperspektiv i kombinasjon med ny-materialistisk perspektiv kan dermed gi en innsiktsgevinst i å utvide forståelsesrammene for hva som kan tolkes å ha hatt innvirkningen på denne viktige industrien, både for Norge og Kina. En inkludering av det materielles agens, visker ikke ut forståelse av hvordan menneskelige aktørers agens og vilje formet og påvirket nettverk som var del av treforedlingsindustriens eksport. Derimot er det her vist hvordan en inkludering av dynamikken med ikke-menneskelige aktører kan gi innsiktsgevinster i tolkningen av menneskelige aktørers valg som påvirket deres

Produkt og dets materialitet

deltagelse i nettverk knyttet til treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina mellom ca. 1890 – 1937.

Med analysen av både ikke-menneskelige aktører og menneskelige aktører har jeg trukket linjer mellom forståelsesrammene for tolkningen av dem. Med et utgangspunkt i det abstrakte har det analytiske rammeverket blitt anvendt i en analyse av konkret historisk materiale og historiske problemstillinger. Der det er relevant, har jeg også trukket linjer mellom analysen av en aktør i ett kapittel opp mot analysen av en annen i et annet. Det jeg nå vil gjøre i den siste delen av denne masteroppgaven, er å løfte blikket, og se hvordan denne tilnærmingen til historiseringen av treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina mellom 1890 – 1937 kan å ha gitt innsiktsgevinster til forståelsen av den.

6. KONKLUDERENDE DRØFTINGER

Jeg har i denne masteroppgaven analysert et bredt kildegrunnlag, og har siktet på å svare på følgende hovedproblemstilling og underproblemstilling: *Hva kan en historisk analyse av natur, produkt og mennesker fortelle oss om eksport av treforedlingsprodukter fra Norge til Kina fra ca. 1890 – 1937? Hvilke innsiktsgevinster kan en slik utvidelse av forståelsesrammene gi historisk forskning?*

Grunnet at masteroppgavens størrelse og tidsomfang ikke gav rom for å analysere alle mulige aktører opp mot masteroppgavens tematiske avgrensning, ble det som presentert i kapittel en, utført en begrensning av antall analyseobjekt. De utvalgte aktørene som analyseobjekter grupperte jeg i kategoriene: natur, regimeskapere og produkt. I kapittel tre, «Natur og dets materialitet», og kapittel fem, «Produkt og dets materialitet», har analysen fokusert på de ikke-menneskelige aktørene: vann, trær, papir og aviser. I kapittel fire, «Regimeskapere», ble de utvalgte menneskelige aktørene analysert. Her ble det fokusert på de det mulighetsrommet stater kan tolkes å ha gitt gjennom traktater, og aktører som opererte gjennom kartell og konsulat. I tillegg ble perspektiver på kinesiske menneskelige aktører tolket basert på det som har kommet fremt om dem i nærlesningen av kildematerialet.

I kapittel to konstruerte jeg et analytisk rammeverk basert på en kombinasjon av et transnasjonalt historieperspektiv med et fundament i aktør-nettverksteori, og et ny-materialistiske perspektiv. Dette gav meg mulighet til å ta et utgangspunkt i det abstrakte, for så å undersøke hvilke innsiktsgevinster dette kunne gi når det ble anvendt på det utvalgte kildegrunnlaget opp mot masteroppgavens problemstilling. Min konklusjon er at den tolkningen som følger av oppgavens analytiske rammeverk av hva som kan være aktører, både menneskelige og ikke-menneskelige, gir muligheter for slike innsiktsgevinster. Fra mitt synspunkt har dette rammeverket, brukt i en transnasjonal tilnærming, gitt økt innsikt i samspillet mellom menneskelige aktørers vilje til handling, og den materielle kapasiteten til ikke-menneskelige aktører, og slik gitt rom for en utvidet forståelse av treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina fra ca. 1890 – 1937. I det følgende vil grunnlaget for denne konklusjonen, oppsummeres.

6.1 DET MATERIELLE

Denne masteroppgaven har hatt som mål å vise hvordan det materielle og den iboende kapasiteten til natur og produkt kan tolkes å ha hatt agens i treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina fra ca. 1890 – 1937. Den iboende kapasiteten til trær hang tett sammen med deres kjemiske oppbygning. Det var dermed lignende agens i de store skogene i Norge som i bambus, og senere i andre trær, i Kina. For menneskelige aktører gav denne agensen økonomiske muligheter som var kommet frem i den store økningen av treforedlingsindustri i Norge. I Kina tok denne utviklingen en spesiell retning da de tok i bruk ny teknologi i utvinning av tremasse fra bambus i tillegg til større samspill med andre sorter trær. Vestlige observatører var overrasket over at tremasse fra bambus var konkurransedyktig mot tremasse produsert andre steder i verden. De vestlige menneskelige aktørenes oppfatning kan tolkes å ha falt under det som av LeCain blir beskrevet som en tradisjonell fallgrube av vestlig verdensforståelse.³⁶⁸ Som vist var disse ikke-vestlige og «premoderne» kunnskapssystemene til kinesiske menneskelige aktører på god høyde med «Vestens» ideer om mer «moderne» industri. Den store nedgangen i eksportert mekanisk og kjemisk tremasse etter første verdenskrig støtter denne tolkningen. Agensen til trær opp mot indre og ytre påvirkning er argumentert som en mulig forklaring: I Europa var det store omveltninger grunnet første verdenskrig, og etterkrigskrisene som kan tolkes å ha påvirket de menneskelige aktørene i Norge, mens i Kina ble keiserriket kastet i Xinhai-revolusjonen i 1911, og den nye nasjonalstatlige sentralmakten subsidierte treforedlingsindustrien. Den befestede dynamikken mellom de kinesiske menneskelige aktørene og trær etter Xinhai-revolusjonen er dermed argumentert som en faktor i nedgangen av eksportert tremasse fra Norge til Kina i masteroppgavens tidsavgrensning. Den materielle kapasiteten til trær kan dermed tolkes å ha vært viktig i å endre forutsetningen til menneskelige aktører, samtidig som dette samspillet utviklet seg gjennom menneskelige aktørers handlinger i ulike kontekster.

Denne iboende materielle kapasiteten i cellene til trær til å virke på en bindende måte, ble sentral i de menneskelige aktørenes valg av produksjon av ulike sorter papir. En avgjørende innsikt analysen har gitt, er hvordan træs agens og materielle kapasitet fortsatte å være i samspill med menneskelige aktører etter at tremassen ble fremstilt til papir. Den iboende kjemiske kapasiteten til det som gjør at cellene i trær henger sammen, er like sentral i produksjonen av – og dermed

---

³⁶⁸ Emmanuel Kreike referert i: LeCain, *The Matter of History*, s. 92.

Konkluderende drøftinger

også kapasiteten til – papiret papirmøllene i treforedlingsindustrien produserte. Analysen har vist hvordan dette også gjaldt treforedlingsindustrien i Kina, hvor tremasse fra bambus hadde vært i samspill med de menneskelige aktørene langt lenger enn hos de vestlige. Egenskapene til M. G. Cap var perfekt for den ønskede måten å uttrykke seg på, og ved den store innførselen av det vist hvordan den spesielle iboende kapasiteten til M. G. Cap kan tolkes å ha hatt agens i utviklingen av kulturelle uttrykksformene i Kina. Dette illustrerer at det materielle som er analysert i denne masteroppgaven, har hatt stor innvirkning på kulturelle faktorer. Det materielle og dets agens i dynamisk samspill med de menneskelige aktørene som brukte papiret, kan tolkes å ha blitt påvirket av disse kulturelle utviklingene. Dette gjelder også for kapittel fems andre analyseobjekt: aviser. Utbredelsen av aviser som massemedium i masteroppgavens tidsmessige avgrensning fremhever den materielle kapasiteten til denne ikke-menneskelige aktøren, i å spre informasjon. Den materielle kapasiteten som er vist gjennom analysen, gir muligheter for en tolkning som kan argumentere for at informasjon i seg selv var materielt, være seg gjennom aviser eller andre medium av papir.³⁶⁹ Den materielle kapasiteten som fikk en gran til å bli hugget ned i Norge, fortsatte å ha agens i papiret i en avis i Kina.

Agensen til trær gjennom mekanisk og kjemisk tremasse er tolket dit hen at det kan ha spilt en sentral rolle i de mange kartellene som ble dannet i Norge etter 1890. Markedsintensiteten grunnet menneskelige aktørers samspill med denne materielle kapasiteten, er vist som en mulig faktor til at flere gikk sammen i kartell for å ha større markedsinnflytelse. I historisk forskning om kartell, som for eksempel De norske papirfabrikanter forening og Norsk celluloseforening, blir disse tradisjonelt kun forklart med en menneskelig vilje til å utnytte sine omgivelser. Masteroppgaven har derimot argumentert for at trærne de hugget og utvant mekanisk og kjemisk tremasse fra, hadde en agens i kartellenes opprettelse. En slik tolkning av det materielles agens kan dermed bidra til å utvide forståelsen av teorier knytte til kartelldannelse; den erstatter ikke menneskenes vilje til å inngå i samarbeid, men det nyanserer hvordan kartellets opprettelse kan forstås. En slik materiell kapasitet er vist at kan også spores i papiret M. G. Cap. Gjennom det analytiske rammeverkets tilnærming er det argumentert for en tolkning av at den materielle kapasiteten til M. G. Cap, og dens rolle som fasilitator, hadde agens i at de norske, svenske og finske kartellene gikk sammen om et spesifikt samarbeid om eksporten av dette papiret til markeder i Kina. I denne tolkningen skapte M. G. Cap et felles landskap av

---

³⁶⁹ Dette inkluderer brev, pamphletter, tidsskrift, plakater og lignende.

Konkluderende drøftinger

identitet og praksis som brakte menneskelige aktører sammen om et felles mål: markedsinnflytelse på det kinesiske markedet.

Samtlige av de allerede nevnte konklusjonene henger sammen med den materielle kapasiteten til vann. Vannets agens i sammenheng med transport over store avstander er viktig å forstå i tolkningen av dynamikken mellom vann og menneskelige aktører. Masteroppgavens argumentasjon har vist at elver kan tolkes å ha spilt en sentral rolle i dette samspillet med menneskelige aktører. Det store markedet i innlandskina hadde vært nærmest utilgjengelig for eksporten fra treforedlingsindustrien i Norge, hadde det ikke vært for den materielle kapasiteten til vann, hovedsakelig gjennom elven Yangtze. Analysen av Denne fartsårens tolkede agens i grunnleggelsen av Shanghai, og i produksjonen fra kinesisk treforedlingsindustri, har vist at samspillet med menneskelige aktører var sterkt. Dette henger da sammen med hvordan vanns materielle kapasitet og agens til å konvergere mot enkleste vei til havnivå, i samspill med menneskelige aktører, skapte muligheter for opprettelsen av tresliperi. Disse aspektene ved vanns agens er argumentert for å ha vært viktige for menneskelige aktører i Norge så vel som i Kina.

Det dynamiske samspillet mellom vann og menneskelige aktører har blitt argumentert for gjennom analysen av kanalbygging. Tradisjonelt har fokuset i forskning ligget på effekten av Panamakanalen og Suezkanalen. Disse hadde utvilsomt en effekt på eksporten knyttet til masteroppgavens tematiske avgrensning, men i denne masteroppgaven har samspillet mellom menneskelige aktører og vannets agens gjennom kanalen The Grand Canal i Kina vært i fokus. Kanalen var den eldste i verden av sitt slag, og med sin lengde bandt den sammen elvene Yangtze i sør med Huang He i nord. Den materielle kapasiteten vann kan tolkes å ha hatt til å utvide markedsmuligheter, blir dermed forsterket av dette samspillet. Betydningen tydeliggjøres når konsulatet påpeker at varer innkommet til Shanghai ble fraktet opp de «udmærkede kanaler» og på de «store seilbare Floder».³⁷⁰ Menneskets samspill med vannets materielle kapasitet i form av kanaler har vist seg å være en viktig del av vannets agens opp mot masteroppgavens problemstilling.

Også vannets agens og materielle kapasiteten er blitt argumentert for å kunne bidra med en utvidet forståelse for hva som kan ha bidratt til samarbeid i, og gjennom, kartell. Det er vist at

---

³⁷⁰ KB, «Shanghai», 1899, s. 816.

Konkluderende drøftinger

en lengre tørkeperiode kan tolkes å ha vært utslagsgivende for et forsøkt samarbeid mellom norske, svenske, østerrikske og tyske kartell tilknyttet cellulose. Analysen i denne masteroppgaven har vist at til tross for at det ikke ble noe av dette samarbeidsforsøket, så fortsatte samarbeidet mellom de norske og svenske kartellene. Dette skjedde selv om vær-situasjonen stabiliserte seg og regnet kom tilbake. Vann er dermed argumentert for å ha kunnet fasilitere en vedvarende avhengighet mellom menneskelig aktører som følge av sin materielle kapasitet, og agens, i en gitt periode. Under den store flommen i Kina i 1898 ble flere kanaler og deler av The Grand Canal ødelagt. Det ny-materialistiske perspektivet har gitt en forståelse og innsikt i hvordan mennesket ikke alltid kan ta full kontroll i en «temming» av det naturlige, i dette tilfellet vannets agens. Dette støtter tolkningen av at vann kan typologiseres som en destruktør. Masteroppgaven har dermed vist hvordan et ny-materialistiske perspektiv kan gi en innsiktsgevinst i å forstå hvordan det ukontrollerbare ved vannets agens kan tolkes som å ha hatt en fasiliterende og destruktiv rolle i nettverk, i dets samspill med menneskelige aktører.

6.2 DET MENNESKELIGE

De menneskelige aktørene som kan tolkes å ha vært involvert i treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina fra ca. 1890 - 1937 var preget, og formet, av de store omveltningene begge land, og verdenssamfunnet som sådan, gikk gjennom i løpet av denne perioden som har vært studert her. Gjennom disse omveltningene ble markedene mindre distinkte, og menneskelige aktørers deltagelse i dem kan dermed tolkes å ha vært mer utsatt for svingninger og påvirkning. Analysen har vist hvordan den iboende materielle kapasiteten til aktørene trær, vann, papir og aviser kan tolkes å ha hatt agens i tilknytning til masteroppgavens tematiske avgrensning. Den materielles kapasitet kan forstås å ha vært i samspill med menneskelige aktører, som tilrettela for eksporten av varer gjennom sine roller som regimeskapere.

Når et av de største markedene for treforedlingsindustrien i Norge befant seg på den andre siden av jordkloden, er det åpenbart at rollen som regimeskapere kan tolkes å ha vært viktig for eksporten fra treforedlingsindustrien i Norge til Kina fra ca. 1890 – 1937. Denne rollen krevde samarbeid, som i denne masteroppgaven har blitt studert gjennom å studere karteller. Disse samarbeidskonstellasjonene synes å ha blitt utløst i møte med konkrete utfordringer. Analysen har vist hvor høyt eksportrelatert samarbeid stod på prioriteringslisten til De norske papirfabrikanters forenings medlemmer – kanskje spesielt i kartellets første fase. I tillegg til

Konkluderende drøftinger

kartelldannelse, har analysen vist hvordan det også utviklet seg samarbeidskonstellasjoner mellom kartell, da ofte på tvers av grenser. De ulike samarbeidskonstellasjonene fungerte nettopp gjennom og mellom de nasjonalstatlige rammene som ofte blir fokus for forskning på det som kan tolkes som utpreget nasjonale forhold. Denne viljen til å inngå i samarbeid med aktører, som egentlig var konkurrenter, viser det transnasjonale aspektet en kan tolke kartell å ha hatt. For eksempel gikk de skandinaviske kartellene i Norge, Sverige og Finland sammen om et spesifikt samarbeid rundt eksporten av M. G. Cap til Kina. Disse menneskelige aktørenes vilje til å inngå samarbeid for å bedre sin markedsinnflytelse, viser hvordan de som regimeskapere skapte mulighetsrom for vedlikeholdelse av nettverk, i dynamisk samspill med den materielle kapasiteten til M. G. Cap. I Shanghai er det også vist hvordan agenturer og importører fra forskjellige nasjoner gikk sammen i Shanghai Paper Importers Association for å kunne utøve større markeds kontroll. Dette var også i en periode hvor interne stridigheter i Kina tidlig på 1920-tallet skapte nye utfordringer for eksportører og importører. Analysen leder til hvordan det, under disse utfordrende tidene, var de kinesiske menneskelige aktørene som kan tolkes å ha stått i førersetet for forutsetningene av eksport fra treforedlingsindustrien i Norge til Kina.

Analysen har vist at det som av vestlige aktører ble beskrevet som «uærlige» kinesisk oppførsel, derimot kan tolkes å ha vært et resultat av en adaptasjon av vestlige forretningspraksiser. De ulike menneskelige aktørene kan tolkes å ha utviklet et felles sett av referanser i sammenheng med hvordan handel ble gjennomført. Her er det blitt vist hvordan de kinesiske menneskelige aktørenes vilje til adaptasjon, i mange tilfeller kan tolkes å ha satt dem i en dominant posisjon. Mulighetene til å påvirke treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina kan dermed sies å ha vært stor hos vestlige menneskelige aktører, men også hos kinesiske menneskelige aktører. Med et transnasjonalt historieperspektiv som flytter nasjonalstaten ut av sentrum for den historiske tolkningen, har masteroppgaven gitt muligheter for å kaste nytt lys på nettverk som tidligere har blitt tolket som overveiende kontrollert av en vestlig part. Analysen av kildematerialet i denne oppgaven har utfordret tidligere forestillinger om vestlig dominans i forhold til kinesiske aktører. Nettverk var både gjensidige og preget av dominans fra en side, og den dominante siden er argumentert for ofte å ikke ha vært den vestlige. Kinesiske menneskelige aktørers vilje til å ha en vedlikeholdende rolle i nettverk har blitt understøttet gjennom masteroppgavens drøftelse av Chinese Paper Guilds ønske om samarbeid med, og enighet om, avtalebestemmelser med Shanghai Paper Importers Association. Samtidig førte også dette samarbeidet til at de mindre, vestlige menneskelige aktørene havnet utenfor effekten

Konkluderende drøftinger

av denne vedlikeholdende rollen, og dermed kan Chinese Paper Guilds rolle i påvirkningen av nettverk også tolkes som destruktør. Dette samarbeidet påvirket dermed både vestlige og kinesiske menneskelige aktører, på ulike måter. Selv om markedsinnflytelse og dermed tilgang ble lettere for noen, ble andre skjøvet til siden.

Gjennom det analytiske rammeverket er det blitt argumentert for at konsulatet gjennom sine varierte roller som fasilitator, obstruktør og vedlikeholder har bidratt til at menneskelige aktører, i Norge og i Kina, kunne gå inn i nettverk. Dette involverte både vestlige menneskelige aktører som hadde forflyttet seg til traktathavnene i Kina, og da spesielt Shanghai, menneskelige aktører i Norge, men også kinesiske menneskelige aktører. Allerede i 1886 gav generalkonsul Carl Bock informasjon om markedsmuligheter via konsulatberetningene.³⁷¹ Tilsvarende informasjonsspredningen fortsatte ut hele perioden som har blitt studert her. På denne måten bidro konsulatets som fasilitator i å skape mulighetsrom for eksport av varer fra treforedlingsindustrien i Norge. Dette henger sammen med den tenkte rollen til hva et konsulat skulle gjøre, som også tidligere historisk forskning har konkludert med at det norske konsulatet i stor grad oppfylte for norske næringsinteresser. I en slik rolle vil også konsulatet være i en posisjon hvor de gjennom aktive valg av hvilke menneskelige aktører de videresendte informasjon til, i Norge så vel som i Kina, kontrollerte hvem som fikk lettest tilgang til nettverk. Gjennom det analytiske rammeverket har konsulatet i disse sammenhenger blitt typologisert som fasilitator, obstruktør og vedlikeholder. Samtlige av disse tolkningene av konsulatets roller er diskutert og argumentert for å ha vært i et dynamisk samspill med ikke-menneskelige aktører.

Gjennom spredning av informasjon via aviser var konsulatet i en dynamikk med denne ikke-menneskelige aktørens materielle kapasitet. Konsulatets evne til å skape mulighetsrom henger derfor tett sammen med den diskuterte materielle kapasiteten til papir og aviser. Men som masteroppgaven har vist, gikk også noe kontakt og nettverksdanning mellom menneskelige aktører i Kina og Norge utenom konsulatet, så sent som i 1922. Den diskuterte rollen som obstruktør gjennom å bestemme hvem som fikk eller ikke fikk kontakt med hvem, er gjennom det analytiske rammeverkets tilnærming også vist å ha hengt sammen med den materielle kapasiteten til aviser, og i forlenget forstand til papir og trær.

---

³⁷¹ KB, «Shanghai», 1886. s. 417.

Konkluderende drøftinger

Masteroppgaven har også dokumentert eksempler på hvordan den personlige relasjonen ulike konsuler hadde til menneskelige aktører påvirket deres handlinger. Det sterkeste eksempelet på dette kommer frem i kommunikasjonen mellom fungerende norsk generalkonsul Thorgeir Siqveland og finsk generalkonsul Karl Gustaf Wähämäki, om mulige brudd på den allerede nevnte avtalen mellom produsentene av M. G. Cap i Skandinavia. Kommunikasjonen mellom konsulene understøtter at de personlige relasjonene var sterke. Ingen av dem hadde offisielle føringer på at de måtte kontakte den andre, men deres forhold fikk dem til å kontaktes privat for å kunne hjelpe treforedlingsindustrien i begge land. Dermed kan også konsulatet i slike situasjoner forstås som en transnasjonal enhet som opererte mellom og gjennom stater.

Stater påvirket mulighetsrommet til eksporten fra treforedlingsindustrien i Norge til Kina fra ca. 1890 – 1937 gjennom traktater. Masteroppgaven gir grunnlag for å hevde at selv om Kantotraktaten mellom Sverige-Norge og Qingdynastiet aldri ble ratifisert, kan det tolkes at det var det symbolske bak denne traktaten som var viktig for nettverk mellom menneskelige aktører. Denne rollen som fasilitator lente seg sterkt på det mulighetsrommet Nanjingtraktaten kan tolkes å ha gitt, og det er derfor argumentert for å ha vært viktig for de menneskelige aktørene relevante for denne masteroppgaven. Analysen har dermed ikke siktet på å avkrefte staters roller i nettverk, men å nyansere tolkningen av dem ved å ikke sette dem i sentrum for den historiske forskningen. Som vist opererte det norske konsulatet uavhengig av Kantotraktatens manglende ratifisering, og under signeringen Tolltraktaten av 1928 påpekte den kinesiske representanten C. T. Wang at forholdet mellom de to statene alltid hadde vært godt og burde fostres videre. Wangs kommentar i 1928 var da av samme karakter som Duanfengs under Norgesbesøket i 1906, nettverk mellom kinesiske og norske menneskelige aktører var noe de gav uttrykk for ble sett på som positivt. Med de ikke-gjensidige traktatene var mulighetsrommet for at menneskelige aktører kunne drive handel til stede. Men etter at Kina ble «åpnet opp», var det nettverkene mellom menneskelige aktører – i samspill med agensen til det materielle i ikke-menneskelige aktører – som var nødvendige for at eksporten skulle finne sted. Disse aktørene opererte, som masteroppgaven har vist, gjennom og mellom statene, ikke på bakgrunn av dem.

Det har allerede blitt påpekt hvordan de kinesiske menneskelige aktørene ofte inngikk i nettverk med vestlige, hvor det var de kinesiske som kan tolkes å ha vært dominante. Gjennom det analytiske rammeverkets tilnærming, har tolkningen av de kinesiske menneskelige aktørenes

Konkluderende drøftinger

deltagelse i nettverk gitt en forståelse av at de ikke var passive aktører i eksporten fra treforedlingsindustrien i Norge til Kina fra ca. 1890 – 1937. De var aktive som bestillere og som inngangsport for vestlige aktører til et marked som, uten de kinesiske menneskelige aktørene, ellers ville vært praktisk utilgjengelig for dem. I en omveltende, globaliserende verden var de kinesiske menneskelige aktørene aktive i sin akkulturasjon av vestlige handelsmønstre, og utnyttet de vestliges motvilje mot å sette seg inn i de kinesiske handelsmønstrene. Den store økningen i treforedlingsindustri i Kina vitner om at kinesiske menneskelige aktører inngikk i et dynamisk samspill med træs materielle kapasitet på lik linje med det vestlige aktører. Som vist ble norsk eksport av mekanisk og kjemisk tremasse til Kina etter første verdenskrig sporadisk. Dette kan henge sammen med den aktive rollen den kinesiske sentralmakten hadde til å subsidiere industrien etter Xinhairevolusjone i 1911, men også med et økt samspill mellom kinesiske menneskelige aktører og den materielle kapasiteten til trær og deres fiber.

Masteroppgavens analyse av *compradorene* eksemplifiserer denne aktive rollen. Ved sammenbruddet av Cohong-systemet etter de mange ikke-gjensidige traktatene, fylte denne kinesiske mellommannen rollen som kontakten til det kinesiske markedet. De eksemplifiserer hvordan de kinesiske menneskelige aktørene satte seg i en posisjon mot de vestlige hvor de var nødvendige for deres virksomhet: ingen *comprador*, ingen handel.³⁷² *Compradorene* var aktive som entreprenører i Kina, og flere papirmøller og aviser kan kobles til datidens aktive, eller tidligere, *compradorer*. Dynamikken med den materielle kapasiteten til de ikke-menneskelige aktørene i denne masteroppgaven er dermed også her gjeldende.

6.3 KONKLUSJON

Gjennom denne masteroppgaven mener jeg å ha vist hvordan en analyse av aktører fra kategoriene *natur*, *produkt* og *mennesker* kan utvide forståelsesrammene og tolkningen av treforedlingsindustriens eksport fra Norge til Kina fra ca. 1890 – 1937. Ved de mange menneskelige aktørene som opererte gjennom og mellom de nasjonalstatlige rammene, kan det tolkes å ha vært transnasjonale aspekter ved de historiske prosessene bak eksport av varer fra en så stor industri som treforedlingsindustrien. Som presentert i kapittel en, har nyere historisk forskning på relasjonene mellom Norge og Kina vært preget av en trend med et fokus på det

---

³⁷² Austin, *Commercial China in 1899*, s. 2216.

Konkluderende drøftinger

menneskelige og transnasjonale. Og denne masteroppgavens analyse av eksporten fra treforedlingsindustrien i Norge til Kina føyer seg inn i den tradisjonen. I tillegg til å fokusere på det menneskelige, har denne analysen forsøkt å utvide forståelsesrammene for tolkningen av denne eksporten, ved også å fokusere på den materielle kapasiteten i ikke-menneskelige aktører. Slik representerer også denne masteroppgaven noe nytt, da det har vært lite forskning på den materielle kapasiteten og agensen til ikke-menneskelige aktører i nettverk mellom menneskelige aktører.

Videre kan denne masteroppgaven gi grunnlag til å hevde at LeCains fjerde konsept for ny-materialisme kan bidra til en bredere forståelse av historiske prosesser som tidligere har virket uttømmende utforsket.³⁷³ En analyse som ikke er sentrert rundt det antropogeniske, vil kunne gi supplerende innsikt i hvordan eksport fra treforedlingsindustrien kan forstås. Denne masteroppgaven gir argumenter for hvordan et slikt perspektiv kan gi en innsiktsgevinst i av hva som kan tolkes å ha hatt agens i historiske prosesser hvor nettverk mellom mennesker oppstår og opprettholdes. For denne analysen har dette vært spesielt gjeldende for teorier knyttet til kartelldannelse. Økt intensitet i konkurranse og mer distinkte marked kom som en direkte følge av den materielle kapasiteten til den naturen og de produktene menneskelige aktører involverte seg med. Gjennom ny-materialistiske perspektiv har denne analysen vist hvordan en slik inngang ikke betyr at en tar bort menneskelige aktørers vilje og agens, men hvordan forståelsesrammene av dem kan utvides og utdypes ved å inkorporere en tolkning av at mennesker eksisterte i samspill med det materielle, og ikke i ren utnyttelse av det.

Det kan dermed hevdes at historien om eksport av produkter fra treforedlingsindustrien i Norge til Kina i perioden 1890-1937 er like mye en historie om det materielle i trær, vann, papir og aviser, og deres iboende kapasitet, som en historie om menneskelig drivkraft og vilje.

6.4 VIDERE FORSKNING

Etter denne masteroppgavens analyse sitter jeg igjen med flere spørsmål som åpner opp muligheter for videre forskning. Det første handler om kartell og hvordan disse opererte. Kartell og deres virksomhet har mange transnasjonale aspekter ved seg, og som analysen har vist, var tverrnasjonalt samarbeid en vanlig løsning for kartellene som har blitt studert i denne perioden.

---

³⁷³ LeCain, *The Matter of History*, s. 134 – 136.

Konkluderende drøftinger

Et forskningsprosjekt som studerer opprettelsen og utviklingen av disse kartellene gjennom et transnasjonalistisk perspektiv, supplert med et ny-materialistiske perspektiv, kan gi muligheter til å utvide forståelsen og tolkningen av en sentral del av en viktig norsk, og global, industri. En slik studie kunne også med nytte være rettet mot kartellene masteroppgaven har identifisert i Kina, da det kan skape nytt innblikk og nye tolkninger av nettverk mellom menneskelige aktører i de to nasjonalstatene. Her vil samspillet mellom agenturene i traktathavnene og kinesiske aktører også kunne spille en sentral rolle i å nyansere og utvide forståelsen av slike nettverk.

Som det har blitt nevnt gjennom nesten samtlige analysekapittel, var Hamburg og de menneskelige aktørene der sentrale for denne oppgavens tematikk. Det har blitt hevdet at det norske næringslivet kuttet bånd med Hamburg etter det som blir omtalt som den første, globale finanskrisen; «Hamburgkrisen av 1847».³⁷⁴ Men i nyere forskning har, for eksempel, Camilla Brautaset fremhevet det motsatte. I boken *Børsen: markeds plass og møteplass 1819 – 2019* poengterer hun at båndene mellom næringslivet i Norge og Hamburg absolutt ikke var borte etter krisen i 1847, Hamburg fortsatte å være en sentral del også etter dette.³⁷⁵ Hamburgs rolle i eksport til Kina har allerede blitt nevnt av Brautaset i boken *Møter i Kina* i analysen om eksporten av tran til det kinesiske markedet. Nettverk mellom menneskelige aktører i Hamburg og menneskelige aktører i Norge var tydelig til stede. En studie av disse kunne i stor grad utvide forståelsen og tolkningen av eksportorientert industri i på 1800-tallet og tidlig 1900-tall, være seg treforedlingsindustrien, shipping eller en annen næring. Dette ville i så tilfelle kunne være med å utvide vår forståelse av hvordan produkter som ble eksportert fra Norge fant sin vei til markeder langt fra den norske kyststripen.

---

³⁷⁴ Ramm, *I næringslivets tjeneste: Christiania Børs 1819-1924: Oslo Børs 1925-1969*, s. 34.

³⁷⁵ Brautaset, *Børsen: markeds plass og møteplass 1819-2019*, s. 76.

7. TABELLER

Tabell 7.1 Oversikt over registrert eksport av mekanisk og kjemisk tremasse fra Norge til Kina fra 1903 – 1937 i Norges handelsstatistikk, NOS.³⁷⁶

År	Mekanisk tremasse	Kjemisk tremasse
1903	406	200
1904	0	0
1905	50	152
1906	130	0
1907	0	0
1908	86	0
1909	0	0
1910	0	168
1911	0	266
1912	0	165
1913	26	700
1914	0	618
1915	0	302
1916	30	0
1917	0	0
1918	0	7
1919	0	0
1920	0	0
1921	102	0
1922	0	42
1923	0	0
1924	0	0
1925	0	0
1926	0	453
1927	0	549
1928	0	320
1929	0	406
1930	0	0
1931	0	0
1932	0	25240
1933	20	254
1934	0	0
1935	0	132
1936	0	309
1937	25	229

³⁷⁶ 1903 var første år Kina var til stede i registreringen av eksport i handelsstatistikken, da som del av «Ostindien, Kina og Asien for øvrigt». Først i 1909 registrerer handelsstatistikken eksporten til *kun* Kina.

Tabeller

Tabell 7.2 Oversikt over totalt registrert eksport av papir i tonn fra Norge til Kina mellom 1905 – 1937 i Norges handelsstatistikk, NOS.

År	Til Kina	Til resten av verden	Prosentandel
1905	41	69180	0,06 %
1906	0	92114	0,0 %
1907	15	93736	0,02 %
1908	244	108144	0,23 %
1909	6814	124090	5,49 %
1910	8885	138525	6,41 %
1911	6538	125781	5,20 %
1912	7855	150574	5,22 %
1913	19902	181371	10,97 %
1914	13538	182176	7,43 %
1915	10649	206961	5,15 %
1916	8290	199725	4,15 %
1917	1499	80138	1,87 %
1918	2	111952	0,00 %
1919	6554	106554	6,15 %
1920	10653	188876	5,64 %
1921	2387	81636	2,92 %
1922	11748	218589	5,37 %
1923	18976	211404	8,98 %
1924	14767	196542	7,51 %
1925	24635	284577	8,66 %
1926	24807	257397	9,64 %
1927	23702	297041	7,98 %
1928	31556	311469	10,13 %
1929	28935	316068	9,15 %
1930	15415	295489	5,22 %
1931	17621	174137	10,12 %
1932	23998	277597	8,64 %
1933	21115	256985	8,22 %
1934	19562	257532	7,60 %
1935	21428	285703	7,50 %
1936	11778	289657	4,07 %
1937	20348	321627	6,33 %

Tabeller

Tabell 7.3 Oversikt over registrert eksport av M. G. Cap i tonn fra Norge til Kina mellom 1905 – 1937 i Norges handelsstatistikk, NOS.³⁷⁷

År	Trykkpapir til Kina	Silkepapir (cap/tissue) til Kina	M. G. Cap til Kina	Total eksport av relevant kategori	Prosentandel av totalt eksportert fra relevant kategori
1905	0	n/a	n/a	35482	0,00 %
1906	0	n/a	n/a	51435	0,00 %
1907	14	n/a	n/a	47262	2,96 %
1908	123	n/a	n/a	58642	0,21 %
1909	3632	n/a	n/a	64522	5,63 %
1910	5113	n/a	n/a	75445	6,78 %
1911	3494	n/a	n/a	73255	4,77 %
1912	4166	n/a	n/a	86197	4,83 %
1913	9754	n/a	n/a	98464	9,91 %
1914	7370	n/a	n/a	94116	7,83 %
1915	4867	n/a	n/a	105701	4,60 %
1916	n/a	671	n/a	7251	9,25 %
1917	n/a	55	n/a	3935	1,40 %
1918	n/a	0	n/a	9565	0,0 %
1919	n/a	2334	n/a	10935	21,34 %
1920	n/a	3464	n/a	11159	31,04 %
1921	n/a	422	n/a	3818	11,05 %
1922	n/a	5784	n/a	15391	37,58 %
1923	n/a	10063	n/a	19210	52,38 %
1924	n/a	7561	n/a	18682	40,47 %
1925	n/a	11141	n/a	24480	45,51 %
1926	n/a	12512	n/a	25776	48,54 %
1927	n/a	10536	n/a	24619	42,80 %
1928	n/a	11194	n/a	27375	40,89 %
1929	n/a	8492	n/a	24463	34,71 %
1930	n/a	3795	n/a	19901	19,07 %
1931	n/a	7146	n/a	20015	35,70 %
1932	n/a	n/a	5979	9265	64,53 %
1933	n/a	n/a	4419	8220	53,76 %
1934	n/a	n/a	5869	9820	59,77 %
1935	n/a	n/a	7392	11795	62,67 %
1936	n/a	n/a	2131	7575	28,13 %
1937	n/a	n/a	6456	15237	42,37 %

³⁷⁷ 1905 var første år det registrertes eksport av papir fra Norge til Kina i Norges handelsstatistikk. Her er «n/a» brukt for å markere de årene der den kategorien det er plassert under ikke var del av handelsstatistikken registrering.

8. FORKORTELSER, KILDER OG LITTERATUR

8.1 FORKORTELSER

RAO = Riksarkivet i Oslo.

KB = Konsulatberetning.

IHK = Indredepartementet, Handels- og konsulatkontoret.

UGSK = Utenriksstasjonene, Generalkonsulatet i Shanghai, Kina.

NC = Norsk Celluloseforening.

PS = Papirindustriens Sentralforbund.

NOS = Norges offisielle handelsstatistikk.

8.2 IKKE TRYKTE KILDER

Fulle referanser gis i fotnotene.

IHK:

RA/S-2981/...

Eda/L0014/0001. Norsk Handels- og sjøfartstraktater med Ta-Tsing Keiserdømmet i Kina.

NC³⁷⁸:

RA/PA-0821/ ...

B/Ba. Kopibok.

Norsk Celluloseforening 1850 – 1915. Juileumbok skrevet av foreningens styre i 1915.

---

³⁷⁸ Arkivet er uordnet og ikke alt materiale har arkivnøkler.

PS:

RA/PA-0617/ ...

A/L0001/0001. Styre og Generalforsamling I.

A/L0002/0001. Generalforsamling og foreningsmøter.

A/L0002/0004. Generalforsamling og foreningsmøter IV.

D/Db/L0117/0002.

D/Db/L0122/0004. A 1/3/0.

D/Db/L0216/0004. A 1/3/0.

UGSK:

RA/S-2611/ ...

D/Db/L0177/0005, H1-AII-87/22.

D/Db/L0181/0005. H1-Bla-16/30.

D/Db/L0182/0002. H1-Bla-16/30.

D/Db/L0182/0004. H1-Blb-16/30.

D/Db/L0195/0005. H2-OII-36/26.

D/Db/L0209/0003 H4-OIII-52/22.

D/Db/L0209/0004. H4-OIII-84/26.

D/Db/L0210/0002. H4-OIII-84/26.

D/Db/L0212/0005. H4-OV-84/28.

D/Db/L0213/0005. H4-OIX-42/30.

8.3 TRYKTE KILDER

8.3.1 Konsulatberetninger

KB:

«Shanghai», *Beretninger om Handel og Skibsfart. Uddrag af Aarsberetninger fra de norske og svenske Konsuler for 1898 m. M.* Kristiania: Departementet for det Indre, 1899: 813 – 828. https://www.ssb.no/a/histstat/div/is/is_126.pdf

«Shanghai», *Uddrag af Aarsberetninger fra de forenede Rigers Konsuler for Aaret 1886.* NOS Kristiania: Departementet for det Indre, 1887: 408 – 421. https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_iii_041.pdf

8.3.2 Norges handelsstatistikk

Tabeller vedkommende Norges handel i aaret 1890. NOS. Kristiania: Det Statistiske Centralbureau, 1891: 170. https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_iii_132.pdf

Tabeller vedkommende Norges handel i aaret 1903. NOS. Kristiania: Det Statistiske Centralbureau, 1904. https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_iv_090.pdf

Tabeller vedkommende Norges handel i aaret 1904. NOS. Kristiania: Det Statistiske Centralbureau, 1905. https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_iv_115.pdf

Norges handel 1905. NOS. Kristiania: Det Statistiske Centralbureau, 1906. https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_v_009.pdf

Norges handel 1906. NOS. Kristiania: Det Statistiske Centralbureau, 1907. https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_v_035.pdf

Norges handel 1907. NOS. Kristiania: Det Statistiske Centralbureau, 1908. https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_v_063.pdf

Norges handel 1908. NOS. Kristiania: Det Statistiske Centralbyraa, 1909. https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_v_087.pdf

Norges handel 1909. NOS. Kristiania: Det Statistiske Centralbyraa, 1910. https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_v_116.pdf

Norges handel 1910. NOS. Kristiania: Det Statistiske Centralbyraa, 1911. https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_v_151.pdf

Forkortelser, kilder og litteratur

<i>Norges handel 1911.</i>	NOS.	Kristiania:	Det	Statistiske	Centralbyraa,	1912.
https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_v_172.pdf						
<i>Norges handel 1912.</i>	NOS.	Kristiania:	Det	Statistiske	Centralbyraa,	1913.
https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_v_208.pdf						
<i>Norges handel 1913.</i>	NOS.	Kristiania:	Det	Statistiske	Centralbyraa,	1914.
https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_vi_018.pdf						
<i>Norges handel 1914.</i>	NOS.	Kristiania:	Det	Statistiske	Centralbyraa,	1915.
https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_vi_070.pdf						
<i>Norges handel 1915.</i>	NOS.	Kristiania:	Det	Statistiske	Centralbyraa,	1916.
https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_vi_097.pdf						
<i>Norges handel 1916.</i>	NOS.	Kristiania:	Det	Statistiske	Centralbyraa,	1918.
https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_vi_130.pdf						
<i>Norges handel 1917.</i>	NOS.	Kristiania:	Det	Statistiske	Centralbyrå,	1919.
https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_vi_154.pdf						
<i>Norges handel 1918.</i>	NOS.	Kristiania:	Det	Statistiske	Centralbyrå,	1920.
https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_vi_176.pdf						
<i>Norges handel 1919.</i>	NOS.	Kristiania:	Det	Statistiske	Centralbyrå,	1921.
https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_vii_019.pdf						
<i>Norges handel 1920.</i>	NOS.	Kristiania:	Det	Statistiske	Centralbyrå,	1922.
https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_vii_036.pdf						
<i>Norges handel 1921.</i>	NOS.	Kristiania:	Det	Statistiske	Centralbyrå,	1922.
https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_vii_068.pdf						
<i>Norges handel 1922.</i>	NOS.	Kristiania:	Det	Statistiske	Centralbyrå,	1923.
https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_vii_106.pdf						
<i>Norges handel 1923.</i>	NOS.	Kristiania:	Det	Statistiske	Centralbyrå,	1924.
https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_vii_148.pdf						
<i>Norges handel 1924.</i>	NOS.	Oslo:	Det	Statistiske	Centralbyrå,	1926.
https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_vii_186.pdf						
<i>Norges handel 1925.</i>	NOS.	Oslo:	Det	Statistiske	Centralbyrå,	1926.
https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_viii_007.pdf						

Forkortelser, kilder og litteratur

<i>Norges handel</i>	1926.	NOS.	Oslo:	Det	Statistiske	Centralbyrå,	1927.
							https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_viii_042.pdf
<i>Norges handel</i>	1927.	NOS.	Oslo:	Det	Statistiske	Centralbyrå,	1928.
							https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_viii_075.pdf
<i>Norges handel</i>	1928.	NOS.	Oslo:	Det	Statistiske	Centralbyrå,	1929.
							https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_viii_104.pdf
<i>Norges handel</i>	1929.	NOS.	Oslo:	Det	Statistiske	Centralbyrå,	1930.
							https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_viii_138.pdf
<i>Norges handel</i>	1930.	NOS.	Oslo:	Det	Statistiske	Centralbyrå,	1931.
							https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_viii_172.pdf
<i>Norges handel</i>	1931.	NOS.	Oslo:	Det	Statistiske	Centralbyrå,	1933.
							https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_ix_005.pdf
<i>Norges handel</i>	1932.	NOS.	Oslo:	Det	Statistiske	Centralbyrå,	1933.
							https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_ix_012.pdf
<i>Norges handel</i>	1933.	NOS.	Oslo:	Det	Statistiske	Centralbyrå,	1934.
							https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_ix_035.pdf
<i>Norges handel</i>	1934.	NOS.	Oslo:	Det	Statistiske	Centralbyrå,	1935.
							https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_ix_058.pdf
<i>Norges handel</i>	1935.	NOS.	Oslo:	Det	Statistiske	Centralbyrå,	1936.
							https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_ix_086.pdf
<i>Norges handel</i>	1936.	NOS.	Oslo:	Det	Statistiske	Centralbyrå,	1937.
							https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_ix_114.pdf
<i>Norges handel</i>	1937.	NOS.	Oslo:	Det	Statistiske	Centralbyrå,	1938.
							https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_ix_138.pdf

8.3.3 Aviser og tidsskrift

Farmand:

Farmand. «Cellulose og Træmasse». *Farmand* 10, nr. 18 (05.05.1900): 375.

———. «Kinas Opvaagnen». *Farmand* 16, nr. 36 (08.09.1906): 761 – 763.

———. «Mellemrigsloven». *Farmand* 7, nr. 4 (30.01.1897): 66.

———. «Mellemrigsloven». *Farmand* 7 nr. 12 (27.03.1897): 266 – 267.

———. «Messrsr. A. Wertheim & Co., Hamburg and the pulp trade». *Farmand* 7, nr. 3 (23.01.1897): 42 – 45.

———, «Report of the Visit of the Imperial Chinese Special Mission to Chirstiania April 27th, 28th and 29th 1906», 1906 Spesialutgave utgitt på engelsk.

———. «The Wood-Pulp Combine; A Reply to the “Paper Trade Review”». *Farmand* 9, nr.8 (25.021899): 144.

———. «Wood Pulp». *Farmand* 11, nr. 27 (06.07.1901): 574.

———. «Wood Pulp». *Farmand* 11, nr. 28 (13.07.1901): 596.

———. «Wood Pulp». *Farmand* 11, nr. 30 (27.07.1901): 645.

———. «Wood Pulp». *Farmand* 11, nr. 31 (03.08.1901): 654.

———. «Wood Pulp». *Farmand* 11, nr. 32 (10.08.1901): 675 – 677.

———. «Wood Pulp». *Farmand* 11, nr. 34 (24.08.1901): 722; 733.

Mathiesen. «Wood-Pulp and Messrs. A. Wertheim & Co. of Hamburg». *Farmand* 8, nr. 8 (26.011898): 154.

North-China Herald and supreme court & consular gazette:

«Imperial Decree». *North-China Herald and supreme court & consular gazette*, 28. februar 1898, Volume 1898-Issue 1595.

«Li Yue Bank v. China Import and Export Lumber Co., Ltd.» *North-China Herald and supreme court & consular gazette*, 29. mai 1929, Volume 1909-Issue 2181.

Perler, Henry D. «The Great Flood». *North-China Herald and supreme court & consular gazette*, 7. november 1898, Volume 1898-Issue 1631.

«Repairs to Grand Canal». *North-China Herald and supreme court & consular gazette*, 13. mars 1891, Volume 1891-Issue 1232.

«Shanghai Pulp and Paper Co., LD.» *North-China Herald and supreme court & consular gazette*, 12. mars 1902, Volume 1902-Issue 180.

«Sino-Norwegian Treaty». *North-China Herald and supreme court & consular gazette*, 1. desember 1928, Volume 1928-Issue 3199.

«Terrible rain storm and flood». *North-China Herald and supreme court & consular gazette*, 10. oktober 1898, Volume 1898-Issue 1627.

«The rebel emperor». *North-China Herald and supreme court & consular gazette*, 4. juli 1900, Volume 1900-Issue 1717.

8.3.4 Hathi Trust

Arnold, Julean. *China a Commercial and Industrial Handbook*. Trade Promotion Series, no. 38. Washington: Government Printing Office, 1926. <https://hdl.handle.net/2027/uiuo.ark:/13960/t71w20r0m>.

———. *Commercial Handbook of China*. Bd. 2. Miscellaneous Series, no. 84. Washington: Government Printing Office, 1920. [https://hdl.handle.net/2027/uc1.\\$b101692](https://hdl.handle.net/2027/uc1.$b101692).

Austin, O. P. *Commercial China in 1899. Area, population, production, railways, telegraphs, transportation routes, foreign commerce, and commerce of the United States with China*. Washington: Treasury Department, 1899. <https://hdl.handle.net/2027/uc1.c025381927>.

Morse, Hosea Ballou. *The trade and administration of the Chinese empire*. London, 1908. <http://hdl.handle.net/2027/hvd.32044004779229>.

«The Oriental Annual for Merchants and Manufacturers Containing a Classified Business Directory of The Far East 1902». Seattle, Washington: Oriental Annual Publishing Corporation, 1902. <https://hdl.handle.net/2027/coo.31924011719055>.

8.3.5 Customs' Gazette

Customs' Gazette No. II. - April - June, 1869. Chinese Maritime Customs Service, 1869.

8.3.6 Bilder

Figur 3.1: *China Treaty Ports 1900-1920*, Chinasage, 'Foreign treaty ports and enclaves in China', 7 Dec 2016, lest 16.10.2020, <https://www.chinasage.info/maps/TreatyPorts1900.jpg>

Figur 3.2: *Course of Grand Canal of China*, september 4, 2016, Wikimedia Commons lest 19.10.2020. <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Grand-Canal.png#filelinks>

Figur 4.1: Henry Meyer, *En Chine Le gâteau des Rois et... des Empereurs*, 16.01.1898. Wikimedia Commons lest 01.11.2020. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:China_imperialism_cartoon.jpg

8.4 LITTERATUR

- Aall Jr., Cato. «Borregaard i China». I *Borregaard The Kellner Partington Paper Pulp Co. Ltd. 1889 – 1939*, redigert av Johan G. Tanum, 212–14. Oslo: Borregaard, 1939.
- Amin, Samir. *Eurocentrism*. New York: Monthly Review Press, 1989.
- Berridge, Geoff, Alan James. «Consular functions». I *A dictionary of diplomacy*, 2nd ed., 51–56. Houndmills, Basingstoke, Hampshire ; New York: Palgrave Macmillan, 2003.
- Biermann, Christopher J. *Handbook of pulping and papermaking*. 2nd ed. San Diego: Academic Press, 1996.
- Bohr, P. Richard. «Taiping Religion and Its Legacy». I *Handbook of Christianity in China*, redigert av R.G Tiedemann, s. 371–96. Boston: Brill, 2001.
- Boyce, Gordon, Simon P. Ville. *The development of modern business*. New York: Palgrave, 2002.
- Brautaset, Camilla. «Det lange 19. århundre». I *Børsen: markeds plass og møteplass 1819-2019*, 59–76. Oslo: Universitetsforlaget, 2019.
- Brautaset, Camilla, Malin Gregersen, Karina Hestad Skeie (red). *Møter med Kina: norsk diplomati, næringsliv og misjon 1890-1937*. Bergen: Fagbokforlaget, 2018.
- Cao, Wenming, Chonglan Fu. *Introduction to the Urban History of China*. Singapore: Palgrave Macmillan, 2019.
- Cassel, Pär. «Traktaten som aldrig var och fördraget som nästen inte blev: de svensk-norsk-kinesiska förbindelserna 1847-1909». *Historisk tidskrift* 130 : 2010 : 3 (u.å.): S.437–466.
- Crossley, Pamela Kyle. *What is global history?* Cambridge: Polity Press, 2008.
- Eide, Elisabeth, Rune Svarverud. «Norsk sjøfart, handel og forretningsdrift i det gamle Shanghai». *Norsk sjøfartsmuseum Årbok 1998 (1999)*: 7–54.

- Fasting, Kåre. *Den norske papirindustri historie: 1893-1968*. Oslo: Norske Papirfabrikanter felleskontor, 1967.
- Frank, Andre Gunder. *ReOrient: global economy in the Asian Age*. Berkeley: University of California Press, 1998.
- Grytten, Ola H., og Fritz Hodne. *Norsk økonomi 1900 - 1990*. Oslo: Tano, 1992.
- . *Norsk økonomi i det nittende århundre. Norbok*. Bergen: Fagbokforlaget, 2000.
- Hao, Yen-p'ing. *The comprador in nineteenth century China: bridge between East and West*. Harvard East Asian series 45. Cambridge: Harvard University Press, 1970.
- Helle, Ingvild. «Med verdifull last. Norske rederiers deltagelse i frakt av kinesiske arbeidsmigranter i perioden 1895-1930». Masteroppgave, 18. juni 2012. <https://bora.uib.no/handle/1956/9059>.
- Hobson, Rolf. «Etter liberalismen kommer nasjonalismen: 1880-årene viser vei». *Internasjonal politikk* 77, nr. 1 (2019): 1–26.
- Hodne, Fritz. *Norges økonomiske historie 1815-1970*. Oslo: Cappelen, 1981.
- Hunter, Dard. *Papermaking: the history and technique of an ancient craft*. New York: Dover Publications, 1978.
- Iriye, Akira. *Global and Transnational History: The Past, Present, and Future*. New York: Palgrave Macmillan, 2014.
- Jensen, Frida B. «Mer enn en Shanghai gentleman». I *Møter med Kina: norsk diplomati, næringsliv og misjon 1890-1937*, redigert av Karina Hestad Skeie, 77–88. Bergen: Fagbokforlaget, 2018.
- Krogh, Thomas. *Hermeneutikk om å forstå og fortolke*. Oslo: Gyldendal akademisk, 2010.
- Landes, David S. *The wealth and poverty of nations: why some are so rich and some so poor*. 1st ed. New York: W.W. Norton, 1998.
- Latour, Bruno. «On actor-network theory: A few clarifications». *Soziale Welt* 47, nr. 4 (1996): 369–81.

- . *Reassembling the social: an introduction to actor-network-theory*. Clarendon lectures in management studies. Oxford ; New York: Oxford University Press, 2005.
- LeCain, Timothy J. *The matter of history: how things create the past*. New York: Cambridge University Press, 2017.
- Levenstein, Margaret C., Valerie Y. Suslow. «Cartels and Collusion: Empirical Evidence». I *The Oxford handbook of international antitrust economics*, redigert av Roger D. Blair og Daniel D. Sokol: s. 442–63. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- Levenstein, Margaret C, Valerie Y Suslow. «What Determines Cartel Success?» *Journal of Economic Literature* 44, nr. 1 (1.02.2006): 43–95. <https://doi.org/10.1257/002205106776162681>.
- Ma, Debin. «Money and monetary system in China in the 19th-20th century: an overview», Working Papers 159/12. London: London School of Economics, 2012. <http://eprints.lse.ac.uk/41940/1/WP159.pdf>.
- Makko, Aryo. *European small states and the role of consuls in the age of empire*. Boston: Brill, 2020.
- Medvedeva, Olga. «Christian Fredrik Wyller Schjøth i det kinesiske tollvesenet». I *Møter med Kina: norsk diplomati, næringsliv og misjon 1890-1937*, redigert av Karina Hestad Skeie, 119–27. Bergen: Fagbokforlaget, 2018.
- . «Norwegian Employees of the Chinese Custom Service, 1890-1927». University of Bergen, 2017.
- Melve, Leidulf. «Nye Historier: Kvinne- og kjønns historie og globalhistoriske tilnærminger». I *Historie: historieskriving frå antikken til i dag*, 233–42. Oslo: Dreyers Forlag, 2010.
- Myrstad, Ingrid. «Generalkonsulatet i Kina. En studie av en svensk-norsk utenriksstasjon 1842–1905». Masteroppgave, 9. desember 2009. <https://bora.uib.no/handle/1956/3842>.
- Naumann, Katja. «Long-Term and Decentred Trajectories of Doing History from a Global Perspective: Institutionalization, Postcolonial Critique, and Empiricist Approaches, before and after the 1970s». *Journal of Global History* 14, nr. 3 (november 2019): 335–54. <https://doi.org/10.1017/S1740022819000159>.

- Paisley, Fiona, Pamela Scully. *Writing Transnational History*. London: Bloomsbury Academic, 2019.
- Ramm, Harald. «1840 - 1880». I *I næringslivets tjeneste : Christiania Børs 1819-1924 : Oslo Børs 1925-1969*, 30–52. Oslo: Børskomiteen, 1969.
- Ryymän, Teemu. «Å arbeide med tekstanalyse». I *Historikerens arbeidsmåter*, redigert av Leidulf Melve og Teemu Ryymän, 44–69. Oslo: Universitetsforlaget, 2018.
- Sandvik, Pål Thonstad. *Nasjonens velstand: Norges økonomiske historie 1800-1940*. Bergen: Fagbokforlaget, 2018.
- Saunier, Pierre-Yves. «Globalisation». I *The Palgrave Dictionary of Transnational History*, redigert av Akira Iriye og Pierre-Yves Saunier, 456–62. New York: Palgrave Macmillan, 2009.
- . *Transnational history. Theory And History*. New York: Palgrave Macmillan, 2013.
- Schønning, Kaare. «Borregaard som befrakter». I *Borregaard The Kellner Partington Paper Pulp Co. Ltd. 1889 – 1939*, redigert av Johan G. Tanum, 150–52. Oslo: Borregaard, 1939.
- Sejersted, Francis. *Demokratisk kapitalisme*. Det blå bibliotek. Oslo: Universitetsforlaget, 1993.
- Sogner, Knut. *Plankeadel: Kiær- og Solberg-familien under den 2. industrielle revolusjon*. Oslo: Andresen og Butenschøn, 2001.
- Stigler, George J. «A Theory of Oligopoly». *Journal of Political Economy* 72, nr. 1 (februar 1964): 44–61. <https://www.jstor.org/stable/1828791>.
- Stoler, Ann Laura. *Along the Archival Grain: Epistemic Anxieties and Colonial Common Sense*. Princeton, NJ Oxford: Princeton University Press, 2009.
- Storm, Espen. «Det Oversøiske Compagnie - Et norsk multinasjonalt selskaps vekst og fall». Masteroppgave, 15. mai 2015. <https://bora.uib.no/handle/1956/9971>.
- Sun, E-Tu Zen. «The Chinese Constitutional Missions of 1905-1906». *The Journal of Modern History* 24, nr. 3 (1952): 251–68.

- Svarverud, Rune. «- Et halvt Snes skjævnøide og citronfarvede Gentlemen - Kinesisk stastbesøk i Norge anno 1906». *Historie* 7, nr.2 (1997): 4–14.
- . «I Shanghais tjeneste. Nordmenn i Shnanghai før 1. verdenskirg». *Historie* 9, nr. 2 (1999): 28–49.
- Svendsen, Arnljot Strømme. *Union 1873-1973. En norsk treforedlingsbedrifts liv og eksistenskamp*. Oslo: Aschehoug, 1973.
- Sylos-Labini, P. «Oligopoly». I *The new Palgrave dictionary of economics*, redigert av Garrett Jones, Third edition., 9772–79. London: Palgrave Macmillan, 2018. https://doi.org/10.1057/978-1-349-95189-5_1386.
- Tanum, Johan G. *Borregaard The Kellner Partington Paper Pulp Co. Ltd. 1889 – 1939*. Oslo: Borregaard, 1939.
- Wang, Zheng. *Never forget national humiliation: historical memory in Chinese politics and foreign relations*. New York: Columbia University Press, 2012.
- Westad, Odd Arne. *Restless Empire: China and the World since 1750*. London: Bodley Head, 2012.
- Wong, Roy Bin. *China transformed: historical change and the limits of European experience*. Ithaca: Cornell University Press, 1997.